

8295
886-32

B. VI-11

Ксавьер шандор Ћалски

Морс

Плавомиле

8295

Број читаоца

ЧИТАЛАЦ

Krauer Šandor Galski

886-32

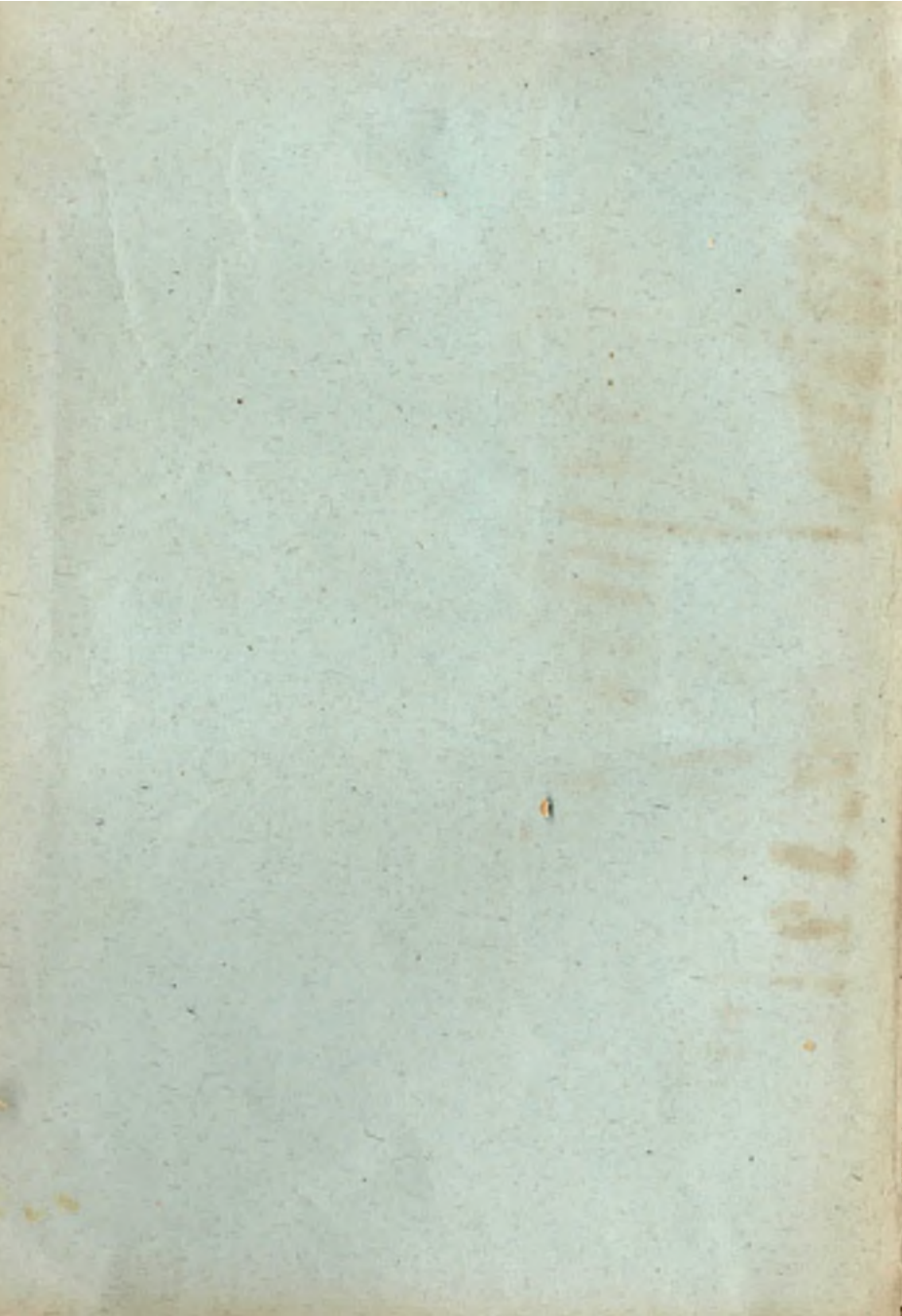
Занимање

Mors. Pravomirje

Адреса

Logrev 1913

Сигнатура
књигеДатум
враћањаСигнатура
књигеДатум
враћања~~886~~~~10 / XI~~

KSAVER ŠANDOR GJALSKI

SVEUKUPNA DJELA

SERIJA III. — SVEZAK VI.

MORS. — PLAVOMILJE.

NAKLADA PIŠČEVA.

КСАВЕР ШАНДОР ГЈАЛСКИ

МОРС.
ПЛАВОМИЛЈЕ.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСЧОВЦА

Бр. 5365

Одељење 3

Струка VI

ТИСАК ДИОНИЧКЕ ТИСКАРЕ У ЗАГРЕБУ
1913.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСЧОВЦА

Бр. 8295

Струка 88С-32

MORS.

MORS.

PRVI DIO.

Iz teška se sna trgnuo Radovan Petrović. Sanjalo mu se, da je stajao usred nedogledno ravna polja, svakud obasjana silnim žarom podnevnoga sunca. Ujedared ga pogodi strijela iz vedra neba, svali na zemlju. Ova se u tili časak nakvasi njegovom krvlju i od toga postade tako močvarnom, da je on cijelim svojim najednom neizrečno teškim tijelom u nju sve dublje i dublje zapadao i greznuo, a ona ga od svakuda poklapala i davila. Nije mogao više ni da diše, — u taj se tren probudio. San bio je tako jasan i snažan, da je u prve trenove Radovan Petrović, još napola sanen, rukama hvatao i pipao oko sebe, da li je uistinu okrvavljen i da li je u močvarnu blatu.

Razbuditvši se sasvim, nasmiје se sam sebi i svojoj časovitoj uzrujanosti i onda legne na drugu stranu, da brzo zapadne u dubok san. Tako je spavao do jutra, no probudio se ranije negoli obično. Neki teški i neopredijeljeni osjećaj odasvuda ga tištio. A nikako nije znao od čega mu je tako; nije se ćutio bolestan, a opet nije se sjećao noćasnјega sna. Tek cijelom mu dušom trzao neki nemir. Uza to je neko fizičko osjećanje hlada strujalo tijelom, i, što je najčudnovatije bilo, jednako mu se pričinjalo, da oko njega odiše karbolom i vonjem mrtvacа. Ta pobuda njuha bila je tako pozitivna i oštro opredijeljena, te je časkom bio uvjeren, da u blizini mora ležati

koji pokojnik na odru. Pod dojmom te donisli pozvoni pače sobaru, da ga pita, što je to ?

Sobar ga nije pravo razumio. Stoga tek drsko-oholim izrazom u glupu obrijanu licu zirne na Petrovića, kao da gleda, nije li pijan ili lud. Onda slegne ramenima, promuca nešto kao : „u našoj se kući takovo što ne događa“, a najzad, ne osvrćući se dalje na pitanje Petrovićevo, zapita, ne bi li zavjese potegnuo i prozore i vrata na altanu otvorio ?

— Molim vas — dajte — dajte ! — klikne Radovan Petrović i živom se kretnjom napolak uspravi u postelji, nestrpljivo iščekujući, da mu dodje u sobu mladi dan.

Tihim kretnjama mačke, kojima se odlikuju konobari i sobari hotela prvoga reda, momak otvori oba visoka prozora i altanska vrata. U sobu se zalije širokim raskošnim valovima jutarnje sunce. Svježi krepak zadah mora i miris južnoga drveća i egzotičnoga cvijeća iz perivoja pronese se snažnim dahom čitavom odajom. Petrović u tili časak sasvim zaboravi predjašnju svoju muku. Pače se od zadovoljstva i naslade raskošno protegne u postelji, prisluškujući gotovo napô djetinjskim smiješkom oko usta lupkanju žličica po šalicama i nerazgovijetnim riječima gostiju i konobara onamo iz perivoja od kavanane „Kvarnero“. A sobar mu dotle javljao, koju je od poznatih gospodja vidio, da je već izišla u perivoj ili da sjedi pred kavanom.

— Ah — lijep je život ! — malo što nije glasno rekao pred sobarom, koji se je svojim tihim korakom primakao vratima. Petrović osjećaše u taj tren, kako mu mladim tijelom teče radost i ugoda života, pa se opet stane lagodno pružati po elastičnoj postelji. U taj se čas sjeti svoga noćasnjega sna tese protiv volje i besvijesno strese od groze, da odmah zapane u obijestan glasan smijeh, ne dovodeći ni jedan časak

taj svoj san ni u kakvu vezu s onim prvašnjim svojim raspoloženjem, u kojem je bio, kad se je probudio. — No u postelji nije mu se više dalo ostati. Skokom ustade i pojuri k prozoru, da još onakvo u košulji upija punim srkom svježi mirisni zrak. Nije više mislio na san. Sav se je predao divnomu pogledu na Kvarner, koji se je tu pred njim sterao u svoj svojoj veleljepoti i drhtao u svijetlim bojama istočnoga sunca, sad kao vječni san ili tisućljetna priča o beskrajnom zlatu, sad kao nedogledan kaleidoskop sviju najkrasnijih boja ili kao najljepša morska idila, što ju je spjevao Višnji Pjesnik u najvećem svome zanosu. — — I Petrović ponovi u duhu jedan Heineov stih. No on je bio suviše dobar rodoljub, a da se ne bi uz estetski užitak u njemu taj mah javio i domoljubni osjećaj. Na usta mu navre Mihanovićev stih: Lijepa naša domovino . . . dok mu se pogled gubio po krasnom vidiku, a oči se ponosom i neizmjernom ljubavlju otimale ovdje za dubokomodrim, ondje nježnoplavim konturama obadvažu otoka, Cresa i Krka, onda ovamo k obali Novoga, Crikvenice, Kraljevice, Kostrene i Rijeke. Sav taj divni vidik bijaše razbijeljen moćnim sjajem jutarnjega sunca, u kojem se utapljali vršci blijede ličke gore kao zadah plavetila. I more nije tek plavo: ljeska se i talasa u stotinu bogatih sjajnih boja. Tu je modro isto tako kao i nebo, ondje dubokozeleno kao sočno lišće netaknute prašume; ovdje kao nedogledna rijeka srebra, ondje opet — eno gdje se bijeli i ljulja daleki čamac kao vodena ptica — nije nego zlato, pretvoreno u val, da se tamo bliže obali prelučkoj rumeni i crveni kao daleko polje ruža iz bagdadskih ravnina; a opet se ovamo k Voloskom malo ne pričinja, da ono nisu sitni bijeli talasi, nego silno — silno jato nekakvih bijelih ptica, što se igraju morem.

Petrović uživaše cijelom dušom, ispunjenom opet velikim zadovoljstvom i pravim veseljem i radošću, da je to njegova domovina, uopće da je na svijetu, koji mu se prikazuje tako krasan — tako krasan. I sva čilost, krepčina i mladost njegovih trideset godina kao da je došla do svoje spoznaje. Ujedared oćuti pravu potrebu, da što prije izidje iz sobe i da se prepusti svomu običnomu veselomu živovanju. Stoga se brzo uzme oblačiti.

Redovito je trebao prilično mnogo vremena za svoju toaletu, jer je kao pravi pravcati uživatelj i u tom nalazio slasti, da se po svim pravilima tjelesne dietetike i higijene pere i da uza to ne zaboravlja propisâ sobne gimnastike. Uživao je i u snažnoj zdravoj pojavi mišićastoga i čvrstoga svoga tijela, u jedrini bijele svoje puti, u mirisu sapuna, u otiranju s ručnicima, paće ga veselio sam neugodni tek hiper-mangana u ustima, jer mu je draga bila pomisao, da je to najsigurnije sredstvo, da očuva svoje krasne zdrave zube. Toga je puta bio nešto žurniji i kraći s poslom. Ispustio paće dizanje željeznih uteza, što je inače divnom točnosti i odvažnosti činio svakoga jutra i svake večeri zaradi svojih mišića. Živo je želio, da što prvo izidje napolje, osobito, kad se je sjetio, da je sinoć u njegovu društvu dogovoreno, da će ići prema Iki obalnim putem, te će kod švajcarije uzeti zajuttrak, a poslije se vratiti morem. A to su društvo sačinjavale gotovo same lijepe gospodje i gos podjice.

— Napokon oćići će bez mene! — glasno se opomene i pristupi pred ormar za gardrobu, ne za-državši se ni časka pred ogledalom, usadjenim u srednja vrata ormara. Već htjede da izvadi novo odijelo, što mu je jučer poslao krojač iz Zagreba, kad mu na um padne, da mu je sinoć krasna gospodja M. kazala, da joj se najbolje svidja u bijeloj obalnoj toaleti. Tako je kod svih dijelova toalete izabirao

komade, koji su našli pohvalu ove ili one krasne zna-
nice. Medjutim Petrović nije bio tašt u smislu
kakova glupog kicoša ili još glupljega „gigerla“ ili
„gomeux-a“. Krivo bi mu učinio svatko, tko bi
to njegovo veselo izabiranje ovratnika, puceta i tako
dalje shvatao u tom smislu. Taj njegov — u ostalom
doista sasvim ozbiljni — posao i veliki mar oko odije-
vanja u prvu ruku bijaše isto, što i njegova briga oko
mišica i hladna kupanja, želja čovjeka svjetskoga,
da mu bude vanjština u svakom pogledu „korektna“
i odlična ; u drugu pak ruku bijaše izljev one mla-
djahne velike ljubavi i radosti njegove za život i za
sve vesele i prelesne dane, što ih bez vječitih „me-
menta“ i Šopenhauerijada pruža živovanje.

Fićukajući neku Mascagnievu ariju, stupi, svr-
šivši toaletu, pred ogledalo, da se pomnjivo pregleda
od glave do pete, je li sve onako, kako mora da bude.
Suzlom kravate-lavaljerke nije bio baš najzadovoljniji,
no pogledavši na svoj tula-sat (o kojem je po talijan-
skom ukusu visjela krasno izradjena srebrna mrtvačka
lubanjica) uvjeri se, da nema više dosta vremena, pa
metnuvši na glavu bijelu obalnu kapu, pojuri iz sobe.

Izišav iz hotela „Kvarnero“ popostane na vanjskim
stubama i ogleda se, Bog zna zašto, gore na kip sve-
tice ili božice, što je bio usadjen u zidu zgrade. Uto
ga — dolje iz perivoja — dočeka već mnogoglasni
veseli ženski smijeh. Okrene se gajiću lovorika, odakle
je dolazio smijeh i ondje spazi gotovo cijelo društvo
sakupljeno oko stolića.

— Znali smo, da će Petrović posljednji doći.
On je malo ne došao spavati u Opatiju.

To mu je doviknula krasna mlada gospodja, kojoj
je i prvoj pristupio. Unatoč šaljivu i tobože obijesnu
posmijehu u licu, smjerno joj se pokloni načinom
prava poklonika. Dok se je još s drugima gospodjama
i gospodjicama rukovao, pogleda na stolić, na mjesto

Pred krasnom gospodjom, te vidjevši, da ima krasna gospodja pred sobom čaj, naruči i on čašicu čaja, da u isti mah spretno udesi i svoj stolac utisne pokraj njezina stolca.

Društvo se sastojalo iz pet ili šest gospodja i gospodjica i još dva gospodina. Obadva su gospodina bila dosta debela i obadva bez one lakoće, kojom se je mladi Petrović toliko odlikovao. Svakako je njegova elegantna i stasita pojava sasvim pristajala u taj dražesni „kružok” samih ljepotica. Inače se nije nikako za nj moglo kazati, da je ono, što se kaže — lijep muž, onakav pravi beau. Već njegovo lice posve nepravilnih crta, donekle i suviše suho, no snažna i zdrava izgleda, njegova kosa bez opredjeljene boje, onakva tamno plava kao zamazana kosa, sve to nije imalo na sebi ništa, što čini lice lijepim. No ipak imadjaše u sebi nešto, da se je redovito svidjao, bilo svojim napô ljupkim, napô drskim načinom, bilo svojom duhovitom zabavom ili uistinu umnim izražajem u licu i krasno sadjeljanoj glavi, koju je baš s toga strigao sasvim na kratko i ljeti i zimi, — ili pak svojim otmjenim likom u dosta visokoj tankoj pojavi. I nazočno društvo kao da je poglavito od njega zavisilo, pa kao da ga je on ovdje skupio i sabrao. Istina je bila, da su te gospodje tek po njem došle u bliži društveni saobraćaj, i da ih je on ove godine sve redom nagovorio, da idu morsko kupanje uzimati u Opatiji. Tu je i vječno bio s njima, ne brinući se ni za koga drugoga. Kao uživatelj i uza to potpun svjetski čovjek znao je otkriti i naći sve one mnoge slasti i nedužne ugodnosti, što ih pruža žensko društvo, kad nisi ni u jednu uistinu zaljubljen i nemaš nikakvih obveza, već ti je dosta, da ti oko uživa u njihovoj ljepoti, a duša u njihovoj napô djetinjskoj zabavi, pa se zadovoljavaš tek nježnim kojim pogledom postrance ili slabim dodirima ruke ili kamerad-

skom kojom riječi ili nedužnim povjerenjem, a od tebe se drugo ne ište, nego da se klanja ljepoti i d budeš spretan cavalier servant.

I sad, čim je sio, cijelo se društvo predade nje govoj zabavi, ma da je glavno nastojao, da bude ugo dan krasnoj gospodji, pokraj koje je sjedio. Ovu bli zinu sačuvao je i kod šetnje prema Iki, što ga dakako nije sprečavalo, da zabavlja cijelo društvo. A gleda- jući svak čas na svoju pratilicu, upravo je uživao u njenoj krasnoj pojavi. S nasladom i pozornošću čo- vjeka, koji se razumije u žensku ljepotu, opazio je svaku njezinu liniju i svaku kretnju, — kod toga opet ponavljajući svoj jutrošnji usklik: „Ah — lijep je — lijep je život!” Šetnja ga takodjer uvelike zano- sila, ma da je sunce stalo dosta jako pripicati i većina društva pred teškim žarom već čeznula za hladovi- nom kod švajcarije. Tu je zamijetio, da je lijepa nje- gova pratilica namjerice izabrala mjesto do njega. Od toga bnde tako veseo, kako dugo već nije bio, pače zavede na smijeh nekoliko puta i samu strogu gospodju generalicu, koja je nekim načinom bila gardedama u društvu. No ujedamput se sjeti bez vanjskog povoda svoga sna od prošle noći i časkom se smrkne protiv volje. Opazio nije to nitko, i on se brzo snadje te bude veseo kao i prije, osobito kad mu krasna susjeda šapne u uho, da će ona s njim u jednu barku.

I na moru nije jenjala radost njegova. Vozio se s krasnom gospodjom i jednom gospodjicom. Na- ravski, prvo mu je bilo, da je barkaru oduzeo veslo i stao sam veslati uz šalu svojih pratilica, koje su hi- nile strah i pretvarale se, da se u nj ne pouzdavaju.

Nikad mu nije kod takovih šetnja morem do- lazila misao na kakvu pogibao, ili što slično; no tajput usred veselja i njegova i cijeloga društva nekoliko je puta pomislio na smrt, kako mu je eto blizu: dijeli ga i luči od nje cigla jedna daščica. I opet se

sjetio svoga sna. Dašto, to je bilo trenutačno, da to življe izbije njegova ljubav k životu, te je sada glasno više puta kliknuo :

— Ah, lijep je život !

Oko podneva vratiše se u Opatiju i, kako je bilo dogovoreno, cijelo društvo podje u kupatilo. Tu je već jenjala najveća navala i strka. Kupalo se još nekoliko gosti. Petrović je odmah to zamijetio i veselio se unaprijed, kako će to laglje moći da pliva prijeko u odio za gospodje. Znajući, da pratilice njegove redovno trebaju dosta vremena, dok se preodjenu, nije se ni on žurio u kabini. Zapalio cigaretu i s nasladom pušio, polagano se svlačeći. Osjećaj mladosti, zdravlja i snage opet je zastrujao cijelim njegovim tijelom. Sa zadovoljstvom promatraše to jako tijelo, osobito svoje razvite silne mišice na rukama i nogama. Neki poriv sigurnosti izbije iz dna duše, i da ga je tko taj čas upitao, koliko li sebi sudi godina života, zacijelo ne bi u prvi mah pojmio, da će to jako, zdravo i krasno tijelo ikada pasti u staračku nemoć, i teško bi mu bilo vjerovati, da ne će barem devedesetu dočekati. I vrzla mu se glavom slična nekakva misao, da-kako tek letimično i mimogredce. Sad mu je dašto prvo i poglavito bilo na pameti, kako će se za tili časak plesti morem u društvu krasnih svojih znаница. Izišav iz kabine projuri polutamnim srednjim hodnikom na prednju stranu ravno do stuba, niz koje se spusti, da će sad u more. No opazi, da od njegova društva još nikoga nema — osim generalice, koja se je baš spuštala u more, grčevito se držeći konopa. Petrović odluči, da će čekati, dok se pokaže lijepa gospodja, jer je želio, da pred njom skoči iz galerije ravno u more. Smijeh iz odjela ženskih kabina, koji se je razdao na tamošnjem hodniku, uvjeri ga, da ne će više trebati dugo da čeka. I zbilja dodjoše redom. Posljednji se pokaže na stubama

crven osobito ukusan plivači kostim s nakitom bijelih čipaka.

— Evo je ! — šapne napô glasno. I kao svaki dan tako i danas zagleda se u stasitu i visoku ljepoticu, tanku, a opet svakud oblu i mekanih nježnih linija. Već je toliko puta promatrao taj uski pàs, tu cijelu vanredno stasitu pojavu, visoku baš koliko treba, a neobično skladnu i čarnu svojom omalenom glavom, svojim ovalnim finim licem, divnim vratom i onda — svojim savršenim ramenima i njedrima, položenim kao u Venere Milske, i nogama tananim a opet svakud oblim i u gležnjima plemenito sitnim, i pūti — one duboke tamne pūti, koja ga ipak nije sjećala na kćeri istoka ili na žar južnoga neba, već je morao da misli više na mramor, posvećen božanstvenošću antike, ili na zagasiti sjaj slonovine.

Videći jê sada, kako se spušta u more, kako se izvanrednim mirom prepušta valovima, divna u svakoj kretnji, plivačica neobično izvrсна, ujedamput je osjetio nešto snažno i žarko u cijeloj svojoj duši. Svega ga nadahne i ispuni radost života. Krasna pak gospodja bila mu u taj čas najrječitiji izraz krasote, blagoslova i čara, što ga život u sebi nosi.

— A što stojite i ne idete u more ? — dovikne mu gospodja, prevaljujući se lakom kretnjom u moru, da je zaplovila na ledjima, ostajući ipak na mjestu.

— Victoria Regia ! Eto, što vam moram da kažem, — odvikne on s galerije, propinjući se u svojem crvenom trikotu na vrh ograde.

— Ne ponavljajte se svaki dan ! A zatim požurite se, da otplivamo skupa malko izvan mreže. — Čekam vas !

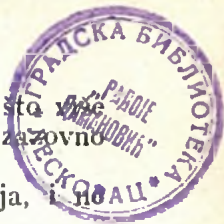
Taj čas skoči Petrović u more, da roneći dopliva do krasne plivačice. Ona je već odrinula valom, kad je on doplivao na domak. U prvi čas ubrza

tempo, da uzmogne posve uz nju plivati, no onda se predomisli i namjerice zaostajaše, samo da bolje vidi, kako ona krasno pliva. Jedva se zamjećuju odrivi nogu, pa i rukama reže mirno i lagano val, a ipak ide brzo naprijed. Pa onda kako graciozno drži u vis krasnu svoju glavu s tim vratom prave božice! — A val, što ga dugom bijelom rukom siječe i od sebe riva, ljulja se k njemu, da ga gladi po licu. Za čas bijahu daleko od društva. Lijepa je gospodja lovila već mrežu kupališnu i uzdigla se cijelim gornjim tijelom iz valova, da je svijetlo obililo odasvud krasni struk, uz koji se mokro odijelo usko prileglo, da su savršene forme i linije s jasnoćom i opredjeljenošću kakvog kipa antike stojale pred veselim zanesenim očima Petrovićevim.

— Pa da nije svijet krasan, da nije život divan i blagosoven! — klikne u razigranoj radosti i uzbudjenosti Radovan, a sva mu duša ustrepta od velikoga zadovoljstva i užitka. U ovoj dalekoj pustopašnoj radosti bilo mu je potrebno, da se kao dijete ili kao mlada životinja igrom i gibanjem pozabavi. Skoči preko mreže u otvoreno more, poroni i pod vodom se vrati do mreže, gdje nježno ulovi otraga gospodju oko pasa te jê povuče u more.

— Bravo — bravo! — začuje malo poslije, kako je na pučinu isplivao. On se obazre, otkle je povik došao, i opazi nepoznata čovjeka, koji mu se je smijao u lice i plovio već onamo do gospodje. Radovan se razljuti, upravo nerazborito razljuti. Bilo mu je mrsko to lice, taj nesnosni smijeh u tom licu, kao izrezanom iz kakova žurnala za gospodsku modu, a gotovo u bijes ga natjera drzovitost toga čovjeka, koji nepoznat plovi ravno gospodji i Boga mi — eto nä — govori nešto spram nje.

— Poznajete li, milostiva gospodjo, toga — toga čovjeka? — drhtavim glasom upita Radovan

glasno i njemački gospodju, nastojeći staviti što više prijezira u svoje riječi i gledajući pokraj toga izazovno na stranca.

— Vratimo se unutra ! — reče gospodja, i osvrnuvši se na riječi nepoznatoga čovjeka.

— Uistinu ima nesnosno drzovitih i besramnih ljudi na tom strpljivom našem planetu ! — rekne Radovan glasno i opet njemački, sve u namjeri, da ga stranac čuje. No plivajući od njega, ujedared dodje mu na pamet san i čudnovati osjećaj od jutra. Jedan čas mu bude neizrečno teško, gotovo žalosno oko srca. Kao da ga nešto stješnjavalo, te je morao časom počinuti.

— Što zaostajete ? — podraži ga lijepa plivačica, okrećući svoju dražesnu kapricioznu glavu za njim.

— Eto me — eto ! — pobrza Radovan. Taj je mah našao opet svoje veselje i svoju dobru volju. Nije on bio čovjek, koji bi mogao dugo ostati teških misli, a nije bio ni sujevjeran. Trenutačna žalost iščezne netragom. Ni na čas ne dovede svoj san u kakvu svezu s ovim strancem.

Izlazeći iz mora polagano se penjao stubama i opet promatrajući sa zadovoljstvom jake svoje mišice. Sjeti se zgode kod mreža, obazre se k moru, da potraži neznanca. Upravo je i on doplivao do stuba. Suhonjavo, dosta slabo tijelo isplazi iz vode. Radovan se morao nasmjehnuti, osjetivši svu superiornost jaka muža nad nejakim slabićem.

— Vi ste, gospodine, malo prije izustili izraze, koji su očito imali namjeru, da vrijedjaju. Budući da sam ja jedini bio u blizini, dopustit ćete mi, da vas upitam, jesu li se riječi „drzovito“ i „besramno“ protezale na mene ? —

— Vi pogadjate dobro, a ja vidim, da nisam zlo ni krivo upotrebio one riječi, jer eto vaše pitanje

najbolje dokazuje. Vi ćete shvatiti, da ja u plivaćem odijelu i na tom mjestu nikakva razjašnjenja ne mogu da dadem. Uostalom ne poznam vas !

I Radovan okrene čovjeku leđa, pozove slugu, da ga odvede k bunaru slatke vode, te se sigurnim korakom udalji. Ali ipak nije ostao miran. U prvi mah dobro je ćutio, da stvar nije svršena. Riječ „afera“ navre mu na usta. I jedan tren bilo mu sasvim slično, kao da se zadio o što, ili da mu je sjela na lice osa, — neki neugodni osjećaj neprilike i dosade.

U kabini pak gotovo je s nasladom brisao i tro tijelo, da mu opet izbije sva bujna radost nad životom i neka daleka sigurnost. Prijezirni smiješak sjedne mu oko usana, kad se sjeti svoga protivnika, zajedno s nekom željom za pedepsom, da nauči toga drznika pameti, što se je usudio da ga gotovo na red pozove. Da se izlegne dvoboj ? Eh — ala bi ga smlatio ! I Radovan ispruži obje ruke, da se zagleda u neobično razvite mišice. No ipak ga časkom smuti nešto. Opet se sjeti svoga sna. Od toga čisto potrne. Sva velika ljubav životinje k životu probudi se u njem. To snažno tijelo da pane, taj slatki ugodni život da prestane za nj, ta zlatna tako sjajno sanjana budućnost da nikada ne osvane ! Ne — ne ! On se zgražao od ove pomisli i opet mu bude strašno — strašno teško i nedogledno žalosno oko srca. Ali ne ! Nije li gotovo smiješno, da se bez svakoga povoda i smisla radjaju u njem ovakove misli ? Zašto da misli na smrt ? Zašto da odmah strepi za život ? Morao je malo ne da u tom nalazi donkihotstva ! I on odrine od sebe nujne misli i crne slike, da se u isti čas zastidi svoje trenutačne malodušnosti i ujedno i preplaši od sumnje, nije li bio kukavica — nije li strepio pred samom pomisli na dvoboj ? —

Zato je možda bio još izazovniji nego što bi inače bio, sastavši se opet s neznancem u hodniku pred kupališnom blagajnom. Taj je ondje stajao i pušio finu cigaru. Radovan pristupi k njemu i s bijesnim izrazom u licu omjeri ga od glave do pete. Stranac bijaše elegantno odjeven gospodin od kojih trideset godina. Na prvi se mah vidjelo, da je iz velegrada, iz Beča ili Budimpešte. U savršeno krojenom ljetnom odijelu od bijela flanela nije se toliko opazala njegova suhoća. Lice bijaše dosta energičnih, ali i nesimpatičnih poteza. Smedje okrugle oči, krupan, zavinut nos, debele usne, kratko strižena jasno smedja kosa i na vojničku zavijeni crveni brčići, u prvi čas davahu licu izgled oficirski. Poznata semitska crta oko nosnica i usana i pametni lukavi pogled okruglih očiju odavaše u njem židova. Radovan osjeti u sebi poriv arijca protiv semita te još izazovnije omjeri neznanca. Bio mu je uistinu silno antipatičan cijelim izgledom i cijelim svojim držanjem, što je u svakoj sitnici činilo od njega onu tipičnu pojavu bahata i hvalisava velegradjanina — židova, kakovi poplavljuju sva stjecišta modernoga društva bečkoga i peštanskoga. Uza to zapane Radovan i u onu pred-sudu arijca, da mu semit nije ravan u srčanosti. I bilo mu već gotovo na ustima da rekne štogodj slično. No kao da nije pravo pogadjao. Stranac nije ničim pokazao, da bi u njega bilo straha. Usuprot. I zbilja, Radovan nije još dospio da učini korak naprijed, kad se znanac preda nj postavi te mu progovori, jedva se dotaknuvši bijele svoje kapice.

— Vi se, gospodine, naprama meni vladate bez svake kvalifikacije. Ja sam Arpad Kunody, veletržac iz Pešte. Molim, s kime imadem čast i gdje stanujete, da znadem učiniti shodne korake? —

— Radovan Petrović, stanujem u hotelu „Kvar-nero“, — bit ću kod kuće od četiri do šest poslije podne,

— odvrati Radovan mirno i oholo, preko ledja gledajući na protivnika. No ipak se od njega oprusti korektnim poklonom.

U prvi čas bio je veoma ozbiljan. Pače u hodu bijaše svečan, odmjeren i strog. Osjećaj vrijednosti, znamenitosti i poštovanja prema svojoj osobi ispunjaše mu dušu. Bio je zadovoljan samim sobom. No onda svlada ga ipak neki nemir, postane uzrujan i više nego ozbiljan — gotovo zabrinut.

Stao se javljati neki tajni glas, čisto kao savjest, da je ipak krivo uradio, što je napao čovjeka, koji napokon — napokon što mu je skrivio? Povrijedio tek dobar ton, umiješao se možda nehotice i bez ikakove namjere u njegovu zabavu s lijepom gospodjom, kojoj se on istinabog divio, no divio samo od zanosu estetskoga, kakvoga li, a nikako ne iz ljubavi. Što mu je najzad ova ljepotica? Nikako mu nije više nego draga znanica, koja mu ne daje nikakva osobita prava, niti je među njima nešto više nego puko drugovanje. A sada — taj zapletaj! Može koncem konca tragično da svrši. A rašta — rašta? I namjerice zakrenuvši u samotne aleje perivoja više vile Angioline, gubio se u mislima na dvoboj, da ponovi u sebi sve razloge razbora protiv te institucije, osudjene od najvećih i najplemenitijih glava, a ipak čuvane i širene od — ljudi, možda plemenitih, no svakako umno i značajno inferiornih. Nije bilo časka, da ne bi pred njim stajala sasvim jasna i čista slika divljaštva, barbarštine, nepravdnosti i gluposti, što dvoboj u sebi nosi. Svojim je rasvijetljenim i naobraženim umom shvaćao, kako se dvobojem vraća u isto stanje, u kojem je čovjek-životinja prije dvadeset hiljada godina branio svoj „ego“, nezaštićen ničim nego vlastitom silom, neispunjen drugim nego osjećajem osvete i mržnje protiv svakaga, što ide za istom ženkom ili za istom

snom, — a ne poznajući jošte ni pravde, ni zakona, ni ljubavi iskrnjega.

I onda se sjeti svoga sna, pa mu hladni srsi projure tijelom. Zar bi napokon ipak? Gotovo ne mogaše dokrajčiti misli, posve ga omami slika vidjena u duhu, da tim jače uzbukti u njem žarka ljubav k životu i da zalelijaju pred njim kao u čarobnu snu bajne slike užitka, mladosti i ljubavi. Pa da sve to prestane? Ne — ne! On je izvrstan mačevalac, neobično siguran strijelac, ah — on će protivnika smlaviti — on će —! A zašto? Zašto da ubija ili unesrećuje čovjeka, koji isto tako rado žive kao i on, koji je zacijelo tako mio i drag mnogima kao i on, a koji — što mu je učinio? Ali — tä nije on tražio dvoboja, već taj nesnosni stranac. Sam će si dakle biti kriv. Uostalom, zar se ne da stvar izgladiti, izravnati u miru? I Petroviću bude nekako laglje u duši, tako lako, da je sad mogao mirno misliti na svoj noćasnji san te se malo ne podsmijevao predjašnjoj svojoj uzrujanosti i zabrinutosti. Radovan Petrović bio je čovjek suviše svjetski, vječno težeći, da bude pred društvom i pred samim sobom „korektan“, a da ne bi skoro zapao u sumnju, ne izbija li iz ove njegove cijele uzbudjenosti, iz ovih njegovih razmišljanja, i glavno iz toga straha pred noćasnjim snom oskudica dostatne srčanosti? Čisto ga stid oblije, te se sada stao zabrinuto pitati, nije li već bio kukavan cijelo to vrijeme?

Prije objeda htio je ujedamput da izmijeni toaletu te da se preodjene u salonsko odijelo, no sjeti se, da to u kupalištu u toj ljetnoj sezoni ne bi bio pravi „pšit“, a osim toga bi izgledalo, kao da hoće možda pokazati svojom vanjštinom, da je u njega nešto važno, ozbiljno, nešto, što nije svaki dan. Stoga je tek promijenio rublje i uzео drugo — isto

onako lako ljetno odijelo, pa se prisilio, da izgleda sasvim miran i običan kao tábile d' hôte.

Prvi, koga je zamijetio, bio je Kunody. I još k tomu sjedio je baš naprama njegovu mjestu. Petrović se malo ne trgne od ljutine, no odmah uznastoji, da izgleda miran i običan.

Društvo je njegovo bilo već za stolom. Lijepa gospodja gledaše ga u prvi čas značajnim pitajućim pogledima, no vidjevši njegovo veselo lice, razvedri se i ljubaznom kretnjom pokaže mu na njegov stolac, koji je bio do nje.

Dok se je smještao, saopći mu gospodja, da je stranac iz kupališta htio sjesti na njegovo mjesto i da ga je morao glavni konobar upozoriti, da je mjesto zauzeto.

— Eto, baš mi nekakav uporni slučaj riva toga čovjeka pred noge! Moramo ga dakle odrinuti! — pomisli u sebi, a glasno povede razgovor s generalicom tek o čemgod. Tako je za cijeloga objeda radio. Bio je osobito razgovoran, dosjetljiv, gotovo neobuzdan u svojoj šali. Takav je uvijek bio. Samo najoštrije oko bilo bi moglo opaziti, da je danas možda ipak više razigran nego drugda, pače i nešto uzrujan, a jedva bi tko zamijetio, kako je ta obijesna vesela volja namjericice tražena. On bijaše uistinu zadovoljan svojim držanjem. Najzad je to zadovoljstvo učinilo, da nije trebao više da se sili na dobru volju i da traži veseo izgled. Pod konac dinera bio je uistinu onaj pravi svagdašnji Radovan Petrović, koji je uživao u ugodi lijepa časa, u slasnosti deserta, u dobroti prave butilje poranjca, a najviše u dražesnoj blizini lijepe gospodje, od koje je plovio do njega čarni miris elegantne mlade žene i šuštio šušanj svilena jupona, a koja je iz tanjura giardinetta vadila smokve, da ih s njime lijeli.

* * *

Točno u četiri sata dodjoše k Petroviću dva časnika c. i kr. pješačke pukovnije bana Jelačića, smještene na Rijeci. Veći se od njih predstavi kao satnik Mile Dapčević, a manji i mlađi kao natporučnik Holaček.

— Mi dolazimo — valjda već pogodiste — u ime gospodina Kunody-a, časnika u rezervi i veletršca iz Pešte, — počne časnik, muž pristale snažne vanjštine. Govorio je njemački, no ta njemačka riječ ipak nije sakrila njegova ličkog porijekla, a čuvala je gotovo u svem graničarski izgovor. Satnik se je prilično držao onako kao pred kumpanijom, uza to je brkove u vis frkao i strogo — veoma strogo gledao Petroviću ravno u oči.

— Izvolite, gospodo, sjesti! — odvrati Radovan, sjedajući sam u niski najbliži fotelj kraj stola i otvorivši kasetu od bronca, u kojoj su bile prave egipatske, da rukom ponudi gospodi, neka uzmu cigarete, kao što je on uzeo i zapalio.

— Zahvaljujemo! — otpovrne satnik za sebe i svoga druga, sitna plavokosa sjevernjaka, koji je prilično smeteno izgledao s izrazom, u kojem se je jasno čitalo, da nije još sa sobom na čistu, kako bi se vladao i ponio, i koji je u toj zabuni već segnuo prema kaseti, da onda trgne naglo ruku k sebi, čim je kapetan otklonio ponudu.

— Stvar je ozbiljna. Težak slučaj, — uze satnik. — Vi ste gospodina Kunody-a teško uvrijedili. Tu su pale riječi takove, da on kao časnik nikako ne može dopustiti, da se s njim tako govori. Ja sam mu rastumačio. On je možda preblago sudio. Mi smo dakle došli do vas, da zatražimo zadovoljštinu; dašto po mom mnijenju može se ta zadovoljština samo na jedan način pružiti. No naša je dužnost, da svaki način u obzir uzmemo.

— Gospodin Kunody, — počne sada Holaček, u mliječno bijelom i djevojački rumenom licu sav se zacrvenjujući, — i gospodin naš mandant izjavio je, da je pripravan zadovoljiti se s isprikom i molbom za oprostjenje.

— Molim te, pusti ! — prekine mu tanku riječ kapetan najkrupnijim svojim glasom.

— Ispriku, molbu za oprostjenje ? Ha-ha-ha ! — otme se Radovanu. — Ja nemam rašta da se izvinjavam, kamo li da molim oprostjenje u gospodina — gospodina — kako ono rekoste — u gospodina Kunody-a, — otpovrne Radovan Petrović natporučniku, da se onda obrati kapetanu, te mu hrvatski rekne :

— Gospoda će najbolje znati, da meni nije više izravno dogovarati. Ja ću biti tako slobodan naznačiti gospodu, s kojom će gospoda moći stvar dalje urediti.

Kapetan se muče nakloni, no njegovoj strogosti i onom nekom prijeziru od prije ne bijaše više traga. Pače s nekim zadovoljstvom gledaše na Petrovića, što više — s nekim poštovanjem, dakako koliko on, čovjek od sablje, mogaše imati poštovanja prama čovjeku od civila.

— Dakako, to ne mogu odmah učiniti — !

— Kako, kako to ? — naglo mu uleti u riječ kapetan, da mu lice opet poprimi svoj kumpanijski izraz.

— Tä — naravski ! Ja nisam ovdje stalno nastanjen, nemam znanaca, moram tek potražiti, — no budite sigurni, da ću naći. Molim vas dakle — gdje vas mogu moji svjedoci naći — večeras ili sutra rano ? —

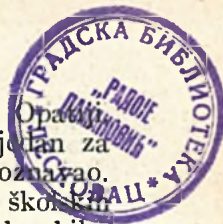
Kapetan naznači sobu u kasarni na Rijeci i ustanovi, da će čekati sutra u osam sati.

Kad su gospoda otišla, nije Petrović na drugo mislio, nego da se dosjeti potrebnim svjedocima.

Prošao je u duhu redom svoje znance u Opaticu. Ali je u isti čas morao priznati, da nije nijedan za takovu stvar. Napokon on ih je jedva i poznavao. Sjeti se, da će na Rijeci imati kakova druga iz škole dana, ali kojega — kojega? Sada, bilo kako bilo, on se odluči, da ide na Rijeku. Pred svojima će kazati kod večere tek štogod, zašto je išao na Rijeku. Pogledavši na sat, uvjeri se, da može parobrodom za koju četvrt krenuti.

Izidje dakle naglo iz sobe. Prolazeći malo poslije alejama, što vode k luci, padne mu na um, kakove su ga misli prije objeda salijetale, dok se onuda šetao. Opet ga časkom svlada silna uzrujanost. Kao da je osjećao nad sobom neku tešku gustu sjenu, koja ga uporno prati i u kojoj mu se bliži njegova sudbina, što li, — svakako nešto silno, strašno, što ga nekuda tjera i snažno riva onamo, gdje ga očekuje — što? Smrtonosno oružje! Onaj noćasnji san, tako jasan a opet ni u kakvoj vezi s njegovim mislima, zatim onaj čudnovati osjećaj karbola kao u blizini mrtvačnice ili u bolnici, onda taj ludi slučaj, da je došao baš s njim skupa u kupalište čovjek, koji je izazvao srdžbu njegovu, — i eto sad mora da traži djevere — ne za svadbu — već za sablju ili pištolju! Kako je to sve ujedamput došlo, kako taj uporni slučaj ili ta sudbina njegova tako naglo, tako sigurno plete njegovu tragediju, pa ne treba kod svega kakovih zapletaja, što stoje u životu njegovu i izlaze iz njegovih odnošaja, već eto uzimlje prvoga čovjeka, koji joj pod ruku dodje, te iz naj-nemogućnije situacije za sukob eto ona stvara sukob!

Petroviću bude ujedamput strašno i koljena mu zaklecaju. Upravo se zastidi i prestraši toga poriva malodušnosti, da to energičnije uzbuđi volju i srčanost svoju, koju je uistinu imao i već više puta dokazao u svom životu. Sjeti se svojih djačkih do-

življaja s njemačkim burševima, gdje je uvijek bio momak od oka i začinjao u jedan mah s desetoricom. Sjeti se, kako je za jedne poplave u Slavoniji svojom neustrašivošću spasao čitavu jednu obitelj ; kako je na moru u užasnoj oluji uz lomljivu jarbola jednako ostao miran i nije gubio glave, kad je samoga kapetana ostavila hladnoća, mir i pamet ; napokon kako je već dva puta u životu bez ikakva straha, što više, bez svake brige išao na mejdan. A sada — to klecanje koljena ! Pak što se to odmah misli svraćaju na smrt ? Kakva je to glupost ! Zar ga je uistinu iznevjerila srčanost ? Ah — od boli samo da ne zaplače. A u duši mu zasjedne gotovo stalna odluka, da pod svaku cijenu nastoji, da ne dodje do izmirenja i da će se biti. I laglje mu bude od ove odluke.

Od mora zatutnjio parobrod, koji je s Rijeke dolazio i koji će za nekoliko časaka natrag na Rijeku. Petrović pobrza korake.

Još nije stigao do mola, kad se pred njim pojave dva gospodina i s glasnim veselim smijehom u isti mah izgovore njegovo ime. On se pokloni i pogleda bolje, da u isti čas upozna dva svoja znanca još iz sveučilišta, odvjetnika dr. Costadinija i Milana Žalića, posjednika odavle negdje iz Primorja.

— Eccelente, per Dio santo, — kliktaše Žalić, — to je sreća. Čuli smo, da si ovdje, i podjosmo ovamo, pa evo — prvi, koga sretosmo — ti si !

— I Boga ti, kakav si elegante ! — Senti, digo — naši krojači riječki ne će po Boga za pedeset godina načiniti takovo odijelo, — govoraše Costadini.

Petrović se samo podsmijevaše odgovarajući tek štogod.

„Eto ne trebam na Rijeku, — sad imam, što sam tražio. Oni će mi svjedočiti. Ali — gle — ope — Boga mi — kao da mora biti taj dvoboj. Zapreka

pada sama od sebe, slučaj mi donosi djevere, da boljih ne bih mogao nikada zaželjati", — misljaše u sebi Radovan, da i ne ide više k brodu.

I nije dugo oklijevao, da im se otkrije i dodje sa svojom prošnjom. Nisu došli ni do kavanane na obali, kad je Radovan ispriповjedio, što mu se dogodilo i u kakvoj se prigodi nalazi.

— Ala će — po Boga — ulovit ! — klikne Costadini, još sa sveučilišta poznat Petroviću kao strastven mejdandžija, dakako u — ulozi djevera. Djeverovao je barem već deset puta u svom životu u aferama časti i svakiput je bio iz načela ili iz želje za dramom u svagdašnjem životu protivan mirnu uredjenju, nazivajući svako objašnjavanje kukavlukom. I uvijek je došlo do dvoboja s teškim uvjetima, gdje je on bio svjedokom. Dašto, u dvije tri zgrade vlastite časti izdao je pismena očitovanja, da nije bio nakan vrijeđati ili se je zadovoljio sličnom izjavom.

— Znete li što, gospodo, ne ćemo sjesti ovdje pred kavanom. Ondje upravo nad morem ima grmeljak s klupama i stolićem, pa možemo ondje, — predloži Žalić.

— Dakako — dakako ! — potvrdi Costadini, sav nekako uzbudjen i uzdignut, ponosno, pače izazovno držeći svoje visoko tanko tijelo, odjeveno u nekoč možda dosta elegantno, ali sada prilično iznošeno odijelo, i na sve strane pozirući na svijet, koji je prolazio, svojim krupnim očima u blijeđu od nespavanja naduvenu licu. Pri tom je mahao tankim svojim štapićem kao mačem, te je njime pravio sad primu — sad tercu i tako dalje.

— O — mi ćemo ti stvar urediti — znat će čifita, — tä tko je ikada čuo, da se židov znade tući, — govorio Costadini, dok su Žalić i Petrović posjeli klupu u tamnu grmeljku lovorike, otvorenu prema moru.

— Čekaj, per Dio santo, najprvo da vidimo, da li se može stvar urediti i bez boja, — uzme Žalić, krupna mužina Petrovićevih godina, čuvajući u svojoj vanjštini još sav čisti tip primorskoga kmeta.

— Nema toga ! Što tu treba razmišljati ? Valjda će Petrović kleknuti pred toga kukavca, pa ga moliti, da mu oprosti ? Neka se takav drzovit jüda nauči, kako treba da se ovdje u Primorju vlada, — oh — dobit će batina, — siguran sam — ha-ha-ha ! Tä ti si vješt maču ?

— Jesam — što ne bih ! — otpovrne Petrović, koji nije mogao pravo razumjeti veseloga lica Costadinijeva. „Napokon — stvar je ipak pogibeljna ! — — mišljaše u sebi, da se u taj mah prestraši, nije li to bojazan, koja mu daje takve misli. — Ja ne dajem nikakva očitovanja i nikakove isprike, — pobrza da kaže, pogledajući u isti čas i na Žalića i na Costadinija. — Ne silim na boj, napokon ja nisam uvrijedjen, ali očitovanja, kako rekoh, ne dajem. Pripravan sam samo dati zadovoljštinu oružjem. Prema tomu ćete se ravnati.

— Tako — tako ! Evviva ! Što ćemo tu s tim madžarskim ebreom. Barem ćemo ga naučiti, kako se s Hrvatima trešnje zoblju. Dä — a što želiš — mač ili pištolj ? — Moramo to znati.

— Hm, ne nagli se toliko ! — opet mu prekine govor Žalić. — Prijatelj Radovan može siguran biti, da mu od svega srca rado činim ovu uslugu. I baš zato — moram opet da kažem — moramo misliti prije svega, da mirno uredimo.

— Ne — to nije naša dužnost. Mi smo izazvani, — bućio Costadini.

Radovan nije mogao da što kaže. I njemu se činilo, da Costadini suviše nagli, ali se opet nije usudio da mu se usprotivi, bojeći se, da bi još mogli posumnjati u njegovu srčanost.

— Senti — mi ne ćemo u Iku, — obrati se Costadini Žaliću. — Htjeli smo onamo na ribu i butilju refoska, nut — kad se to slučajilo — ne ćemo. Treba da se u šest vratimo na Rijeku. Možemo još stići u kasarnu. Bit će ipak najbolje, ako danas već uređimo. Sutra ćemo ti onda brzjaviti — ili možda još danas. — Oh — tä — možemo pače uglaviti za sutra rano sastanak — i sve može do devete biti gotovo, a ti se već u svoje običajno vrijeme možeš kupati u moru s lijepim gospodjama. Ha-ha-ha, — a gospodin će Kunody već dotle moći razmišljati, kako nije pametno bilo, da te je izazvao. Ala će dobiti! Ti večeras rano legni u postelju, da ti bude ruka sigurna.

Radovan se silom nasmiješi. Ratobornosti i sigurnosti Costadinijeve nije naprosto razumio, misleći u sebi, da prijateljev način ipak nije sasvim umjestan ni pametan, da mu onda opet na um padne, kako je to uistinu začudno, gotovo ominozno, da mu je taj uslužni, uporni slučaj doveo baš takova svjedoka.

„Sve kao da mora upravo biti!“ — šane za sebe tiho kao tajnu misao. I on se trgne. No možda upravo radi toga poriva bude sad sam još ratoborniji — još razgovorniji o boju, maču i pištolji, nego li Costadini. Sam je čutio u sebi, kako s tim silnim svojim riječima želi u sebi utomiti i zaglušiti drugi neki glas i osjećaj.

Dok su se tako natjecali Petrović i Costadini i dok su se dogovarali o svim sitnicama dvoboja, zaključujući, da će odabrati mjesto bojištu na području riječkom poradi zakona, — sunce je sa zapada sipalo predzadnje raskošje svoga svijetla i žara baš nad Rijekom i cijelim istočnim i južnim krajem. Sve je tonulo u sjaju toga izvora svemu živomu, gubeći se čas u modrušastim zrakama, čas u raža-

renim pećama i razbijeljenim točkama. Isto more ljeskalo se u daljinama tako silno, da je izgledalo kao nedogledna poljana, sva posuta milijardama bijelih ljiljana. Gole pećine otoka bijelile se kao silna gorostasna jadra bajoslovnih ladja. Valovi pak do obale već su zasjenjeni sjenama Veprinca i Učke i odisali moćnom strujom svježine, da se je zrak od toga lagodno gibao i igrao s tamnim lišćem lovorike i dugim naklonjenim listovima paoma. Iz perivoja ili onamo iz šume nad selom orila se krasna — silna pjesma plavokosa, njegov veseo zvižduk. Od mora zamnijevalo djevojačko pjevanje iz jedne barčice, koja se najdalje od obale otisnula i pustila daleko za sobom ostale ribarske i kupališne ladjice, što su čas brzo čas lagano križale morem. Od „Malih Vrata“ razabirao se dim parobroda, a bliže nešto kao nepomično lebdjela slika ogromne jedrenjače. Sa paviljona za glazbu nad kupalištem zamnijevali zvuci požudna valsa Ivanovićijeva, da se pomiješaju s veselim povicima, usklikima i ženskim smijehom iz kupališta. Sve je ozvanjalo moćnom jekom bujna života, sve sjajilo ljepotom i čarom njegovim. Ništa — a ma ništa nije odavalo, da taj život može i strašan — neumolan biti. Sve je uminulo pred tom vječnom radosti i ljubavi; samo njezina čarna slika prostrla se tuda, da joj iz svake crte — iz svake boje izbije himna vaseslene svojoj beskrajnosti, vječnosti i božanstvenosti.

Radovan nije se ni u najrazvijenijoj zabavi i razgovoru o sutrašnjem dvoboju oteo dojmu sveopće krasote ovoga popodneva, i u njem to jače proklinja sva elementarna privrženost k životu. Pred dušu mu stane čas kao gotova nemogućnost i prenezagrapna ludost, da bi on bio izbačen iz toga životnog kola, čas opet zatrese mu cijelom nutarnjosti bol, žalost i briga, da bi se koncem konca ipak ova nezgrapna ludost mogla slučiti.

Po odlasku prijateljâ bilo mu je teško, da ide među ljude, no opet se je plašio samoće. Nije takodjer htio da izazove kakve sumnje ili nagadjanja. Odluči dakle, da će vrijeme provesti kao svaki dan. I upravi korake u perivoj k strani crkve, gdje je znao, da će naći cijelo svoje društvo na okupu.

Zacijelo nitko nije čitave večeri mogao naslutiti u njem čovjeka, koji se sprema na dvoboj. Ni onda ne, kad je oko devet sati na večer primio brzopjenu od Costadinija, da je sve uređeno za osam sati u jutro i da će on sa Žalićem doći po njega.

Pošao je kao svaku večer na šetnju duž obale i kao drugda pridružio se izletu na more, obasjano mjesečinom. Sio je kao svakiput u istu barku s lijepom gospodjom, smjestivši se na kraju krme i upravio čamac ravno na debelo more, koje je kao zatravljeno od ljepote neba i njegovih tisuću zvijezda ležalo u beskrajnom miru i negibanju, mrmoreći tek kao šaptom i podrhtavajući kao u božanskom snu. Pljusak vesla i rezanje čamca nije mutilo toga mira ni daleke nedohvatne gluše, u koju su kao kapljice u more padali od časa do časa nejasni glasovi s obale ili negdje od mora, od kakve udaljene barčice, što jê oko jedva jedvice zamjećivaše. U noćnoj neopredjeljenosti ginule su konture okolice, sav kraj i otoci tonuli u srebrnoj magli i bijelu prahu mjesečeva svijetla, pa je od toga more bivalo nedogledno, kao da je bez konca i kraja, prava pravcata neizmjernost, gotovo jedno i isto s tamno-modrim nebom i njegovim bezbrojnim zvijezdama, odakle se dotičaše zemlje svemir sa svojom vječnosti, svim svojim veličanstvom i svojom neprozirnom tajnom.

— Kako je krasno ! — šapne lijepa gospodja, ganuta ne tek zanosom buržoaskinje, koja misli, da se mora diviti, već uistinu osvojena bajnom ljepotom noćnoga mora, pokazujući u isti mah na široki

i duboki čun mjesečine onamo u sredini mora, i opet na crnu sjenu, što je iščičkano plazila u jednom kutu obale od šiljasta i visoka rta.

— Krasno! — odvrati Petrović napô tiho, ne govoreći više.

I on je bio začaran a i tronut krasotom noći. Duboko ganut nekako osjećaše, kao da je bliži svim tim tajnama, što se spuštahu s neba i iz dubina morskih, pomišljajući na sutrašnje jutro. Gotovo kao da su mu pred dušom zalebdjele djetinjske slike o smrti, u kojima duša ostavljajući tijelo leti onamo gore k onim eterskim visinama — k onomu vječnomu sjaju zvijezda.

„Ta što mislim na to! Otkle taj put ovakve crne slutnje? Za Boga dragoga, — nisam prviput u sličnoj prigodi! I nikada nije tako bilo. Zašto da baš na najgore pomišljam? — govoraše sam sebi, da se sjeti sigurnosti Costadinijeve, hvatajući se sada toga kao utopljenik slamke, gotovo poliven hladnim znojem i sasvim ugrožen od pomisli moderna racionalna čovjeka, da stoji pred eventualnosti, da će mladi njegov život pasti u crno ništavilo smrti — u vječnost nestanka.

„Ne — ne! Pravo ima Costadini — to ne može biti, da bih baš ja, — ne — napokon zašto se ne bi mogla cijela stvar svršiti lako i nedužno? — tješio se silomice, da u isti čas ne vjeruje u to.

— Ne bismo li se vratili? — upita napokon lijepu gospodju, koja mu se začudi, znajući, da ga drugih večeri nije moći nikada dosta kasno skloniti na povratak s mora.

— Imam da pišem nekoliko važnih pisama, a nemam sutra kada, jer moram na Rijeku, u nekom poslu, — odgovori Petrović. Časkom mu bilo već gotovo na jeziku, da sve kaže lijepoj svojoj družici, no u isti se mah zastidi toga, da onda nepitan nastavi, kako

mora sa svojim zakupnikom u Banatu neke silne poslove obaviti, da ima takodjer majci u Zagorje dosta toga pisati i nešto kupiti za nju na Rijeci.

— To ne ćete sutra biti kod kuće? A ja sam mislila, da bi baš sutra zgodno bilo, da podjemo na Veprinac.

— Odogodite na prekosutra! — odgovori Radovan, da taj čas u sebi bolno ponovi riječ: „prekosutra“. — „A hoću li ja prekosutra još moći na Veprinac?“

— Nisam bila večeras s vama zadovoljna, — reče lijepa gospodja na rastanku Petroviću, koji je zacijelo još nezadovoljniji bio sam sa sobom.

Pred hotelom „Kvarnerom“ upravo je krzmao, da podje u svoju sobu. I zbilja, prije nego li je pošao, pogledao je još u čitaonicu, dapače i u sobu za glasovir, ne bi li ondje našao koga poznatoga. Pa kao da ga je sam nečastivi zaveo ovamo, prvi i jedini, koga je zatekao, bijaše Kunody. Čitao je ili listao u svesku nota, sjedeći za glasovirom. Petrovića nije ni zamijetio, te se je Radovan neopažen odšuljao natrag k vratima, u sebi sav bijesan sa susreta toga i još više, što je našao čovjeka — kako se njemu bar pričinjalo — posve mirna i zabavljena stvarju, koja nema nikakve veze sa sutrašnjim bojem.

No možda je to najviše učinilo, da se je Petrović sasvim primirio. Svu svoju volju svrati na nastojanje, da ga minu sve crne misli i teške slutnje, pa da bude miran i jak. Jedan časak htjede da napiše pismo materi, no predomisli se, u glavnom zato, što se je bojao, da bi ga to pisanje uzrujalo, a shvaćao je takodjer, da takovo pisanje nema prava smisla.

Prije, nego što je legao, pozvoni sobaru i naloži mu, da ga rano oko pete probudi. Jedno se vrijeme bacao od besanice po postelji; gmizale su i preda nj se rivale svakojake teške slike, prikaze i napokon

briga. No on se opet svlada i uzme uporno misliti na neku svoju mladenačku ljubav, koja je već davno prošla. Ta dražesna mlada idila prenese ga u polusnene krajeve i prizore, da onda zapadne u dubok san.

Probudio se istom na ponovno kucanje kono-barovo. Naglo skoči iz postelje, dade širom otvoriti vrata altane, uzme se prati pomnjivo i brižno kao svako drugo jutro. Samo na trenutak bilo mu kao hladno, koža mu se naježila, no on je to odbijao na račun svježega jutarnjega zraka. Pa i zbilja u onom času, kad je silazio stubama, bilo je u njega toliko mirne odlučnosti i sigurnosti, da je ne samo krepkim svojim korakom, već i cijelim držanjem i izrazom u licu dokazivao, da nije nimalo uzrujan i da se može posve pouzdati u svoje živce i u svoju ruku. Zasjele ga ona smirenost ili predanje toku stvari, što čini da vojnik u času prvih hitaca zaboravlja svu predjašnju groznicu, a djak, koji prije ispita još dršće, poslije prvoga pitanja nalazi svoj mir i svoju sigurnost. Petrović gotovo zadovoljno poziraše svoju ruku i odlučnim glasom zapovjedi fijakeru, da vozi prama Rijeci.

Jutro bilo je krasno. Nebo, vedro kao riblje oko, od istoka sjajilo zlatom i grimizom. More se steralo u daleku plavetilu kao drugo nebo, nad njim se u daljini dimila sitna prozirna magla, a na nježnim slabim talasima polijetali galebovi. Onamo — kao da bi bilo u Canal mal tempo — razabirao se velik parobrod, na oko bez gibanja, titrajući se nad vodom. Cestom se žurio svijet i muški i ženski s bremenom na leđima, a u otvorenim prozorima kuća uz cestu vidjela se svaki čas glava koje starice i dio ruke s pletivom.

— Možda posljednji put gledam sve to! — mune Petroviću glavom, da se u isti mah sjeti svih krasnih

jutara, sprovedenih u ugodnim šetnjama sa svojim društvom na putu od Opatije do Voloskoga.

— Ah, ludo ! — otjera od sebe ove misli i zapali cigaru, otpiriv s nasladom u vis mlaz dima.

— Tako — tako, junače, i Napoleon — ili Hanibal — koji li — tako je mirno čekao na boj ! —

S ovim ga riječima pozdravi Costadini, pokazujući na cigaru u Petrovićevim ustima. Sreli su se na jedno sto koračaja od medjašnoga stupa, koji dijeli zemlje cislitavske od zemalja krune sv. Stjepana. Bio tu uz Žalića još jedan gospodin, mlade još dobi i pristale vanjštine, ostajući uz riječkoga fijakera, dok su se djeveri rukovali s Petrovićem.

— Zar ne, kako je danas krasan dan ? Dobar znak ! — govorio Costadini.

— Dobar znak, kako za mene tako i za protivnika, — otpovrne Petrović, da pristupi k trećemu gospodinu, za kojega je odmah pogodio, da je liječnik.

— Dr. Feretić ! — predstavi se mladi gospodin i s nekom zabunom nastojaše, da sakrije pred Petrovićem svoj futral s liječničkim utenzilijama.

Uto se primakne i druga kočija, iz koje izidje prvi kapetan Dapčević, da ratoborna izraza u licu pozdravi kratkim salutovanjem Petrovića i ostalu gospodu.

— Nismo ni za minut zadocnili, — evo — gledajte na sat. Veseli me, što su se i gospoda držala točno urečena vremena, — govoraše kapetan, dok su se natporučnik i Kunody iz fijakera dizali.

— Gdje dakle ? — upita potihom kapetan Costadinija.

— Onamo za onim proplankom : nema ni trista koračaja, a sasvim sakrito, — izvrsno mjesto !

Costadini dobro je rekao. Mjesto bijaše jedva trista koračaja daleko. Bijaše i dovoljno opkoljeno dosta gustim gajićem lovorika, smreka i mladih

hrastića. Put k njemu bio istinabog strm, što je Dapčeviću odmah dalo povoda, da kaže, kako će teško biti nositi — do kočija, ako se nesreća dogodi.

Petrović je išao posljednji za Feretićem i Žalićem. Njegov mir nije ga ni časom ostavljao, a da ga sačuva, uporno se je silio, da misli, kako će najbolje nišanimi. Dok su djeveri ponavljali uvjete dvoboja, javi se Žalić i spomene, da mu je dužnost gospodu opomenuti, neka bi se pomirili.

— Dopustite — dopustite ! — prekinu mu riječ kapetan. Ja znam takodjer svoju dužnost. I stoga prije no pristupimo, kazat ću gospodi, kako dvoboj nije šala. Tu vidimo dva mlada muža; obojica imadu pred sobom gotovo čitav jedan čovječji vijek, da ga ispune krasnim djelima za cara, domovinu i obitelj. Ovaj čas može sve to za jednoga od njih da bude prekinuto. Pozivam stoga gospodu, da dobro promisle, da li se može stvar urediti, a da ne odlučuje ubojito oružje. Dakako, poštenje je isto, što zjenica u oku, treba da ga čuvamo kao najveće svoje blago. Ali i poštenje ne traži uvijek krvi, uvreda se može popraviti i drugim načinom, — dovrši kapetan onom svojom ličkom blagorječitošću, u šumu koje je sam najviše uživao. Costadini je nestrpljivo slušao kapetana i šibao paličicom svojom po bližnjoj grani lovorike, mrmljajući nešto u pô glasa, kao da nije dostojno toliko riječi gubiti.

— Ja sam već kazao gospodi, da se zadovoljavam, ako gospodin izjavi, da me nije bio nakan uvrijediti, — rekne Kunody.

Petrović je časak bio kao raznježen i gotovo veselo neko čuvstvo zatalasa mu unutarjnošću. I kao da mu je na jezik već došla riječ, kojom će se ispričati protivniku; no u taj par reče Costadini nešto, čega Petrović nije razumio, ali što je probudilo u njem onaj

strah, da se javlja u njem želja, da sačuva život, ma bio i kukavan. Čisto ga oblije rumen.

— Lagao bih ! — otpovrne gotovo grubo Petrović. — A izjava ne dajem nikakovih, kako sam već po svojim djeverima rekao. —

— E — onda na posao ! — reknu u isti par i kapetan i Costadini.

— Molim, da se koraci izmjere. Gospodin natporučnik i gospodin Žalić neka ovrše menzuru, a gospodin Costadini i ja pripremit ćemo oružje.

Potrajalo je nekoliko časaka, dok je sve bilo uređeno, i protivnici stajali jedan protiv drugoga u daljini od trideset koračaja s pravom avansa za deset koračaja.

Kapetanu bilo je povjereno, da dađe znak pucaanju.

Dok se je Petrović lagano pomicao naprijed, nišaneći na Kunodya, ovaj je učinio dva tri nagla koraka i odapeo u zrak.

— Što je to ? — vikne Petrović.

— Meni je udovoljeno, — odvrati Kunody bljed u licu.

— Ali ja se ne zadovoljavam ! — zavikne još jače Petrović i obrati se djeverima.

Odlučiše, da Kunody još jednom puca.

— Dakle dobro ! — potiho reče Kunody, primajući nanovo nabiti pištolj, pri čem se je vidjelo, da mu ruka očito dršće.

Protivnici se postaviše opet na odredjena mjesta. Petrović je opet učinio prvi korak i oštro nišanio na Kunodyev trbuh. Kad se je dao znak, odapne Petrović prvi ; kuglja je promašila. U isti se čas vidjelo, da se digla Kunodyeva drhtava desnica. Pištolj prasne — Petrović se trgne nauznak, užasno zakrikne — i prebacujući se pane ničice na zemlju.

— Bože, ja nisam ni nišanio ! — krikne i bolno i zabrinuto i prestrašeno Kunody. Nastade strava u sviju ; odlučni i ratoborni kapetan, a još više nepopustljivi Costadini pogotovu izgubiše glavu. Tako se dogodi, da je bijedni Petrović nekoliko časaka zaboravljen od svih ležao na zemlji. Prvi se sjetiše liječnik i Kunody, da treba k nesretniku pohrliti. Kapetan pak i Costadini sa Žalićem spustiše se gotovo u trku dolje prema cesti. Kod Petrovića ostade samo liječnik s natporučnikom i Kunodyem.

Rana bila je teška ; kuglja je udarila u lijevu grud, tri prsta nad sisnom bradavicom, ravno u pluća. Nesretnik se davio, ma da nije krv prejakim mlazom tekla iz usta i tek pomalo iz uske rane.

— Je li smrtonosna ? — pitaše zabrinuto Kunody poslije više časova.

— Hm, teška je — vrlo teška rana ! — odvrati liječnik, pridižući nesretnika, koji je već u nesvijest padao i bulaznio. — No čini mi se, jedna od glavnih arterija nije ozlijeđena. Svakako bi onda više krvi bacao, — zamijeti još doktor.

Kad je liječnik svršio prvi posao oko nesretnika, podignu ga sva trojica i podjoše k cesti, gdje nadjoše samo jedna kola. Costadini, kapetan i Žalić već su se bili odvezli, ostavivši poruku, da idu u bolnicu najaviti dolazak. Kunody je htio zajedno na Rijeku, da čuje od liječnika u bolnici, kako je s bolesnikom. No Petrović došao je k svijesti upravo onda, kad su ga polagali na kola, gdje je uza nj sio liječnik, uzimajući ga na svoje krilo.

Natporučnik na to namigne Kunodyu, neka ostane. I on je razumio natporučnikâ ; ostao je kao ukopan na mjestu, dugo gledajući za fijakerskom kočijom, da onda kao bjesomučan uzme bježati odavle, svaki čas čupajući kosu od boli, očaja i srdžbe.

Kočija se lagano micala prema Rijeci. Petrović je čas bio kod svijesti, čas je bulazio, govoreći kod toga jednako o dvoboju i kušajući rukom isto onako, kao da nišani. Liječnik je morao sve sile upreći, da bolesnik ne izidje iz položaja. Nekoliko je puta ranjeni šanuo tek slabo: „boli me“, da se kod toga ogleda oko sebe.

Trebalo je nešto više od sata, dok je kočija stala pred bolnicom. Bolesnika je već čekao primarni liječnik s asistentima i opaticama.

Dok su bolesnika polagali na ležaj, pripovijedao je dr. Feretić o slučaju.

— Dakle nije veoma krvario? — pitao primarni liječnik.

— Nije previše, — no bulazio je.

Dotle su bolesnika svukli, priredili sapuna, sublimata, vode i etera. Opatica jedna vrzla se kod ormara za povoje, a druga držala već bocu jodoforma u ruci. Rana nije bila velika, pa se već i zatvorila. Zrno nije izišlo. No liječnici odluče, da ne diraju u ranu. — Kožu oko nje isperu sapunom, koji je bio oplahnut sublimatom, onda još uzme primarius etera, da i njim pere; drugi liječnik zapraši ranu jodoformom, a primarius već imao u ruci povoj aseptični. Ali nije bio zadovoljan s tim komadom, pak je sam pristupio ormaru, da izabere bolju mjeru. Petrović je bio cijelo vrijeme pri svijesti i kao da mu je pod blagom liječničkom rukom bivalo bolje. Podraživalo ga istinabog jednako na kašalj, izbacivao krvavu pjenu, no nije osjećao teških boli, tek ćutio se strašno slabim. Feretić ga držao za ruku i brojio bilo.

— Udara brzo i ponešto slabo! — rekne prema primariusu, koji ga je pogledom pitao.

— Dakle, što je i kako je sa mnom? — upita bolesnik slabim glasom. — Molim, da mi kažete

sasvim otvoreno. Treba da znam. — Kašalj mu prekine riječ.

— Umirite se, nemojte napinjati pluća. Treba da ste sasvim — sasvim mirni — gotovo bez kretnje, — odvrati mu sekundarni liječnik.

— Bezodvlačne pogibli nema, — pristupi k njemu primarius, da se blagim i dobrim pogledom ravno zagleda u neobično blijedo lice bolesnikovo. — Zrno nije prouzročilo prevelike ozlede pluća ; koja veća žila nije razderana, jer krvotok nije prema tomu jak. Može se dakle očekivati, da ćete ozdraviti. Nadajte se, a mi ćemo nastojati, da vas što prije pridignemo. — Zrna ne ćemo sada vaditi, jer će najbolje biti, da pustimo sada ranu na miru.

Petrović se zahvalna pogleda zagleda u umno lice primarius, koji se međjutim otkrenuo od njega i dao znak ostaloj gospodi, da podju za njim u pokrajnu sobu.

— Zar ne, gospodo, vi ste svi suglasni s mojom prognozom ? Kako sada stvari stoje, preboljet će, — dakako — uvjet je, da nije ušlo ništa od odijela ili drugih mikroorganizama u ranu. Onda, dakakc, imamo gangrenu. — Eh, može i inače do zagnojenja doći ! — dovrši liječnik i na licu zatrepti časovito bolan i težak izraz umnika, koji se je toliko puta već s najumnijom osnovom i svima poznatim sredstvima znanosti i razbora očajno borio protiv smrti, da joj otme žrtvu, a toliko puta morao podleći i spoznati, kako ljudska znanost nije toj silnici dorasla.

Petrovića smjestiše u posebnoj sobi prvoga razreda razizemno, daleko od ostalih dvorana, soba i bolničkih odjela. Prozor sobe gledao u bašču. Bolesnik je morao ležati sasvim mirno, bez svake kretnje. Liječnik je propisao samo morfij, da sustavi kašalj, i odredio jedino hladne lake hrane, mlijeka s jajima, čaja s rumom, nešto vina i za žedju leda.

Prvi satovi prodjoše, da se je Petrović gubio u nekoj omaglici. Silna tjelesna slaboća pritisla mu cijeli bitak. U polusnu iščezavali pred njim zidovi sobe, ormar, kanape, stol i stolice; a i opatica na podnožju postelje uronjavala u neku sivu neopredjeljenost, u maglene krpe, za kojima se miješalo mjesto dvoboja, njegovo ciljanje i antipatični obraz Kunodyev. Od velika gubitka krvi zacijelo su mu moždani tako oslabili, da nije pravo sve sveze poimao, niti je lučio zbiljnosti od sna, a još manje se predavao razmišljanju o sudbi svojoj ili o događaju.

Napokon je pao u san, iz kojega se za sat probudi, no nije ništa upamtio, što je sanjao. Čutio se pak relativno dobro. Pače neki djetinjski smiješak časkom preleti mu licem, kad je otvorio oči.

— Trebate li što? — javi se od podnožja taj isti čas nježan i ugodan glas opatice.

— Žedan sam, — otpovrne Petrović i ne gledajući na milosrdnu sestru.

Ona uzme zdjelicu s ledom i metne mu u usta komadić, ujedno hvatajući za toplomjerom, koji je ležao na noćnom ormariću.

— Mjerit ćemo vašu toplinu! — rastumači mu milosrdnica, da odmah odigne vrh pokrivača i odgrne košulju do ramenice, stavljajući toplomjer pod pazuhu.

— Tridesetsedam i sedam! — šane milosrdnica za sebe, priklanjajući glavu nad bolesnika.

— Dobro, bit će gospodin liječnik zadovoljan, — rekne tada glasno prema bolesniku, da ga brižno pokrije.

— Ah, što to —! — tek odvrati Petrović i zaklopi oči. Istom sada kao da mu postade sasvim jasna ta glupa njegova sudba, što ga radi ničega baca na domak smrti. Savjest razumna čovjeka

silnim se mahom stavi pred njegovu dušu, da ga zaokupi i stid i strah i bijes, što se je mogao tako lakoumno titrati životom, stavljati sve na kocku radi časovita hira, — glupe predsude, da je svijet sudija našoj hrabrosti i našem poštenju. Kao odjedamput pala mu mrena s očiju, i on je vidio jasno i sigurno svu odurnu glupost dvoboja. No onda se sjeti svoga sna. Čisto mu bude hladno niz cijelo tijelo. Nešto tajno i mistično kao da je spustilo nad njega svoju tamnu neponjatnu sjenu, i on kao da je čutio, da gleda u neki strašni neumolni zakon, pred kojim iščezava sva volja naša, svaka odluka naša, — sve — sve, — a samo se rivaju i valjaju u nepromjenljivu tečaju valovi i talasi ove rijeke opredijeljenim svojim koritom. Nije ga više mučila savjest. Pred dušu i pred sam um tiskala se misao, da se sve to s njim moralo zbiti, zato je i u snu mogao vidjeti unaprijed svoju nesreću!

— Ah —! — otkine mu se grudima, da ga svega shrva bojazan od smrti, od rastanka s tim toliko mu dragim životom, — ta strašna bojazan pred crnim ništavilom, u kojem sve prestaje. —

— Slučaj — slučaj! — javljao se razbor u njem, no on se ipak ne mogaše oteti svomu strahu i očaju.

— Što je kazao liječnik? — upita ujedamput milosrdnicu, oštro upiljujući svoj pogled u nju.

— Bit će bolje, — gospodin primarius pun je najbolje nade, — s božjom pomoći sve će biti dobro. Samo — molim vas — ne uznemirujte se! Gospodin je liječnik naročito preporučio, da šutite i što manje govorite.

— Šutjeti! — šutjeti! — ponovi bolesnik, da pomisli na vječnu šutnju, kojoj možda ide u susret. I na oči briznu mu suze, krupne i gorke suze, spuštajući se lagano niz blijede obraze, da se protisnu do usta i da im osjeti slani okus.

Milosrdnica je opazila, da plače; tiho stade k njemu do glave, da obriše suze.

— Kako vam je ruka laka i nježna! — zahvalno joj reče Petrović, zureći u fine veoma suhe prste, koji kao da su bili prozirni. I onda se zagleda u nju cijelu. Bila je sasvim mlada; visoka i stasita iščezavala je u tamnoj širokoj odori duvne, koja kao da je samo visjela na njoj, toliko je preširoka bila za nježno i suho tijelo, koje je kao ginulo. Uleknute grudi gotovo i nisu više imale u sebi ništa od ženskoga mladoga života, kao da su iščezle od težine ove svetačke odore i od vječne poniknute molitve i samarićanske službe. No ipak kao da si je ljepota očuvala još posljednju točku. Harmonija čitave pojave nije izginula u nezgrapnoj odjeći, i svaka se kretnja odlikovala unatoč samostanskomu držanju neobičnom krasotom, milinom i dražesti. Petrović jê nehotice pogleda pozornije. Bijela opatička peča duboko je zasjenjivala sitno upalo izvanredno bijelo lice, no lijepih, priyatnih i veoma nježnih crta. Obrazi su plamtjeli kobnom rumeni sušice. A oči, krupne tamne oči oblika dugoljasta, napô prekrите dugim vlažnim trepavicama i orubljene širokim podočnim kolutima, nisu se sjajile žarom mlade uzbudjene duše, već su bile kao prevučene tajnim velom, za kojim se sterala nedogledna dubljina, mirna i tiha kao ponor noći. — Na slikama Gabriela Maxa nalaze se često takove oči.

— Smijem li vas pitati za ime?

— Ja sam sestra Cecilija, — odgovori nekom strogom ozbiljnosti i suspregnutim glasom milosrdnica, otimljući se pogledu Petrovićevu i sjedajući na stolac o podnožju postelje.

— A jeste li odavle?

— Nisam. Ali, gospodine, nemojte razgovarati. To vam mora škoditi. Budite dobri! — dodade

ljupkim i dražesnim smiješkom, podižući prst do usta za znak šutnje. No ova mila napô djetinjska kretnja smete jê malko, i ona zarumenjena brzo ulovi čislo, da joj usne taj mah uzmu šaptati molitvu.

Petroviću bilo je ugodno, da se s njim bavi. Napokon bojavao se tišine i crnih misli, što će ga taj čas saletjeti, čim mu ne bude duh zabavljen izvana. A u golemoj svojoj nesreći osjećao je takodjer potrebu, da bude oko njega milosrdja, sućuti, zajedinstva. Konačno — lijepa je milosrdnica cijelom svojom pojavom i svojim dobrim načinom izazvala u njem veliku simpatiju. Upravo mu je bilo, te nije moguće, da mu je strana.

— Pripovijedajte mi ma štogod, sestro! — Htio je, da jê više pita, želio je saznati, odakle je, kako se građanskim imenom zove, kako je došla u samostan? Sve ga to uistinu ujedamput zainteresovalo. Velika apatija teške bolesti spram vanjskoga svijeta i razumljiv egoizam bolesnika, da samo na sebe misli, podjoše netragom pred dojmom, što ga učini na nj ta krasna a očito teško bolesna milosrdnica, koje se ne usudi ni u mislima djevojkom nazvati; — tako mu se pričinjala neobičnom, svetačkom, čisto nadzemaljskom. I još je bilo u nje nešto, u njezinu bolno napregnutom licu, u poklopljenom, ne toliko skrušenom, koliko smirenom držanju, što je odavalo i veliku dušu i neko dostojanstvo — i što je, kako je Petrović, napokon ipak ponešto romantičan, naslućivao, govorilo govorom velike nesreće. Stoga se nije usudio da joj stavi svoja pitanja.

— Nastojte spavati, gospodine; vi ste veoma oslabljeli, treba vam sna. Vidjet ćete, kako to krijepi, — odvrtila mu milosrdnica, blago mu se smiješeći i obraćajući se k njemu kao k djetetu.

— Oh, ja ne mogu spavati! Čim zaklopim oči, preda mnom se pojave strašne slike i još strašnije

misli. — Teško vam je mladu čovjeku u blizini smrti. Kako je strašna i ledena ! A vani je sjaj sunca, vani je život sa svim svojim čarima i darovima, a za mene će možda svega toga nestati. Teško je — teško. Pak — tako kao ja ! Sam sam skrivio ! — Ili ne, dajte, pustite, slušajte me, da vam pripovijedam, što mi se sanjalo noć prije nesreće. — Što ćete vi kazati ?

— Dragi gospodine, nemojte govoriti, — umoli ga milosrdnica, a njezino lice bilo je uistinu zabrinuto i krasne joj oči gotovo izricahu molbu.

No Petrović se nije dao umiriti. Upravo je osjećao potrebu, da joj iskaže svoj san.

I on je ispriповjedio sve. Sestra Cecilija slušala ga sve većom pomnjom. Napokon se ustave njene oči dugim prestrašenim pogledom ravno na njegovu blijedom licu.

— I vi mislite, da je to čudnovato, kobno ? — zapita Petrović naglo.

— Nemojte si tim glave razbijati. Sve je u božjoj ruci. Ah, ja ću se Bogu moliti ! — završi milosrdnica nešto jačim i uzbudjenim glasom. No ne mogaše se oteti, da dalje ne gleda bolesnika očima punim sućuti, zabrinutosti i straha. Kao da je i u nju prošla bojazan bolesnikova, a svakako jedan čas osjeti, da joj je sada nesretnik mnogo — mnogo bliži, nego što je još časak prije bio. I ona mu u tom novom porivu otare znoj sa čela. Onda mu dade da gucne nešto čaja s rumom.

— Znae što, gospodine ? — Molit ćemo se zajedno, da budete spašeni. Gospodin Bog je milostiv, on je svemoguć, pa će vas uslišati !

Sestra Cecilija klekne do postelje i sklapajući ruke i dižući lice k propelu, što je visjelo na zidu nad uzglavljem postelje, uzme poluglasno moliti „Očenaš“. A on jê ganuto i duboko tronut gledaše, a da nije molio.

— Dajte i vi ! — usrdno ga opomene po tiho, čim je svršila prvu molitvu i učini umjesto njega nad njim znak križa. On jê poslušao. I zajednička njihova molitva tihim se šaptom, nejasnim mrmorenjem skupa s njezinim ekstatičnim pogledima vijala gore k svodu sobe, gdje se taj čas raširila zlatna peča sunca sa zapada i činila aureolu ili plamen, sličan sjaju, što ga ljudska predaja i umjetnička ruka daju gorućemu grmu na brdu Sinaju. Časnoj je sestri uistinu bilo, kao da joj se u tom zlatnom titranju svijetla prikazala milost neba i otvorile nebeske dveri. Njeno se lice posve preobrazi i pogledi gotovo gledahu, što je to na svodu.

Petrović gledne onamo i onda na milosrdnično lice, koje takodjer zahvaćeno refleksom svijetla još je više nosilo u sebi zanosni žar i vječnu nadu vjernika, da njom uljepša i oživi smirene i bolesne crte lica.

— Kako je krasna ! — mune mu usred „Očenaša“ misao, i nekako mu bude voljko i drago, što mu je tako blizu i što se za njega moli. Ova ga posljednja pomisao raznježi i opet silno trone. Duboku samlkost osjećaše sa sobom i sa mladim svojim životom, postavljenim na tako kobnu tezu, gdje gotovo samo vlas treba, da prevagne onamo, kud je svemu kraj. Radovan glasno zajeca i zaplače, da se taj mah pojavi opet kašalj s krvavom pjenom.

— Što vam je za Boga dragoga ! — osovi se milosrdnica i žurno poskoči, da mu dade morfija. Pobožno i zaneseno njezino lice poprimi izraz straha i skrajnje zabrinutosti. I ne znajući, ona je u svojoj samarićanskoj službi tajput više čutjela nego vjeron joj naloženo milosrdje i više nego svoju milosrdničku dužnost. Mladi nesretnik, za kojega je znala iz liječničkih izjava, da je u skrajnjoj pogibli, i da je slučajnom nepotrebnom zgodom zapao u tu

nesreću, već ju je poradi toga više zanimao nego koji drugi bolesnik, kojega dugotrajna bolest ili česta i obična nezgoda dovede u bolničke zidine. A osim toga bio joj je ugodan i simpatičan. Njegov nehinjeni i neprikriveni strah od smrti, njegove djetinjaste voljice i pouzdani način činjahu, da je u njem otkrila nešto slabo, što treba zaštite i prema čemu može stajati kao u nekom materinskom položaju. Dašto, glavno i glavno ta huda njegova sreća !

Kad mu je dala lijek i onda još napitak vina s ledom, on joj se toplim i mekim riječima zahvali, ma da se nije osjećao više onako, kao malo prije. Opet mu se maglilo pred očima i stao čutiti, kako mu predodžbe nisu više jasne i da nisu više u njegovoj vlasti. A ipak mu nije bilo na san, već naprotiv neka uzrujanost i uzbudjenost trzala mu živce. Javljala se vrućica. Milosrdnica odmah to primijeti i podje, da mjeri temperaturu. Bilo je sada znatno preko 38 stupnjeva C.

— Pustite mi vašu ruku na čelu ! — zamoli jê bolesnik.

Časkom mu udovolji gledajući mu u lice zabrinuta i pazeći na svaku sitnicu, ne bi li morala zvati liječnika. Bolesnik kao da se uistinu od dodira njene ruke primirio, te mu laglje postalo. Zahvalno gledao na nju i kriomice poljubio rukav, da onda zaklopi oči. Sestra Cecilija potegne ruku natrag i sjedne na svoje mjesto, da se udube u molitvu. Petrović zapadne u nemiran san.

Već je bio mrak, kad se je probudio. Zasjenjena svjetiljka bila u kutu. Prvo mu bilo, da pogleda k stolcu u podnožju postelje. Bio je prazan.

— Sestro Cecilija ! — zovne malko nestrpljiv, jer mu je u tili časak postalo teško od strahote pomisli, da je sam ovdje — sam sa svojom kobi, koja mu možda ovaj čas privodi angjela smrti.

— Sestra Cecilija nije ovdje, — njezino je doba minulo, sada sam ja tu — sestra Porciunkula. Želite li što ? — javi se s onu stranu svjetiljke opor težak glas. Petrović je jedva raspoznavao biće, od kojega je dolazio glas. Tek poslije nekoliko časaka i kad je sestra Porciunkula malco pridigla svjetiljku, mogao je vidjeti debelu pristaru milosrdnicu, kako plete čarape i u isti čas čita u brevijaru, što je bio položen na stoliću pred njom. — Zašto ste pitali za sestru Ceciliju ? Bih li vam štogod dala ? — upita ponovno milosrdnica. Pri tom ispruži široko i crveno svoje lice preko svjetiljke k njemu, rinuvši velike okrugle naočale na čelo.

— Ništa ! Tek htio sam — no da — znati htjedoh, da li sam sâm.

— Kako biste bili sami ! Što vi mislite o našoj bolnici. O, mi vršimo svoje dužnosti. Hm— dobro će biti, da gucnete nešto čaja. Pa ćemo odmah mjeriti temperaturu. — I opatica se teško digna sa stolice i podje k njemu.

„Ah — kako joj je ruka teška, — kako sasvim drugačije zna Cecilija pomoći ! — s glasnim uzdahom pomisli Petrović, premda je u makinalnom poslovanju stare opatice bilo i vještine i točnosti.

Dovršivši još poslove oko postelje, otidje odmah milosrdnica opet k svjetiljci i opet uzme u ruke plavu čarapu, da dalje plete, a pred sebe stavi ponovo brevijar. Petrovi bio bi jê najvolio pitati što o Ceciliji, no nekako mu se nije dalo, gotovo kao da ne smije.

— Ne da vam se spavati ? — Dakako — bolest i san bježe jedno od drugoga, — javi se milosrdnica, kad je Petrović uzdahnio ili se nešto maknuo. — Ali treba da ste sasvim mirni, — nastavi.

— A kako se izmjenjujete u dvorbi ? — upita najposlije Petrović sveudilj misleći na sestru Ceciliju.

— Ah — što to — izmjenjujemo ! Uvijek moramo da dvorimo. Nema nas dosta. Vas dan smo u službi. Eto, baš sestra Cecilija — a ona je bolesna, teško bolesna, trebala bi sama dvorbe, siroče morala bi u postelju, pa gledajte, predjašnju je svu noć bdila kod bolesnika u velikoj dvorani. Na dvorkinje se ne možemo zanijeti ; a večeras — bome sam joj svoje kazala; ja sam stara, istinabog, ali hvala Isukrstu i prečistoj Materi Božjoj — zdrava sam pa mogu laglje od nje, — i nastojnica me poslušala i odredila, da ja budem ovdje — a sirotica mala pošla spavati.

— Dakle je bolesna — teško bolesna ? — pitaše Petrović i sa saučešćem i od želje, da produlji govor o lijepoj milosrdnici, u sebi ipak razmišljajući, ne bi li si kako osigurao dvorbu njenu.

— Ta, sirota, dobila lane upalu pluća i od onoga doba gine i gine. Ah, kako je krasna i čila bila, a sada od dana do dana sve to sitnija. Sušica — ah — to je već samostanska bolest ! Kolike prodjoše tako ! Nastojnica i ja, pa još dvije tri — mi se držimo !

Petrović je žalostan sluša. — Dakle i ona, tako sveta, dobra, — eto — i ona ! Pa što dakle gleda na svoju sudbinu kao najnesrećniju i najužasniju ? — Eto, sestra Cecilija nije obijesno i grješno izazvala slučajne moći i sile ljudske kobi, kao što je on uradio, — pak i nju zahvati — ! — Ova zajednica sudbine kao da mu još više zbliži lijepu milosrdnicu, a — čudnovato al istinito, — njemu se pričini njegova nesreća manje strašnom, otkada je znao, da nije sam ovdje u toj neposrednoj okolini, na koga čeka smrt, već da je još netko pod istim znakom, i to netko, tko mu nije ravnodušan. Časkom kao da je dobro pogadjao u tom poriv vječnoga egoizma, po kom je svakomu čovjeku najstrašnija ona bol, za koju misli, da joj je sam samcat žrtvom. No ne htjede da si tako razjasni,

već je tražio i našao neku utjehu, neku sladost i neki čar u tom, što ima takvu divnu sumučenicu.

— A zašto onda dvori, ako je bolesna ? — upita naglo Petrović, no ne od druge brige, nego od te, da bi mogla sestra Cecilija već sutra ili prekosutra tako oslabiti, da ne bi više k njemu dolazila. Ah, kakvom je već rijetkom svijetlom zrakom bila duši njegovoj mila prikaza mlade milosrdnice, — to svjetlijom u bijednoj tmuši, što ga okružavaše u toj kobnoj sadašnjosti !

— E, kod takovih bolesti ide to, — otpovrne sestra Porciunkula i u praktičnosti dobre zamjenice nastojnici dodade : — Može to dugo vremena potrajati — pa kako bi samostan mogao badava držati takovu milosrdnicu ?

— Prestanite ! Zar će samostan milosrdnicâ uskraćivati svoju milosrdnu službu svojoj sestri ?

— Ne — ne ! Pa i ona sama ne će. Napokon — dužnost je milosrdnice do posljednjega časa vršiti službu, a sestra Cecilija — tako vjerno stoji uz svoju zavjetovanu dužnost !

— Je li dugo već u samostanu ? Zašto je išla medju milosrdnice ?

Milosrdnica je okolišala, da izravno odgovori, gubila se u mnogim riječima, kojima nije ništa rekla. Petrović pak stao osjećati opet veliku slabinu, u kojoj mu sve nejasniji i nečujniji bivao razgovor staričin. Ipak nije mogao usnuti, dugi beskrajni časovi zaredali, trapila ga boli rane i mučile ga opet teške misli.

Istom prema jutru zaspi. Imao je čudan san. Kao da dolazi pred neku visoku, sasvim sivo oličenu ogradu, preko koje vise guste grane i šibe poklopljenih strmogleda, za kojima se vide crni vrhunci čempresa. Okrenuvši se na lijevo opazi niska i uska vrata, što su se kao sama od sebe otvorila pred njim, kod čega

su strašno neugodno škripila i cvilila. Nije mogao pravo raspoznati, je li to perivoj, bašča ili kakvo javno šetalište, kamo je dospio. I bilo mu je najčudnija, što zna i osjeća, da ne koraca, a ipak se naprijed kreće i prolazi mimo mramorne spomenike, za koje se nikako ne može dosjetiti, što prikazuju, a opet mu se čini, da je već to negdje vidio: kao da je partija mramornih porpsja velikana Italije iz perivoja na Monte Pincio ili slični red sa Prato del Valle u Padovi? A opet nije — on dobro zna, da nije. Uto se stvori pred njim sestra Cecilija, ali ne kao milosrdnica odjevena, već sasvim u bjelini i s vijencem od mirte na glavi. Obadvoje pruže si ruke a da nisu ni riječi izmijenili. Ujedamput nema više ni strmogleda, ni čempresa, a ni mramornih spomenika. Bila je nedogledna ravan, obrasla šašem osušenim i nekom drugom visokom žutom travom, koje Radovan nije poznavao.

— Kamo idemo? — upita napokon Radovan.

— K zaručniku momu! — odvrati milosrdnica, ne gledajući Petroviću u lice. Njemu se silno nažao dade taj odgovor. I od tuge ne mogaše dalje. Ustavi i nju. I tada mu se pričinu, kao da su oči Cecilijine zaklopljene; onda opet kao da ih vidi, ali su sasvim nepomične — bez života — prosto staklene ili od mramora.

— Ah, ostanite sa mnom! Ne idite k zaručniku! Pa tko je on? Što će on vama? Vi ste za mene ovdje, ja ne mogu više da budem bez vas. Vi ste meni sve!

I dok je on tako govorio i dizao tanke njene ruke k svojim grudima, oči su njene oživjele i opet je sjajilo iz njih toplim žarom i dobrim pogledima, upiljenim ravno u njegovo lice. I njemu bude od toga neizrečno voljko i slatko. Pače i nad njima i oko njih sve se izmijeni, nestade gadne sušom

ispaljene ravnice; — oko njih sve je cvjetalo, zelenjelo se i odisalo mirisom ruža i karanfila. A oni rukom o ruku, — ona ovijajući mlado svoje rame oko njegova vrata, a on polažući drugu ruku oko pása njena, — s djetinjском su radosti bazali bez cilja po toj tustoj zelenoj tratini. I Bog zna, kako su dugo i kako daleko tako išli. Najednom začuju zveket sitnih zvonašaca — kao samostanskih, onda čuju, kao da se za njima zabijaju čavli u daske, a pred njima se otvara opet pustoš — silna velika pustoš, u kojoj neprestance susreću množinu nepoznatih svakojako odjevenih ljudi. Radovanu se ipak pričinja, da nekoje poznaje ili da ih je već vidio. Samo ne može pojmiti, zašto n. pr. tu usred ove pjeskovite sahare vidi krasnu mladu gospodju u elegantnoj toaleti za ples, a odmah do nje isušenu bolesnicu u bolničkoj sivoj halji s modrim prucima; dalje opet djecu — nepregledno ogromnu hrpu djece, i sve tako dalje od svake dobi i svakoga staleža ljudskoga. Radovanu bude sve teže i sve tješnje u toj gomili ljudstva, na tom moru od pijeska i neke žute silno grudaste zemlje. I sestra Cecilija morala da ga podržava, jer bez nje prosto bi srtao i padao. Uto ga pozdravi netko i zovne djetinjским mu imenom „Radenko“. On se ogledne onamo i opazi svoga oca, za kojega se tek časkom dosjeti, da je odavno mrtav, a malo zatim bilo mu, kao da se nikada nije ta smrt zbila, te je s ocem razgovarao kao obično, pače zavedoše riječ o šumi kraj obiteljskog imanja. Kod toga je Radovanu donekle neprijatno postalo, upravo se plašio, da priopći ocu, kako je iz gospodarskih i privrednih razloga iskrčio šumu, pretvorivši je u livade. No još ga više mučilo, kako će ocu razjasniti, da više nije vlasnikom u gruntovnici, nego je dobro preneseno na njega — sina. Ali u toj se mucij ujedamput

nadje opet sam sa sestrom Cecilijom. Neopisivo slatko čuvstvo svlada ga. A isto i ona — tako se podatno, pouzdano naslanjala na njegove grudi, u isti čas gledajući mu u lice i opet pokazujući na posve blizu hrpu ljudi, odjevenih u nošnju, kakvu je vidio u radnika, što kopaju kanale u južnoj Ugarskoj. Svi su ti ljudi imali neobično velike lopate sa držalom, koje je izgledalo kao križ. Radovan se ne mogaše dosjetiti, da je ikada vidio tako nasadjene lopate. No on nije o tom dulje mislio. Njega svega zaokupi dragi i sretni osjećaj, da je uza nj sestra Cecilija. Iz njenih pogleda kao da je k njemu plovilo posebno sretno blaženstvo, u kojem osjećашe sve više, da je jedno i isto s njom, da su nerazdjeljivo spojeni, a usnice izgovarahu snagom himne njezino ime !

Od vlastitoga se glasa probudi i prvo, što je ugledao, bijaše lice sestre Cecilije, nagnuto nad njim. Njemu se činilo, da je u licu tom sada gledao isti plameni žar kao u snu što je vidio, te sretan blaženo se nasmiješi i ponovi njeno ime tihim šaptom. — Milosrdnica se zarumeni, da odmah bude tek samarićankom, kojoj je pitati, da li bolesniku što treba.

— Vi ste me zvali ? — Što želite ?

— Ah, ja sam sanjao, sanjao sam, da smo skupa hodali, — da — pripovijedat ću vam. Tek molim vas, dajte mi što da pijem, tako mi je užasno suho u grlu i ustima.

— Odmah — odmah — požuri se sestra Cecilija, da mu taj čas pruži napitak mlijeka s cognacom.

On je htio da joj započne pripovijedati svoj san, ali ga sestra Cecilija umoli, neka ne govori, da mu ne naudi naprezanje govora. I uzme odmah da nalazi posla oko bolesnika, oko postelje i po sobi.

No Radovan je bio još tako uzbudjen od sna svoga, da se nije dao umiriti. U njem nestade malo ne obične apatije teška bolesnika. Upravo je uživao u radosti, da je makar u snu lijepa Cecilija naslonila glavu svoju o njegovo rame, a videći jê sada uza se gotovo mu bijaše, kao da san nije lagao. Časkom zaboravljaše sasvim svoju nesreću i nemoćno stanje.

Isto onako, kao za najsvjetlijih časova svojih i u porivu najzdravije mladosti, trenutačno je opet ćutio opojni dah životne radosti i čarni njezin dodir. Veselilo ga to rano jutro, što se zalilo punim talasom sa svijetlom prvoga sunca na otvoreni prozor; radovala ga pjesmica ptičice onamo sa svrži mandule, što se k prozoru spuštala iz samostanske bašče; slušao je sa zanimanjem daleki štopot, dolazeći iz strane luke i kolodvora; a glavno, zatravljivala ga i ispunjala slatkim divljenjem sestra Cecilija, kako se posleno oko njega i po sobi žuri i mota, uvijek blaga, tiha i mirna, a ipak brza.

— Ah, lijepa je — ! — rekne glasno, da se u isti mah dosjeti cijelomu jadu svomu i da u isti čas počuti svu strahotu od pomisli, da je ovo možda posljednje jutro, što ga je mogao s nasladom gledati. Na oči mu polete suze i kako je bio slab — nije mogao udušiti jecanja.

— Što vam je ujedared ? — zabrinuto upita sestra Cecilija, da odmah prestane s pospremanjem i pristupi naglo k njemu.

— Ništa — ništa. Sjednite, sestro Cecilija, do postelje, meni je laglje — ah toliko laglje, ako vam gledam u lice !

Sestra Cecilija porumeni i smete se časkom, ali se ipak blagostivo nasmiješi.

— Vi ste dijete ! — dobrim i nekim materinskim izrazom u licu reče časna sestra, pa mu učini po volji.

— Hoćete li slušati, što mi se sanjalo ?

— Vi opet sa svojim snovima — !

— Da — da ! Ali tajput nije tako strašno, kao ono prije dvoboja.

I ne čekajući njezine dozvole uzme joj pričati. Dakako, najviše mu se pričanje motalo oko nje. Sestra je Cecilija u početku mirno i donekle strogo slušala, osobito kad se Radovan stao suviše zanosno sjećati njene pojave iz sna. No što je dulje govorio, to ga je pozornije slušala. Iz toga se sna njoj nešto javljalo, što ju je i strašilo i opet radosno uzbuđivalo. Nije bila sujevjerna, napokon bijaše suviše nabožna, ali ipak njena tankoćutna i nježna duša nagadjalaše u tom pripovijedanju više, nego Radovan, koji se nije zanimao kod cijeloga sna ni za što drugo, nego da je tako ugodno sanjao o lijepoj milosrdnici. Njoj je iz njegove pripovijesti zasjajilo tajanstvenim bijelim svijetlom nadzemaljskoga svijeta, da u tom svjetlucanju ugleda kobnu budućnost. I nije se prestrašila poradi sebe, već je sav strah drhtao jedino za njega — ah za njega, kojemu je željela život — spas — sve ! A opet — usred toga straha leljalo se nešto kao gotova radost, neki podrhtaj blaženosti, što vidi u toj kobnoj slici sebe uz njega.

— Nemojte suviše razgovarati ! — prekine mu govor, čuvajući se, da mu ne odade svoje slutnje. — Sad na — doći će gospodin primarius. Treba da bude zadovoljan.

— A hoćete li ostati kod mene ?

— Hoću. — To jest, ne znam, kako će časna majka odrediti.

Po sata kasnije došao je primarius u pratnji dvojice sekundarnih liječnika. Pogledao je točno na tablicu s bilješkama temperature, posmatrao bolesnika, odredio, da mu se i dalje daje kao dosele hladno piće i da uzimlje morfija.

— Dosada je dobro ! — reče glasno liječnik prema bolesniku, a drugovima svojim dometne : — Zar ne, i gospoda ne primjećuju ništa ?

— Ništa ! — odgovore obojica, udišući zrak nad bolesnikom.

Već na vratima okrene se primarius k časnoj sestri.

— Sestro Cecilija, zar ćete vi danas dvoriti ? Još prije osam dana kazao sam vam, da se javite časnoj nastojnici, da vas odriješi službe. Tā, ne šalite se — velim vam — niste u dobroj koži. Za vas je postelja, a dok se kako tako oporavite, treba da izidjete kamo iz bolnice na dobar zrak u gorski koji kraj.

— Hvala, gospodine doktore, za vašu skrb, ali vi ste suviše dobri. Meni nije tako zlo, kako mislite. Mogu ja jošte, napokon časna majka nastojnica dosta čini, što ne traži od mene dvorbu u velikim dvoranama, riješila me je takodjer dužnosti, da budem kod operacija, ne trebam ni u bašči raditi. A — ovo — tā — s gospodinom tako je malo posla !

— Dobro — dobro ! A je li vas prečasn gospodin riješio dužnosti, da polazite prve molitve ?

— Ah, kako bi ! Ne, ne ! Meni bi preteško bilo, da ne idem u crkvu.

— Čuvajte se, molim vas. Svakako još je najbolje, da ste ovdje, — ne trebate toliko trčkarati kao gore u dvoranama, — hm — al opet vam velim, da legnete.

— Bilo bi mi teže. Vjerujte, veleučeni gospodine !

Doktor slegne ramenima i udalji se iz sobe.

— Slušajte, sestro Cecilija ! Smijem li ja moliti, da se odazovete liječnikovoj odredbi ? Vi ste bolesni ; sestra Porciunkula takodjer mi je kazivala. Zašto dakle da se ovdje ubijate, a meni možda i onako nema spasa.

— Ne govorite tako, što ste toliko malodušni. Niste li čuli liječnike, što su kazali ? Ah — vi ćete ozdraviti — kako ne i zašto ne ? Bože moj — i ne smije inače da bude, tã treba da grijeh svoj ispravite, da se popravite. Ta to bi bilo strašno, da morate već pred božji sud. — Ne — ne — vi ćete ozdraviti, dvorit ću vas, molit ću se Bogu.

— Vi samo na mene mislite — ali nut — mislite i na sebe ! Ako iz početka pripazite bolesti, sve će biti dobro. Dajte dakle poslušajte liječnika.

— Zar vam je tako mnogo stalo, da vas ja ne dvorim ? — rekne napola šaljivo, no u isti se čas uozbilji i kao prekori sa svjetskih svojih riječi. — Pazit ću i ja, dvorit ću vas i ja kao svaka druga ; što nešto malo kašljem, čuvat ću se, da toga ne bude, dok spavate.

— Oh — tã vi se već sada mućite, da me kašljem ne smetate. Kako ste dobri ! Gotovo samo uz vas mi je moguće, da mogu obas ati ovdje. Hvala, hvala, sestro Cecilija, dajte ruku k ustima mojim, da je poljubim.

— Bože, što govorite ? — uplašeno reče časna sestra i makinalno sakrije ruke u rukave.

— Tã, stavite mi barem ruku na čelo, da mi umirite misli, — reče Radovan tako bolnim i nježnim glasom, da se časna sestra smilovala i položila mu ruku nad oči, kojima ju je zahvalno i zadivljeno gledao. Čisto je s nasladom ćutio laki dodir ruke, koja je podrhtavala, da se je rukav vidno tresao.

Jutro je tiho prolazilo. Kao iz daleke daljine šumio nejasno i pridušeno mrmor iz luke i ulicã ; iz same se zgrade tek kojiput jače čulo ili kakvo zvonce ili hodanje po hodnicima. U toj samotnoj tišini čulo se disanje i njegovo i njezino, — nepravilno teško disanje dvaju teško bolesnih pluća, a u toj saminji kao da se na talasićima zraka plele

iz titraja ovih skupnih dahova niti, kojima se sve više i više vezale njihove duše. Kao da im je ovo disanje bilo isto, što i glasne riječi. — Što je dalje prolazilo vrijeme, to se sve više radjao i u njega i u nje onakav medjusobni snošaj i osjećaj, što ga daje davno poznanstvo dviju duša, koje se razumiju. Zacijelo i on i ona teško bi ponjali, da su se tek jučer prviput u životu sreli, pak se gotovo nisu još pravo ni razgovarali i ne znali jedno za drugo, što i kako im je bilo dosele.

Njemu je opet bivalo nešto gore. Opet se pokaže potreba kašlja ~~u~~ krvavom pjenom, no on ipak nije prestao, da s divljenjem gleda na lijepe i mirne kretnje njezine, na njezinu milosrdnu dobrotu i ljubav, kojom mu je pružala lijekove, pak je sav blažen promatrao nježne a ipak ozbiljne i odlučne cr'te pravilna joj lica, u kojima je uporno nastojao da čita, što govori nutrašnjost njezina. I kao da je morao misliti, da se nema bojati onoga, što je čitao.

Okolo podne imala se zamijeniti sestra Cecilija, no ona ostade i preko objeda.

Došla je po nju druga jedna milosrdnica. Sestra Cecilija izišavši na hodnik umoli jê, da joj prepusti službu kod bolesnika, jer je on tako molio i tako želi, a — kako je veoma slab, mogao bi se razljutiti, što vidi opet nepoznato lice kraj sebe. Sestra Cecilija nije se zacijelo tomu domislila ni radi čega drugoga, nego uistinu, da se bolesnik ne uzrujava, da ne bude nezadovoljan. Od velike je zabrinutosti radila tako. Njezina je drugarica odmah shvatila opravdanost i otišla, da joj čas kasnije donese u sobu objed.

Radovan je čuo taj razgovor. On se čisto uznio od radosti i veselja. I ne samo s toga, što mu je bilo milo, da će sestra Cecilija ostati kod njega, već što

je nalazio u njenoj zabrinutosti više nego brigu oko njegova zdravlja. Ah — tako blažen — blažen bijaše od ove pomisli ! I sasvim nešto novo, nešto nikada dosele neiskušeno, osjećaše u sebi. Nije se to u njega javio Eros sa svojim žarom i raskoši svojom; usred tjelesne nemoći i boljeti bilo mu je kao da sama duša i ništa nego duša udioničtvuje u ovom blaženstvu, pa kao da je sada razumio besmrtnu ljubav Abelarda i Heloise. Ali ipak je i melankolija rastrla krila svoja nad njim i njegovim čuvstvom : duboko i gusto padahu od nje sjene, iz kojih se slagala tamna žalost. Napokon bio je suviše čovjek od svijeta i poklonik radosti životnoj, a da ne čuti sada žalac nezadovoljstva i da ne spozna bizarnost osjećaja, što su se u toj bolničkoj sobi radjali — tu na pragu vječnoga ništavila. No unatoč tomu oni se radjali. A kad je sunce poslije podne zašlo za ugao sobe i po njoj se rastrla polutama ljetne sjene, on je, malo ne zaboravljajući svoju nevolju, začaran gledao njeno krasno lice prozirne blijede nježnosti i ulovio ruku njenu, ne puštajući jê više, dok je ona uza nj do uzglavlja sjedila — i pričala mu najzad kao davnomu prijatelju — o sebi.

NJEZINA POVIJEST.

Prije više godina živio je u Kostreni Sv. Luciji Rajmondo Paškvanić, dobro stojeći pomorski kapetan. Gotovo od djetinjstva bio na brodu. Preplovio u svom životu sretno nekoliko puta i tihi Ocean i indijsko more i Atlantik. Brodarenje na jadra onda je još cvalo, te je kapetan Rajmondo, uvijek u službi prvih trgovačkih i brodarskih kuća, za jedno dvadeset godina skupio i privrijedio lijepu svoticu novaca, s kojom je uredio udobno kuću u rodjenom mjestu i sa svojom tridesetšestom go-

dinom ondje se stalno nastanio, ostavljajući more, no ne odričući se daljnje privrede. Otvorio je mali dućančić, zasadio vinograd i uzeo ženu iz istoga mjesta, dobru, marljivu i štedljivu djevojku bez miraza a sa starim bolesnim ocem, koji je nekoć bio noštromo na jedrenjači, na kojoj je Rajmondo prviput krenuo u svijet. Brak je Paškvanićev bio u svakom pogledu sretan, ma da su prošle tri do četiri godine, a da nije bio blagosoven djecom, što je bila najveća želja kapetanova. Napokon ipak ! U isti dan, kad mu supruga saopći sigurnu svoju nadu, saznade na Rijeci, da bi mogao za vrlo jeftine novce kupiti tri dijela u jednom od najboljih brodova. Paškvanić, poduzetan a i opet suviše pomorac, da ne bi u sebi osjećao želju postati gospodarom ondje, gdje je vas vijek bio službenikom, brzo se dao nagovoriti, stim više, što je cijena uistinu bila neznatna prema vrsnoći broda, a još više, što je upravo u taj čas bio u izgledu izvrstan prijevozni posao s istim brodom. Još isti dan prodade i svoj vinograd i svoju kuću te s dobivenom svotom kupi ponudjena tri dijela u brodu, a s obitelji useli u malu kućicu svoga tasta. Jedno je vrijeme mislio, da sam primi kapetaniju na brodu i da ide preko mora. No žena ga stane zaklinjati, da se mane toga, neka misli, što ih čeka i da nije više za njega, da glavu izvrgava pogibli, jer — more koncem konca ipak je bez tla i više je stvoreno za ribe nego li za ljude. Paškvanić se najzad dao skloniti. Ostao je kod kuće a brod je odjedrio pod zapovjedništvom kapetana, u kojega je imao i mogao imati potpuno pouzdanje. Nakon sedam mjeseci vraćao se „Zagreb“, kako je brodu ime bilo. Poslovi se izvrsni učinili. Kapetan je iz Jakina, posljednje luke do Rijeke, brzopjavio, da mu se izdade odredba, bi li novce poslao poštom ili ih sobom ponio i osobno predao. Paškvanić se

za ovo posljednje odlučio i pozvao kapetana, da ne preuzme nikakvo ukrcavanje robe u Jakinu, već neka se odmah otputi na Rijeku, gdje je opet u izgledu velik prijevozni posao za južnu Afriku.

Bilo je jesensko doba — sredinom mjeseca novembra. Jug je od više dana drmao morem. No brod je ipak sretno uljezao u luku i mogao se usidriti. Kako je bila već večer, kapetan tek je obavio prijavne poslove s lučkom i pomorskom oblasti, a glede poslova s gospodarima broda dogovori se s njima, da će sutradan predati novce i položiti račune. Samo je dao ključeve od blagajnice i umolio dopust, da može u Dragu k ženi i djeci. Paškvančić rado privoli i odluči, da će on preko noći ostati na brodu. Tako i učini — na svoju nesreću. Iste bo noći razveže se strašna oluja. Nitko živ nije do onda upamtio takvo što. Valovlje s mora prouzročilo cijelu poplavu u primorskim ulicama, silan vjetar lomio drveće i trgao krovove, a u samoj luci učinio pravu katastrofu. Tri broda skine i strga sa lanaca sidra, — od njih jedan probuši, drugi i potopi, a da od žala nitko nije mogao ništa učiniti. Od tih brodova bio jedan „Zagreb“ — a s njim potonuo i kapetan Rajmondo s dva pomorca, što su bili s njim na brodu. Iste noći rodi kapetanova žena Lucija dvojke, sinčića i kćerku. Tužno se djetinjstvo usjeklo u pamet sestre Cecilije. Nesretnom katastrofom u riječkoj luci bude uz oca izgubljen i sav imutak, te je jadna gospa Luce morala opet u riječke tvornice na posao, kao za djevojaštva, da prehrani dvoje nejačadi i od sušice mučena oca. Godine tako prolazahu. Majka se silno mučila, a mala Marija tek je nešto prohodala i progovorila, već je stojala usred dužnosti i daleko od djetinjske zlatne pustopašnosti. Morala je da pazi na brata, a bome i staroga djeda da dvori. A tek kad je nešto ponarasla, pogotovu daj ovo i ono, s tim

više, što je sirota majka na očigled slabila od teška posla a slabe zarade u tvornici. Najprije je radila u tvornici duhana, no morala je izostati, jer joj je škodilo prsima. Nadje si posla u tvornici papira na Sušaku, što joj bješe toliko zgodnije, jer je onamo mogla spraviti takodjer sinčića, kojemu dadoše posao u odjelu za cunje. Tako se privreda njihova podigne za nekoliko forinata, pa je od sada bilo moguće, da starome djedu barem kojiput pruži nekoliko ribica više uz palentu. Ali — i to bude u zao čas. Posao je kod cunja pogibeljan i unatoč najvećoj opreczrosti traži od vremena do vremena svojih žrtava. Mali sin bijedne Lucije uhvati poznatu bolest od cunja, koja u nekoliko sati uništi svoju žrtvu. Jadna negdašnja kapetanica, shrvana i suviše od nesreće, ne podnese više udarca. Kratko vrijeme iza toga umre. A mala Marija ostade s nemoćnim djedom sama samcata na svijetu. Kako joj je bilo istom neko deset dvanaest godina, ne preosta joj prosto drugo nego da prosjači, ali ipak nikako nije htjela da tako uradi, ma da ju je dobri inače djed tjerao štapom od kuće i silio, da ide na cestu i ulicu moliti milodara. Napokon je nevolja tolika bila i bolest starčeva tako se pogoršala, da se je općina sjetila svoje dužnosti. Poslali starca u bolnicu na Rijeku, a s njim odmah i malu sirotu.

U bolnici zateče i zadivi Marija sve svojom vještinom u dvorbi bolesnika. Ta od najranije mladosti pazila je ona i stojala uz postelju bolesna djeda. Kako dakle da ne će? — U samostanu i u bolnici svi jê zavole. Nastojnica se odmah pobrine, da jê dade u školu, pridržavajući jê uza to jednako oko bolničkih i samostanskih poslova. U naukama je tako uspijevala, da je nastojnica pomišljala, da jê odgoje za učiteljicu. Tako se prviput rodi pomisao, da bi ostala u samostanu i stupila u red. Marija ne imadjaše ništa protiv toga

Njezin dojakošnji život u vanjskom svijetu bijaše tako žalostan i težak, da joj se život u samostanu pričinjaše pravim rajem. Imala je istinabog i tu neugodnih časova, al tek neugodnih, a ne teških i mučnih, kao negda u hladnoj kućici na kostrenskoj cesti uz bolesna i gladna djeda — sama isto tako gladna i slaba. Neugodni se ti časovi sastavljali tek iz sitnih bockanja sestara, koje sa nastojnicom ne življahu u slozi. Lako bilo za to Mariji, koja je od prve — prve mladosti priučena bila, da podnosi mušice i zlovolju starca djeda.

No ipak ne bude ništa od toga, da se pripravlja za učiteljicu. U četrnaestoj petnaestoj se godini pokazuje, da nije najjača na prsima i da ne bi mogla mnogo govoriti. Što dakle ? Bi li htjela ostati u samostanu kao bolničarka i stupiti među duvne ? Upravo u to vrijeme umro joj je djed. Sad nije nikoga — ama nikoga više imala. Gotovo zahvalno prihvati nastojničinu ponudu. I tako bude iz Marije časna sestra Cecilija. Prve tri godine bijaše dovoljno zdrava. Oskudno djetinjstvo osvećivaše se istinabog, da nije nikada procvala pravim jedrim i snažnim djevojaštvom, ali zapravo bolesna ne bijaše sve do prije dvije godine. Tada se desi, da je morala u privatnu kuću na dvorbu rodilji, kod koje bijaše porod užasno težak i pogibeljan. Tom se prilikom prehladi — poslujući nešto na dvorištu, gdje je strašna bura duvala, Bilo joj još u noći veoma zlo, ali ne mogaše iz službe, jer je rodilja zapala u posljednje trude. Već ju je gotovo groznica tresla, kad je liječnik napokon izvadio dijete. Sutradan ležашe sestra Cecilija u vrućici. Dobila je upalu pluća. Bolest istinabog preboli, no na plućima ostade muka, ona je sve više i više slabila, dapače bacala je i krv te — od onoga doba nije više zdrava.

DRUGI DIO.

Ah — kako li vam je tužan život ! — uzdahne Petrović, gledajući jê ravno u lice. Zgražao se od povijesti, što ju je slušao i u kojoj je vidio, kako je taj od njega obožavani i ljubljeni život u vječnom jednakom kolu sa smrću i kako joj malo ne služi, da može svoje orgije slaviti. „I ništa nije sirotica dosada doživjela — no dodir smrti!“ — šane za sebe. A ona, izmučena od tolika pripovijedanja, zakašlja.

Silno ga je dirnula povijest sestre Cecilije. U dalekoj samilosti i duboku ganuću iščezne i utone sve ostalo. Sa suzama u očima stao pomišljati, kako ovo siroče nikada — nikada nije ama ništa dobro doživjelo, naprotiv od prvoga djetinjstva sučelice stajalo najbješnjim navalama krute i strašne sudbine i kako će leći u krilo hladne tamne smrti, a da nikada ne osjeti toploga i svijetloga vala blažene sreće.

— Oh, Marija, kako vas žalim ! — projecica bolnim glasom, i ne misleći više na propisani mu mir niti na povoje oko tijela, on digne obje ruke, da njezin rukav, onda njenu ruku, pridižući jê žarko i grozničavo k ustima, sa cjelovima obaspe sitne osušjele prstiće. — O, Marija, Marija ! — tek je mucao, dok ona nije mogla inače, nego da mu pusti ruku, silno se zarumenjujući pod strujom, što je iz njegovih cjelova zastrujala cijelim njenim slabašnim, ali mladim — devetnaestgodišnjim tijelom. Ah, taj njegov usklik, to podrhtavanje njegova glasa nosilo je u sebi svu veliku snagu, svu opojnu vlast velikih istinskih osjećaja, nedogledne privrženosti i ljubavi, kako nikada, ili barem od dneva izgubljene majke, nije više slušala ni doživjela. Slatko i drago joj bude u duši, i njeno krasno lice kao da nije više izgledalo tako izmučeno i istrošeno ; prosjalo je gotovo svježom ljepotom blaženstva i sreće. Prosto bi morala

poniknuti od sjaja i snage toga trenutka, hvata je gotovo omaglica, sve se oko nje vrti i okreće, — ah — onda je nešto zgrabi u grudima od uzrujanosti, čega li, da se odveže u suhu tešku kašlju, a na usnicama se pojavi mrlja krvi.

— Marija, što je za Boga ! — krikne bolesnik i pridigne se sasvim gornjim tijelom.

— Što radite, za Boga dragoga ! — odvrati mu duvna. Zaboravi sasvim sebe i predade se posve svojoj samarićanskoj dužnosti, nježno ga tisnuvši u predjašnji položaj, da se taj čas dosjeti dvorbi njegovoj.

— Vama je zlo, sestro Cecilija ! — Da biste se zamijenili s kojom drugom ? — zabrinuto joj reče Radovan, srčuci žličicu konjaka iz njene ruke.

— O, pustite, gospodine Radovane, pustite, da ostanem ! — naglo mu odvrati djevojka, sjedajući na predjašnje mjesto. Nije opazila njegova sretnoga lica, njegova zanosa i zadovoljstva, koje je osjećao od toga, što ga je nazvala po imenu, a što dosele još nije bila učinila.

Kad se je opet javio u nje kašalj, on je zabrinuto ponovio svoju molbu.

— Nije — nije ništa. Tako mi uvijek pod večer dolazi. Dali ovdje sjedim ili u svojoj sobi, — sve jedno je, — odgovori sestra i ne pitajući se, zašto joj toliko stoji do toga, da ostane tu.

A kad je došla druga časna sestra, da umjesto nje prema propisu preuzme dvorbu, sestra Cecilija opet skloni drugaricu, da je pusti ovdje, jer se, veli, bolesnik inače uzrujava.

Petrović bio je tim zadovoljan, jer koliko je i bio zabrinut za bolesnu sestru Ceciliju, opet mu je bilo teško samo i pomisliti, da ne bi uza nj bila.

Kad je zapalila svjetiljku, htjede Petrović opet da zaveže razgovor, no ona ljupkom kretnjom prsta, stavljena na usta, otkloni svaki razgovor i nadvorivši

ga čajem i čašicom vina, sjedne na svoje obično mjesto u naslanjač, zadubavši se u molitvu.

— Vaša gospodja majka živi? — upita ga ujedamput.

— O živi — i ljubi me nada sve! Bože — ako se ne izvučem više iz postelje, ona će poluditi! — uzdahne Petrović.

— Molit ćemo za nju i za vas! — otpovrne duvna i pozove ga ozbiljno, da se s njom Bogu moli. On tek učini, da jê slijedi i da s njom skupa moli. Uistinu bio je premalo kršćanin, a da bi mogao u molitvu vjerovati i u nju se pouzdavati. Ali ipak mu bude sada drago i laglje. Ispunjala ga ta njena briga za njega neizrečno velikim zadovoljstvom — i slatkim čuvstvom. On je malo po malo zapadao u san, u čarni prelesni san, u kojem je živio cijelim zdravljem i uz bok njoj — ali sretnoj slobodnoj zdravoj djevojci.

Nekoliko se tek sati kasnije probudio iz toga sna. Prvi mu pogled bio k naslanjaču, gdje je vidio sestru Ceciliju glavom naslonjenu o naslon, spavajući, ali s krunicom još medju prstima.

Još su malo ne lelijale pred okom njegovim mile slike iz sna, čisto još bijaše bez spoznaje, da je bolestan — — teško bolestan, a pričinjaše mu se, da je i ona isto onako svježja i čila, kao što ju je u snu gledao uza se. Pa i jest, u zasjenjenom ružičastom svijetlu lampe i u licu od spavanja spokojnom, bila sestra Cecilija oblivena rumenom bojom. Možda mu se to mило lice još ni jedared nije prikazalo u toliko poraznoj ljepoti. Dražest svu je svoju bajnu snagu rastrla nad nježnom milovidnom pojavom, a Petrović zaplovio raskošnom strujom užitka i zadivljenosti. Ah, svom elementarnom snagom provali u njega sva volja i želja k životu, da ga zanjiše talasima slatke nade, e će ozdraviti i on i ona — pak — ah — ta još će moći sretni biti — ta — on jê ljubi — on jê ljubi!

I na prozor se nasmije prvi trak rane ljetne zore svojim rujnim prahom, iz bašče se javi ptičica, — onamo negdje od mora ili od luke čuje se zvižduk broda, — ah, život — život — cijelim svojim divnim gibanjem, svojom vječnom slikovitosti najavio se u tihoj bolničkoj sobici, da još jače razmaše ljubav Radovanovu k življenju, k bivstvovanju — gibanju ! Morao bi malo ne kliknuti slavnim pozdravom mladomu tomu suncu, ali on suzdržava dah, da ne probudi nju i da pomišlja, kako bi to krasno bilo, da joj se otkrije i da čuje njezino : „dā”. No — oko mu se spusti niz široke nabore njezine redovničke crne halje, njih zanjuši finu ali upornu i oštru struju jodoforma, — ah — on se trgne i potrese, — sva svijetla radost iščezne i on se bijedno stisne i svali na uzglavlje, da gorko — gorko zaplače.

TREĆI DIO.

Drugo je jutro opazio liječnik, da je temperatura bolesnikova znatno poskočila. Toplomjer je pokazivao 38.7. Celsija. Primarius stoga odredi, da se povoj izmijeni. Pregledanu ranu nadju u redu ; otvor se pokazao znatno smanjenim, no kod perkutiranja naidje liječnik na mjesto, gdje se zvuk muklo odavao, a i disanje bilo bronhijalno. Primarius se protiv volje trgne, ugibajući se pogledima bolesnikovim, no brzo se prisili na miran izraz u licu i odredi, da se bolesniku davaju Priesnitzovi oblozi.

— Vi ste, sestro, sami bolesni, — morat će druga koja sestra preuzeti dvorbu, — okrene se liječnik k sestri Ceciliji.

— O, moći ću i ja, veleučeni gospodine. Bolesnik je dosta uzrujan, ne će mu dobro činiti, da se na drugu ruku priuča. A ja — vjerujte mi — mogu ja ! — živo uzme sestra, da onda tek umoli liječnika, neka bi

stupio nešto dalje od postelje, gdje ga onda tik do prozora tiho upita drhtavim šaputanjem: — Je li možda gore, gospodine doktore? — Liječnik joj u kratko i potiho kaže, da mu se ne svidja stanje bolesnikovo, no da ipak ne misli još na najgore.

Sestra se Cecilija potrese. Brzim pogledom, pogledom punim samilosti, zabrinutosti i vjernosti kriomice gledne na bolesnika, kojega je upravo taj čas zahvatio kašalj.

Čitav ostali dan nije bolesnik osjećao, da bi mu gore bilo. Istom pod večer hvatala ga vrućica, u kojoj kojiput kao da mora bulazniti. Trebao je tek zatvoriti oči, da se preda nj stanu rivati svakojake nespodobe ili nejasne crvene pjege i magle, a za vlastitu glavu ćutio je kojiput, da mu je kao mnogo — mnogo veća od ostaloga tijela. No mogaše te navale svladavati. A blizina i draga poslenost sestre Cecilije oko njega tako ga ispunjala blaženstvom i nekom slatkom voljkosti, da gotovo i nije previše mislio na svoju bolest, a još manje pomišljao, da mu je gore. Pače je nastojao, da bude veseo u razgovoru, a svak čas opominjao revnu samarićanku, da štedi sebe i više misli na svoju bolest.

Kad je pak opet nastala večer, upravo se radovao času, što će nastupiti, čim ona primakne bliže do uzglavlja svoj naslanjač i sjedne u nj, pa će opet kao ono jučer razgovarati. Pače u duši mu je sada sjedjela gotovo jedina nada, da će izići iz ove bolničke sobe, — ta — nije moguće, da bi za njega imalo sve prestati, — oh — on će još sretan — neizmjereno sretan biti; ta što bi inače značila ova čista velika njegova ljubav!

I ljubav je svojim vječnim sjajem obasjala tamu ove samrtničke postelje.

Ipak se ne usudi da štogodj rekne, pače nije jê smio uzeti opet za ruku, premda je izgarao od žudnje,

da bi se barem dotaknuo posljednjega ruba na odjeći. Sestra pak Cecilija, i ne znajući zašto, zapadala je protiv volje jednako u šutnju. Petrović je htio nekoliko puta da započne razgovor. Vraćao se na njezinu povijest, pripovijedao joj o sebi i iz svojega života, govorio o svojoj materi. Časna ga je sestra istina slušala voljko, no tek kojiput opominjala, neka ne napreže pluća. Zapravo njezine sve misli i osjećaji uporno se vrzli samo oko uspomene na jutrošnje liječnikove riječi, i sve se u njoj sastavljalo u strašnu ogromnu brigu za bolesnika i za njegov život. Cijela joj se duša tresla od straha. U toj se velikoj razmahanosti utjecala molitvi. Upirući vruće uznesene poglede gore k raspelu nad posteljom, usrdno je zaklinjala i molila Vječnoga Boga Mučenika, neka se smiluje i spase Radovana. Da nije još nikada tako osjećala pokraj nijedne bolesničke postelje, ne dosjeti se ni jednoga časka. Ta kako da joj i dodju takova pitanja, gdje je sva tonula i gubila se u jednoj želji, u jednoj molbi, da bude spasen! Na sebe nije ni časkom mislila. — Tek posve joj crno postajalo pred očima od pomisli i od pogleda, da bi još mogla gledati u njegovo mrtvo lice !

Cijele noći nije oka stisnula. Jednako je pazila na bolesnika, prosto mjerila svaki njegov dah. A sama je čutila, kako joj je veoma zlo i da joj se tijelom vuče i plazi zimnica. Pa ipak ni trenutak ne pomisli, da bi bolesničku sobu ostavila, a da sebe osigura od bolova, uzme obične svoje praške, od kojih joj bude nešto laglje. No na veliku svoju žalost zamijeti prema jutru, da je Radovanu gore. Pojavi se groznica, koja je veoma jako tresla bolesnika. Za groznicom stao ga mučiti kašalj sa krvavom i — što je još gore — sa gnjojnom pjenom. Sestra Cecilija sa smrtnim je strahom u grudima morala sve sile uprijeti, da vrši svoju službu, no ipak se ne mogaše toliko svladati, da joj

ne bi ruke drhtale, dok mu je držala glavu i brisala usnice. A sa nevoljom i bojazni hvatala se termometra, da mjeri bolesnikovu temperaturu. Plašila se broja, što će ga čitati. I zbilja — 39.8° Cel. Petrović se osjećao veoma zlo. Silno se znojio, bio blijed više nego ikada, a glavno, mučila ga strašna slabina.

U primariusa se ovoga jutra zamijetilo još nezadovoljnije lice. Odredio je, da se bolesniku daje nešto više cognaca, nego što je dosada dobivao.

— Bode li vas što u ledjima? — upitao je bolesnika znamenovno.

— Ne bode me ! — odvrati slabim glasom Petrović, a doktor je već bio pridigao k sebi pljuvaljku i motrio izbačenu sluz.

— No — nije najgore ! — reče onda duvni.

Prije odlaska preporučio, da bolesnik miruje, i s dobrotivim, ali nekako prisiljenim smiješkom oprostio se od bolesnika, obećavši, da će još jednom toga dana doći.

— Sestro Cecilija, meni je zlo, a po licu doktoru sudim, da sam u još goroj koži, — javi se Radovan, čim je bio na samu s milosrdnicom. Nastojao je, da mu glas izlazi miran, pače je htio da se nasmiješi i da rekne što šaljivo, ali umjesto toga brizne u plač, teško i bolno jecajući. Milosrdnica priskoči k njemu i htjede da ga umiri, no ni ona ne mogaše da sobom vlada. Oči joj se nakvase suzama, koje zamiljiše niz lice, da se spuste dolje k njemu i kanu na znojno čelo. Ah, kako ih ova suza još više sjedini !

Cio dan prolazio teškom i nijemom polaganošću. Radovan zapadao protiv volje u duboke teške misli, u sve jaču i jaču žalost — u beskrajnu tugu. Bez riječi dizao je gorke i strašne tužbe na sudbinu svoju, koja mu tako mladomu hoće da otme život, jedino blago — tã sve, što ima, čovjek ;, pak baš kao da mu se ruga, u posljednje valjda časove pokazuje mu

ljepote i vidike sreće, kako ih nikada prije nije vidio ! Ah, je li moguće, je li dozvoljeno, da ode i izdahne, kad toliko ljubi, a ljubi takova angjela ! — I njegove oči, usred najtežih i fizičkih i duševnih boli, s vjernošću, s nekim žarkim entuzijazmom a opet i skrajnom začaranosti gledahu na nježne, fine i nesrećom i bolešću izmučene no i oplemenjene konture milosrdničine pojave, Ona se jednako silila da bude mirna, da tješi bolesnika, no — tek je znala moliti se Bogu ; a svaki je čas morala sakrivati lice, da sakrije suze.

Poslije podne toliko je smalaksala, da se jedva jedvice držala uspravno i kad je primarius došao bolesnika pregledati, strogo joj naloži, da otidje i legne u postelju. Ali — pred noć se opet vrati. Petrović je drijemao, no brzo se probudi. Opazivši jê, blaženo se nasmiješi, a kod prve prilike, kada mu se bliže primakla, poljubi joj ruku. Onda zavede govor o njoj. Njezina mu povijest opet stala moćno i jasno pred dušu. A iz nje kao da je crpao prikor za sebe, što tako malodušno gleda na svoju kob i opet tako besmisleno visi za životom. Ta, napokon, nije li još hiljadu i hiljadu groznijih raspleta u sudbini pojedinaca, nego što je u njegovoj ? Koncem konca ne izbježe nitko smrti : — ona je jedina sigurna i najvećemu sretniku i najkukavnijemu bijedniku. — A da li dolazi nešto prije ili nešto kasnije, to izlazi na isto kod sigurnosti, da će doći. Što čini i što vrijedi manje ili više tih časova života naprama neizmjernosti neproživjelih eona u prošlosti i budućnosti ? A taj život — ah — nije li spleten od smrti isto toliko, koliko od porodjaja ; ne prolazi li najsuverenijim prijezirom preko individua, ta i preko generacija i vrsta, — tek samo da ide i da se giblje, da se valja ! A ono, što donosi kome, može li ikada biti odlučno i znamenovno ? Pa baš zato, kako može čovjek opravdano žaliti za tim životom, za tim daškom vječnosti ? —

Svjetovi moradoše prestati, carstva izginuše, čitavih naroda nestade, najveći se geniji vratiše u besvijesni zaborav, — kako se onda može da žali na taj neumoljni zakon jedan Radovan Petrović ?

Ali ne — i opet ne ! Bio je on premalo filozofski naobražen, da bi ove misli više na nj djelovale nego prosta utjeha. Uza to pak bio suviše odgojen u kumirstvu prema životu i u općenitim vjerovanjima u život, previše odan ljubavi k tomu životu, a da skoro ne zapane u očaj s pomisli, da bi mogao tako rano taj život izgubiti. Uzalud si dozivao u pamet, kako uistinu čovjeku ništa ne pripada nego li sadašnjost, a prema tomu da je sasvim isto za pojedinca, kad će da prestane ova sadašnjost. Nije mu hasnilo, što je u pomoć zvao pesimistične poglede na svijet, tješeći se, kolikim se neprilikama i neugodnostima ugiba ranom smrću. Uzalud je pomišljao, da prestaje tek taj jadni njegov „ego, ta igra moždanih stanica, a da dalje živi taj ljubljeni njegov život bez početka i bez kraja u bezmjernoj proćaji i beskrajnoj vaseleni, u bilijunima z bilijunima sličnih i gotovo istovetnih egzistencija. — Sve uzalud, — njegovo se cijelo biće protivilo takovim pomišljajima, i poput gažena se crva svijalo i previjalo od gordosti i težine pomisli, što mu se javljala iz riječi „prestanak“. Dušom njegovom, tom slabom dušom obična čovjeka, prodje svom svojom užasnom snagom vječna tragedija individualizma, tragedija, u kojoj se ne da u sklad dovesti početkom začeti i koncem dovršiva ni individuum s njegovom svijesti, u kojoj gleda i prepoznaje vječnost gibanja, što ga je iznijelo. Ne — i opet ne ! Radovan se ne mogaše oteti mukama te tragedije — i usred noći, uz šapat milosrdničine molitve, on je plakao i plakao, a plakao za sebe i za nju.

Sav vječni vapaj bezbrojnih individua čovječanstva, otkad je došlo k spoznaji, vapaj, da taj

bezbroyni „ja“ živi tako bez kraja i konca — kidao se iz najdubljih dubina njegove duše. Ujedno je tražio utočište i u predajama vjere i u opsjenama legende, a u isti mah odasvuda ćutio hladan šapat moderno odgojena razuma, koji mu otkriva — što ? — crno — crno vječno bezdno, u kojem taj njegov „ja“ gine i nestaje, kao da ga nikada nije bilo !

Upravo ga uništavala ova neutješna pomisao, a tijela se opet hvatala groznica.

U jutro bio je primarius, čim je u sobu unišao, nekako uznemiren i dao liječniku kriomice okom znak. Povuču jako zrak u nos.

— Gangraena pulmonum ! — šane prema drugu i odmah podje do pljuvaljke. Neugodni gnjili vonj zaudarao je odanle.

— Mnogo je izbacio, — gledajte, ima i krpa od pluća, — gnojna je ! — govoraše talijanski, pokazujući mladjemu drugu na sluzavo gnojnu tvar.

— Kako vam je danas ? — upita liječnik bolesnika.

— Danas mi je mnogo gore. Sad osjećam, da me jednako nešto bode u ledjima, a u ustima ćutim neugodan gadan ukus.

— Kako je s tekom ? — obrati se primarius prema milosrdnici.

— Ne može ništa da uzme ! — odvrati časna sestra.

— Ah, ne mogu, doktore dragi, sve mi se gadi, — umiješa se bolesnik.

— Časna vam sestra ne će davati nego malo po malo cognaca. To ćete moći uzimati. Gospodine kolega, molim vas ! Bolesnik će prije svega inhalirati terpentina i dat ćemo mu mirtola. Da, takodjer morfija ! A vi ćete, sestro Cecilija, dobiti konifere-sprita, a i karbola, da se rasprši po sobi i pročisti zrak. Ja ću poslije podne opet doći — a vi, gospodine Petroviću, ležite mirno !

— Je li već ? — i nije mogao dalje da pita Petrović, tako mu je taj čas bilo teško izreći kobnu riječ.

— Ništa — ništa. Ne uznemirujte se, molim vas, sve od toga zavisi. Tko će odmah na najgore misliti ! Samo činite sve, što gospodin liječnik i časna sestra od vas zahtijevaju.

Diljem dana sve mu je gore bivalo. Počeo je teško i s naporom — pače s mukom i boli disati. Ležanje mu bivalo pravim mučeništvom, svaki nabor pokrivača činio mu boli, u želucu je ćutio kao kamenje i neprestance ga mučila potreba, da promijeni položaj. Upravo bi se morao svijati, a ipak osjeća po cijelom tijelu, kako leži na njem velika — velika slabina i olovna sumornost. Sestra Cecilija imala vazdan posla oko njega. Bilo časova tolike muke, da mu je pače i njezina ruka bila teška, i on protiv volje zapadao u nestrpljivost, — dakako — da taj mah spozna svoju nepravednost i nezahvalnost. Sred teške svoje boli morao je da se divi njenoj angjeoskoj pojavi i da gleda inkarnaciju samilosti i vjerne ljubavi — u onim njezinim nježnim, dobrim, spokojnim i vijek na daljnu službu pripravnim kretnjama. Ah — unatoč svoj nemoci, bijeći i muci njegovo se srce raskošno i blaženo potresalo od čara i divna pogleda, što se pred njim sterao u miloj pojavi sestre, Dobrota njena i vjerna služba bili mu slatkim morfijem za njegove fizičke boli, gotovo melemom, koji mu je blažio tjelesne boli, da se duša može podavati ogromnoj gorostasnoj sreći, što jê daje ljubav. I bilo mu nekoliko puta, da otkrije milosrdnici svoje srce, već se riječ rivala na usne ; no svakiput se u posljednji čas suzdržao, ma da mu je sva unutrašnjost govorila i uvjeravala ga, da i ona njega ljubi, jer njezine kretnje, njezini pogledi, njezina postojanost, sve je to tumačio sebi u prilog. No ipak nije mogao da se izjavi. Nije mu u tom smetala njezina crna samostanska halja, ni njezino ozbiljno

držanje, ni njezine vječno molitvi prikazane usne: sve to ne bijaše dosta jako, da suzdrži provalu njegovih slavnih riječi pobjedonosne ljubavi. On se ne mogaše izjaviti, jer mu se pričinjaše kao svetogrdje, da se na toj samrtnoj postelji spomene ljubav, da se govori o najprvlijem i najmoćnijem čuvstvu života ondje, gdje smrt čeka i naviješta skoru svoju prisutnost. I tako bude posljednja njegova radost, posljednji posmijeh života za njega odmah izvorom još jače muke.

Ta kako strašno — kako mu je užasno bilo u duši, kad je pomišljao, da ta divna ljubav, koja je mogla donijeti toliko darova i toliko krasota, može prouzročiti tek još teži, još nevoljniji rastanak sa svijetom i životom. Bože dragi, kako bi se vrijeđan, kako li krasan život dao iz te ljubavi složiti! A sada! — Oh! — i on je s očajem, s paklom u duši, s djetinjском zavisti gledao za muhom, što se na stropu kupala u sunčanom traku, polijetala sad ovamo — sad onamo!

— Ah — teško je i pomisliti, da će i ona dulje od mene živjeti, da će uživati sunce, kad ga za mene više ne će biti, — ah, teško je tako mladu umrijeti! — I najzad sjedjet će mi ta ista muha na mrtvu nosu, — možda posljednji dodir života prije nego što zabiju lijes!

I upravo u taj trenutak domnije iz vana — s ulice — odakle li, vesela pjesma primorska. — Uzrujani i bolešću razigrani živci Petrovićevi svaki su titraj njezin čisto i jasno primali. Poslije se još sastavi arija organeta k pjesmi pomoraca. — Petrović je razabirao melodiju: „Tui capelli biondi”, — ah — i sva mu duša poleti onamo u svijetli veseli svijet, daleko iz bolničkih ovih zidina, od nesretne ove postelje, onamo u zdravi čili život, u njegovu buku, radost i vječnu snagu. Ah onamo — da može onamo!

Sestra Cecilija uzme prskati koniferom. Zrak se ispuni vonjem crnogorice. Radovan žedno uvuče punim dahom u sebe. I njemu od toga mirisa uskrсну uspomene na partiju crnogorice u perivoju opatijskom, na dane, što ih je ondje krasno proživio sa svojim društvom.

— Šalje li tko pitati za mene ovamo u bolnicu ?
— upita ujedared, sjetivši se krasne svoje plivačice.

— Nije bilo nikoga, u ostalom pitat ću, ja sama ne znam ! — odvrati sestra Cecilija.

Za čas se povrati.

— Nije bilo nikoga — do onoga gospodina, koji je — s kojim ste imali dvoboj. On dolazi svaki dan dva puta da pita.

— A nitko iz Opatije ? — Nije li možda gospodin Costadini bio ?

— Nitko osim onoga stranoga gospodina.

Petroviću tek časkom bude gorko i teško. Zaboljelo ga i ugrizlo za srce, što se njegovo društvo tako malo za njega zanima, a ipak žrtva je toga društva. No taj neugodni osjećaj nadvlada blagotvorno čuvstvo, što mu se izvilo od pomisli, da je sestra Cecilija sada jedina, koja se veže uz njegovu sudbinu, koja se za nj zanima, strepi za njegov život i trudi se oko njegove postelje. Sva velika njegova ljubav prama krasnoj i plemenitoj djevici usplamti u njegovoj duši, istina, bez snažnih poriva čile i zdrave mladosti, ali u svojoj produhovljenoj istančanosti to nježnije i odanije, predajući se bezmoćno a opet prelesno i lagodno sladosti i dobroti njezine njege i brige oko njega.

— Kako ste dobri, kako ste sada sve za mene ! — šane napô glasa, gledajući je dubokim pogledom upalih i plamenih očiju iz blijeda mukom nategnuta lica. A ona nije više mogla naći svoj strogi samostanski izraz na njegove čuvstvene riječi. Zadrhtala je cijelim

svojim slabašnim od sušice i groznice izmučenim i istrošenim tijelom, da su se prolele kapljice medicine iz žlice, što mu je pružala k ustima. Plamen zastidjenosti i opet neke nepoznate joj razmiljenosti šikne na bolešću zarumenjene obraze, a blijede usnice ni za što ne moguše izlanuti riječi, — ta u taj čas nije ih ni imala ni nosila u duši.

On se ipak ne usudi ništa dalje kazati. Porazila ga opet predjašnja strašna bol, što mu se u takvoj prigodi, u takvim očajnim časovima pokazuje svjetlost vječne sreće, baš kao da mu se sudbina hoće narugati. Ah, zašto se nije prije u naponu snage sreo s takovim anđelom, — zašto ne — zašto ne ? — Možda se ne bi onda raspleo život njegov ovako bijedno, glupo — bez smisla ! I zapane u grižnju savjesti, što je tako lakoumno proigrao život ! Proigrao ? — Pa zar zbilja mora da umre ? Možda ipak ne će biti tako strašno. — Ta ljubav njegova — zar bi se rodila u srcu, koje pripada smrti ? I u dušu njegovu uljeze nada a još više želja — velika ogromna želja, da se bori protiv smrti, da spašava život. Nut — ali ona ? Njegove se oči kradomice oskliznu nuz njenu pojavu, da sa stravom zamijeti, kako je nemoćna — teško bolesna — eto na, samo da izdahne — tek sjena života ! — O — to dolazi od samostana, od naporne milosrdničke službe. U svijetlu dana vanjskoga svijeta i na slobodi oporavit će se divno čedo isto kao cvijet uvenulih pera i krila, kad ga iz tamne sobe iznesu pod plodne trake sunca !

— Jest — jest ! Sve bi još moglo biti ! — pun je nade govorio u sebi, pitajući ujedno sestru, kada će doći liječnik.

Nada ga tako okupi, da su mu i boli jenjavale. Časkom je morao usnuti. Spavao je tek jedno pô sata, no sanjao toliko, da mu se činilo, da je morao dugo, dugo spavati.

— Čudnovato, uvijek i uvijek sanjam o pokojnom ocu i pokojnoj sestri, — rekne glasno prema sestri Ceciliji. I zbilja Radovan je ono malo vremena, što je mogao spavati, sanjao od početka bolesti jednako o ocu i uopće o pokojnicima.

— I meni se tako događa. Usnem li malko, eto mojih roditelja i brata, — odvrati časna sestra. — Ali ni on ni ona nisu kod toga upadali u kakvo praznovjerno nagadjanje, ili mistično naslućivanje. Spomenuli su tek mimogred i taj čas zaboravili, pak stali teškim disanjem i nemoćnim glasom tiho razgovarati istom štogod, ne misleći na svoje jade, a sretni tek sa svoje blizine.

Što se više primicao sat liječnikova pohoda, to je bolesnik bivao nestrpljiviji. Kad je pak oko pete došao primarius s asistentom, bilo je časkom Petroviću, da ne bi ništa pitao. Upravo se plašio, ne će li čuti smrtnu osudu.

— Je li što bolje i laglje ? — pitao liječnik blagim glasom, pomnjivo promatrajući bolesnika.

— Teško dišem. I molim vas, gospodine doktore, recite mi posve otvoreno, moram li baš umrijeti ? Zar mi nema spasa ? Recite mi, bez okolišanja, jak sam toliko, da mogu podnijeti istinu. A napokon — moram u tom slučaju da obavijestim majku ! — Ili ne — kako da joj se to saopći. Ne — ne ! Saznat će i onako prerano, kad me ne bude. Ne bude ! Dakle, doktore, recite mi, mogu li se nadati ?

— Nada je uvijek dopuštena, — otpovrne doktor. — Budite čvrsti, nastojte, da mirno mislite ; u tom — vjerujte mi — može pola lijeka biti.

— A kako stoji sa mnom ?

— U velikoj ste pogibli, — napokon sami naslulistite. Već htjedoh da vas pitam, bismo li po koga vašega poslali.

— U velikoj pogibli! — ponevi Petrović, posve satrven liječnikovom izjavom. Ma da je sam od prvoga časa svoje nesreće jednako mislio, da je stanje njegovo pogibeljno, pače toliko puta pomišljao na blizinu smrti, opet ga je izjava liječnikova preneražavala, smrvljivala i uništavala. — I nema mi spasa? Ah, doktore, doktore, spasite me, — dajte mi još živjeti -- tã živjeti još hoću, tako sam još mlad, pa da sada već umrem! — Spasite me — spasite me — ako Boga znate! — Bio to usklik očaja ili još bolje sâm glas života, koji strepi za svoj tečaj; glas, koji ne mogaše da zamukne ni pred muškaračkim ponosom i junaštvom. — Spasite me! — i u očima mu se zacakle suze.

— Ne očajavajte! Ja nisam rekao, da vam nema spasa. Mladi ste! — Pak nema tu znakova „sepse“, a nije mi nagrizena koja žila. Ne očajavajte dakle. Ako ste dosta odvažni, možemo poduzeti operaciju. Dakako, operacija je gotovo isto tako pogibeljna kao i sadašnje vaše stanje. Tek pruža nade, da zapriječimo daljnji razvitak.

— Operaciju — dobro dakle — operaciju!

— Kako želite. Upozorujem vas ipak, da je operacija veoma pogibeljna.

-- Neka — neka! Ali pruža nade! Zar ne?

— Dobro, ako vam bude sutra još gore — pa ćemo poduzeti operaciju.

Petrovića je nada u operaciju moralno veoma podigla. U prve je trenove gotovo nestalo svake malodušnosti. Makar je teško disao i još teže govorio, a i svak čas se tužio na bodac u ledjima, trapeći se još i kašljem, bio je ipak pun neke sigurnosti. Malo ne ćutio potrebu, da razgovara sa sestrom Cecilijom, koja mu je tek na silu odgovarala. Nju je liječnički posjet sasvim porazio. Jedva se držala, da ne zapane u jadan težak plač. Bila joj užana pomisao, da je s Ra-

dovaanom tako zlo, a pogadjala iz riječi, držanja i izraza u liječnikovu licu, da nema više spasa. — A kako je sva njena duša čeznula, da njemu bude bolje, da zna, da će ozdraviti i da će biti spasen ! No liječnikove riječi — pak operacija u toj bolesti ! — od toliko vremena u bolnici ona se nije mogla varati.

Njegova sigurnost još joj povećavala boli i silila jê, da hini mir i da dijeli njegove nade, dok joj se srce paralo od boli i tuge i od silnoga straha. Tražila je utjehe i pomoći u molitvi, usrdno, žedno i žarko uzdižući tiho molbe k nebu, da se smiluje nesretniku i da mu pruži prilike pokajati se za grijeh e i popraviti ih dobrim i krepcsnim životom. Grčevito je stiskala krunicu, grozničavo se hvatala za križić, neprekidno pored toga ponavljajući molitvu za molitvom. Uza tu se strašnu bol duše uspored o širila cijelim joj tijelom nemoć — teška, teška nemoć, u kojoj ju je gotovo omaglica hvatala. Gorostasna je naprezanja trebalo, da se ne sruši. Od brige za njim već je pomišljala, da će morati predati drugoj milosrdnici dvorbu, no — kako bi ga mogla ostaviti ?

U noći je još više pozlilo Petroviću. Sestra Cecilija morala mu injekciju morfijem načiniti, htjela je da skoči po liječnika a i po svećenika. Ali — ne bi li ga to suviše uzrujalo, te bi još prije operacije svršio ?

I ona nadvlada u sebi duvnu i ne spomene ništa o svećeniku. A Petrović ne htjede ni čuti da liječnik dodje.

— Sad je samo operacija nužna i odlučna. Koliko je sati još do jutra ? O — to ćemo izdržati ! — govorio je, da pun nade na sutrašnji dan ne pazi na muke svoje. — Spavajte, sestro Cecilija, vi se suviše mučite ; — ah — vi morate ozdraviti. Još ćemo oboje sretni biti — vjerujte mi — sretni ćemo biti ! Kazat ću vam poslije operacije sve, sestro Cecilija, — sretni — dajte mi tu dobru vašu ruku, da jê poljubim !

— Zar ne ćete ? Sestro Cecilija, da znadete koliko mi je bolje, ako se dotaknem blažene ove ruke ! — molio jê, kad je sjela u naslanjač do uzglavlja.

I ona mu pruži ruku, da jê izljubi dugim cjelovom, gledajući joj u poniknuto k zemlji lice. S njenom rukom na čelu usne. A ona se — ne tek jedan trenutak — zagleda u smireni, gotovo blaženi izraz simpatičnih crta njegova lica. I kao da je i u nju prelazilo nešto od blaženosti, što se odsijevala iz sna njegova u obrazima njegovim : — njoj bivaše nekako čudnovato, neobično, slatko i drago. Izginula ispred duše njezina sva kruta i okrutna zbilja, pak kao da je snila na javi, a snila raskošan — presretan san.

On se je maknuo i probudio sa smiješkom na usnama. Kao da je još titrala i lebdjela oko njega u svoj svojoj svijetloj bjelini sreća, što jê gledaše u snu ; a pogled na djevicu, izgubljenu u mislima i bajnim vidicima uznjihane djevojačke mašte, potkreplivao ga u tom osjećaju, da ga ujedno začara ljepotom, što je sjala iz divnih zamišljenih očiju, iz one prignute mile glave, ispružene u dalj — neznani daleki dalj. I bez svijesne volje on uhvati za ruku još uvijek položenu na čelo njegovo, prinese jê opet k ustima i pritegne bliže i bliže k sebi, — da se najzad bez riječi vruća njihova lica nadju dah do daha i plamene usne sklope u dugom beskrajnom cjelovu.

Duboka nesvijest sjedini im glave na istom kraju jastuka postelje, nad kojom je lebdio angjeo smrti.

Suhi teški kašalj probudi ih i privede k svijesti. Sestru Ceciliju napalo. Radovan se silno prestraši, još više kad je zamijetio, kako joj niz krajeve usnica milji tanki potez krvi.

Njim je gotovo vladao smrtni strah, da će mu eto na tu do njega izdahnuti, te se sav potrese od te pomisli, da sa nedoglednom boli postavi pitanje : čemu onda i njemu dalje živjeti ?

— Marija, sestro Cecilija, za Boga dragoga, otidjite u sobu, legnite !

Ona odmakne glavu i prisili se na miran posmijeh. A uistinu pričini joj se sasvim nemoguće, da se povrati u svoju ćelijicu nakon cjelova, kojega je žar još živo osjećala na usnama.

— Ne — ne ! Bit će mi odmah bolje. O — vjerujte mi — mogu ja mnogo toga da izdržim. Pa kako da vas ostavim ?

U dugoj šutnji prolazili im časovi do jutra. Kobne prilike, u kojima su im se srca našla, ne dopuštahu, da se veliki čas produljuje u slatkim spominjanjima. Ljubav mogaše tek kao dugim žalobnim velom prikrivena kradomice i u zakutku osvojiti dovolu, da prebiva ovdje, gdje je smrt smjestila svoju poslovnicu. Sestra Cecilija brzo je morala biti milosrdnom sestrom i ništa nego milosrdnom sestrom. Petroviću prema jutru bivalo sve gore. I prije liječnikova dolaska morala je pozvati u pomoć drugu sestru, jer ona sirota tako je smalaksala od bolesti, umornosti i ogromne, ogromne žalosti, da se prosto ne mogaše više na nogama držati, jedva bi dizala glavu uspravno, sjedeći u naslanjaču.

Tako i nije bila prisutna, kad je nadošao čas operacije.

Primarius došao mnogo prije obična sata k bolesniku. Brzo se uvjerio, da tu nema više što odlagati. Bolest silno uznapredovala. Bolesnik opet zahtijevao operaciju.

Liječnik je sam nadzirao prenos bolesnika u dvoranu za operacije. Ondje bijahu već sakupljeni ostali liječnici, nekoliko sestara i tri do četiri bolničara.

Unatoč apatiji, što je već stala vladati bolesnikom, ipak on osjeti u tili časak svu znamenitost momenta. „Ide na život ili na smrt ! — mune mu glavom misao, od koje mu se posve zamagli, da

u tom jedinom času trenutačno prohuji dušom njegovom sva grozota od smrti — od prestanka za uvijek; da izbiye sva silna volja i želja individualna za beskonačnim trajanjem, pa da se razlije duboka egoistička samilost spram sebe samoga, što upravo njega snalazi takova jadna kob i tek slučajnim povodom baca pod nož operacioni. Ah, u taj tren strese ga prava groznica savjesti, što se je lakoumno igrao životom — tim životom — tim jedinim blagom, — oh — zar bi zbilja moguće bilo, da ga izgubi ?

U svojoj uzrujanosti nije gotovo ni pravo vidio ni pravo čuo, što se oko njega radi i zbiva. Časkom pomisli, ne bi li se usprotivio narkozi i zahtijevao operaciju kod svijesti. Ali taj se časoviti poriv mladenačke taštine i životne energije brzo raspline i umine pred bolesničkom rezignacijom, u kojoj se bez svake volje pustio, da se s njim radi što treba. Liječnici ga nisu ni pitali ništa. Operacija bila je takove vrsti, da se sama po sebi razumijevala uporaba narkoze.

Mladji liječnik-pristav već je i preuzeo posao narkotizera. Petrović oćuti neugodno drapanje u grlu, u očima ga stalo peći, morao je zatim kašljati, da onda zapane u neku voljku lakoću, u kojoj se je osjećao ugodno. Zaželi, da ga vidi sada sestra Cecilija, te bi spoznala, da je izvan pogibli. Ozdravit će — ozdravit će ! I sva mu unutrašnjost i čitavo tijelo bude uzbuđeno, uzrujano nekom veselosti, dalekom radosti, koja ga čisto kupa crvenim rujnim svojim svijetlom, koja odmnijeva od svakuda veselim beskrajnim smijehom i poklikom vječnoga Pana, pa kao da stoji tu pred njim u slici prave pravcate ljepote-djevojke, u crtama koje sve više i više prepoznaje sestru Ceciliju. I ne vidi više oko sebe liječnikâ i bolničarâ, — sve nekud iščezava, leti ispred njega, ljulja se — on sam kao da se čas spušta, čas opet diže. Osjeća, da bi već daleko — daleko bio, da ga nešto ne ustavlja ;

za što ne zna, da li je to čija ruka ili je gvozdена čaklja nekakvog strašnog mučila, što se pred njim ujedared stvorilo i tako ga zastrašilo, da od straha sav dršće i plače kao luđo dijete. Oh, to će ga mučilo smrviti, on čuti, kako ga nestaje — — Izgubio je sasvim svijest.

Kad je stadij tolerancije potpuno nastupio i Petrović kao mrtav ležao na operacionom stolu, započela je operacija. Vještom i sigurnom rukom učini primarius zarez u kožu na mjestu, gdje je tane uletjelo, i izreže od pluća sagnjili i zagnojeni komad. Nastade jako krvarenje, koje liječnici brzo ustave, da onda ranu u plućima ispune i začepi jodoformovim gazom i načine poveze.

— Možda će hasniti ! — s uzdahom rekne primarius prema mladjim liječnicima, koji se svi zamišljeno zagledaju časkom u bolesnika.

— Odnosite ga u sobu ! — zapovjedi primarius bolničarima, a okrenuvši se k milosrdnim sestrama, naredi, da se donese drugi bolesnik, komu se ima operirati noga.

Petrović se četvrt sata kasnije probudio. Morao je od muke bacati i kašljati. Ali je naskoro zapao u dubok san, iz kojega se nije probudio, ma da je nekoliko puta bacao i kašljao. Tek iza četiri ili pet sati, kad je nastupilo jače bljuvanje, prene se sasvim. Kod njega bila je cijelo vrijeme sestra Porciunkula.

— Sestro Cecilija — ? — pitaše prvom riječju bolesnik, ogledajući se po sobi za milosrdnicom.

— Njoj nije dobro, — odvrati sestra Porciunkula. — Morala je jutros u postelju. Želite li štogodj ?

— Hvala — ništa. Pa zar joj je tako zlo, da je morala u postelju ?

— Oh — zlo — veoma zlo. A ne čuva se ništa. Morala je već prije da legne. Ali kod takovih bolesnika, kao što je ona, uvijek je nevolja, da ne vjeruju

u vlastitu pogibao, do posljednjega se časa nadaju i misle, da će se spasiti.

Petrović zatvori oči od užasa i od želje, da ne sluša dalje milosrdnicu. Pred dušu mu stala u svojoj strahoti pomisao smrti sa još groznijom slutnjom, da će Marija biti njezinim plijenom možda prije nego li će je on moći vidjeti. I izviye se velika — velika želja, gotovo žudnja za njom i njezinom prisutnošću. Čitavo ostalo vrijeme i nije na drugo mislio. niti mu duša za čim drugim čeznula. Zapadao je u neku nestrpljivost. Samo od nevolje primao je službu sestre Porciunkule. Postajao zlovoljan. Kod toga nije mu toliko dolazilo na um, da bi on mogao umrijeti prije njezina dolaska, koliko da bi se to s njom moglo dogoditi. I gotovo pod sjenom krila angjela smrti on je proživljivao svu ljubavnu zabrinutost — i još više — svu daleku slatko-bolnu čežnju za pogledom ljubljene osobe. Bilo časova, gdje mu se činilo, da bi sasvim lako pregorio i najgore, samo da mu je jedamput — barem jedamput uroniti pogledom cijele duše u one njene duboke — tamne oči !

Kad je već bio upravo nemiran, pače već i zahtijevao od sestre Porciunkule, da podje pogledati k bolesnici, otvore se vrata i u sobu unidje teškom sumornom kretnjom sestra Cecilija.

Već se mrak hvatao, no mlada milosrdnica tako je blijeda i žuta bila u licu, da i večernja sjena ne mogaše zaviti tu bljedoću.

— Sestro Cecilija — ! Dakle vam je bolje ? Kako sam sretan, sestro ! — šane Petrović.

— Zar mogoste ustati ? Ta vi se jedva držite na nogama, sestro, — rekne joj stara milosrdnica, pa zaklima glavom.

— Bolje mi je, — mnogo bolje, malo ne da sam se oporavila. Ja ću moći preuzeti službu.

— Zbilja ? Meni se činite preslabi.

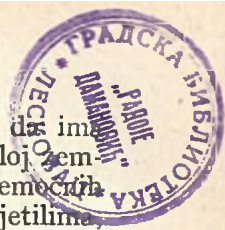
— Već sam s nastojnicom govorila. I ona je odobrila. Vas trebaju za noćnu službu izvan bolnice. Poslala neka ugledna gospodja po vas. Naročito vas zahtijeva.

— Dakle ja ću ići ? Je li vam časna majka nastojnica rekla to ? — E — ako je tako — naravski, onda nije drugačije. A gospodin Petrović jednako vas zahtijeva. Kod njega bit će ove noći mira.

— Je li vam poslije operacije bolje ? — upita sestra Cecilija bolesnika.

— Bolje — bolje ! A tek — što ste došli ! — otpovrne Petrović sa zahvalnim posmijehom u licu.

Osjećao se uistinu mnogo bolje. Vrućina tjelesna znatno je jenjala. Mučno stanje takodjer prestalo. A ispunjena želja, da je došla ona, činjaše ga tako sretnim, da je u časovima zaboravljao i svoju i njezinu nevolju. I kad je ih sestra Porciunkula ostavila same, pa se sestra Cecilija smjestila u naslanjač, pače po želji njegoj položila ruku uza nj, — Petrović se čisto nježio od miline i od neke slatke dragosti. Malo ne trepetalo nešto u njemu kao neka slava, pobjeda, a svakako kao nešto, što ne pozna ni prolaznosti vremena ni ograničenosti prostora. Oči mu se blaženom suzom rosile i gledale beskrajnim užitkom u njezino blijedo lice, iz kojega se žarile krasne njene oči. Ah — život, taj veliki tajanstveni čarobnjak, ta vječna sfinga sa zagonetkom nikad neodgonetnom, taj život, toliko puta strašan i grozan, a ipak vječno ljubljen sa onim svojim sitnim a najjačim čarima, nije ni ovdje u toj jadnoj bolničkoj sobici sustao, a da ne bi pleo svojih niti i skladao ih i tkao u divan i čaroban čar. U bezrječnoj lasti predavali su se i on i ona slatkomu osjećaju ljubljene blizine, duše im se prepuštale raskošnoj slasti i priyatnosti tišine i samoće i udaljenosti od cijeloga svijeta. Ronile one u nedoglednu daljinu posvemašnjeg zaborava. Za

cijelo bio to trenutak, u kojem nisu znali, da im osim njihove ljubavi još išta drugo na vascijeloj nem lji. Jedine oči govorahu, samo dodiri ruku nemoćnih od bolesti i od silna čuvstva priopćivahu sjetilima, da su skupa — da su jedno kraj drugoga.

I dugi ljetni dan davno je već zamro u dubokoj tmmini noćne sobe, kad su još uvijek tako ostajali. Sestra Cecilija prva se otme zatravljenosti časa. Sjeti se dužnosti, da zapali svjetiljku.

— Kako vam je ? — upita Petrović sav u brizi, videći opet, kako je blijeda i žuta u licu, nekako sva upala i jedva se gibajući.

— Ne brinite se za mene. Meni nije zlo. Usuprot. Ali vama !

— Vama ! — Marija, zašto mi ne kažeš inače ? — šane Radovan.

Sestra se Cecilija lečne vidljivo. Bude joj jasno, da Petrović može takovu želju imati. Ona se od toga prepane. Duvna se javi u njoj. Savjest zaigra cijelom njenom unutarnjosti, silni stid jê svlada. Morade objema rukama da pokrije lice. U prvi mah jê rine, da bi bila ustala i potrčala iz sobe ravno k dušobrižniku, neka je ispovjedi i odredi joj pokoru. Ali, da učini tako, ipak ne nadje snage ni volje. Ta digla se je večeras sva nemoćna i bolesna, samo da popusti srcu i da bude ovdje uza nj. Ne — ne ! I ona se još bliže skuči k uzglavlju bolesnikovu i, ne znajući što radi, položi svoju glavu uz njegovu.

On nije zamijetio njezine uzrujanosti. Zaokupila ga sada sasvim misao na kobno i strašno stanje, u kojem se ona i on nalaze. Upravo sa strahom je pomišljao, da je možebiti svemu kraj, da to jače uzbukti u njem silna želja, da živi dalje, da ne umre — ah — ako ne godine, a to barem da živi tjedne — barem jošte dane. Živjeti — živjeti — pa ma kako živjeti ! I čarne, bujne, sočne boje svijetla života zablistаше

pred njegovim duhom, da u isti čas osjeti svu hladnu strahotu, svu tupu glušu i crnu tminu ništavila, u koje ga smrt riva i baca. Pa zar zbilja mora u taj ponor pasti? Zapravo nije mogao shvaćati, da bi taj misaoni njegov „ego“ mogao propasti i nestati.

No njegovo relativno dobro tjelesno stanje stalo je oko desete ure ginuti. Bude mu gore. Uzela se širiti čitavim tijelom velika slabina, a u isti mah povisi se tjelesna vrućina. K tomu ga stao neugodno stezati povoj oko prsiju. Takodjer je počinjao ćutjeti, kao da će morati bacati. Na Mariju nije mogao više da gleda onim istim blaženim zanosom kao u predvečerje. Nešto kao da se stavljalo između njega i nje. Gotovo ujedamput bio je za hiljadu i hiljadu milja daleko od onoga, što je još tako reći prije nekoliko trenutaka trajalo i bivalo. Daleko — daleko bio je u taj tren od svoga zanosu. I nemirno ležeći na postelji najedamput mu bude, da se je u pravom smislu riječi ukočio i kao oledenio od snovidjenja, prikaze, čega li. On prosto nije mogao shvaćati. U prvi se je čas ulovio za čelo, tro si oči, pobojavao se, nije li to već konac prave i sigurne misli, tako mu je čudesno, neponjatno bilo, što je vidio. Nasuprot postelji, pokraj zida, gledao je sebe odjevena u uniformu ulanskoga poručnika. Tek bljedoća u licu mu smetala, da ne vidi sebe baš onako, kao što je izgledao prije nekoliko mjeseci, kad je zadnjiput imao na sebi carski mundur. Prividjenje izniknulo, ali je Petrović ostao jednako zapanjen. Tako je jasno i opredjeljeno gledao svaku sitnicu pojave, da je čisto bio isti dojam, kao da je vidio što realno, nešto, što je na sjetila njegova jednako djelovalo kao i eno onaj ormar u zidu, ovaj fotelj uz postelju. Nije mogao zapravo nevjerovati, da ne bijaše štogod više nego li uzrujanost i bolest živaca. Pa i jest. Ne samo što je prikaza pred njim postojala posve slična i istovetna

svakomu realnomu objektu; ona ga se osim toga, doimala nekako tajinstveno, strašno, posve strano, što ga je naprosto uništavalo. Sad mu bude prvi put, da ga je svaka nada ostavila, i nije više sumnjao, da je kucnuo posljednji čas. I uistinu njemu bivaše od časa do časa gore i teže. Nije više dvoumio, da li stoji ili ne stoji pred licem smrti. Njezin ledeni dah kao da mu je od svakuda strujao k obrazima. I kao da je s oslabljenje tjelesne energije, a i pod silom neizbje-žive sigurnosti, jenjavala njegova velika ljubav k životu i još veći užas pred vječnim nestankom. Ne zapadajući ni u kaki pesimizam, ipak se je nekom mirnom lakoćom dovinjavao spoznaji, da taj toliko ljubljani i željeni život opet donosi mnogu i mnogu nevolju pojedinomu stvoru, te u svoj svojoj vele-ljepoti i veličajnosti i ne ide za blagoslovom i ugodom pojedinca, kojemu pruža sigurno samo smrt. A kad tu smrt daje i kad opstoji jedino po toj vječnoj mi-jeni, zar onda koncem konca nije sasvim jednako za pojedinca, kad mu kucne taj posljednji čas? Napo-kon — isto je, kojim načinom tu smrt podaje. Čemu onda strepiti? Prije ili kasnije, uvijek je isto. Strogo uzevši oduljenost života nije znamenita za pojedinca, koliko za svrhe općenite — za život sâm kao takav. Ta nije li u zaboravu doživljaja, u vječnom i nepre-kidnom mijenjanju odnosa i misli i osjećaja još za života proći pojedincu dobrano dvije trećine onoga, što ga čeka konačno smrću? Neprekidno gubimo i gubimo, što je srcu drago. Svaki nam trenutak otima nešto, gotovo svakim hipom njihaljke na satu gubi se nešto od našega bića u vječno ništa.

— Da sam dočekao osamdesetu, zar ne bi ta dojakošnja moja radost odavna već iščeznula, pobli-jedjela, jedva jedvice u uspomeni treptjela, kao posve neistinita i izmišljena, a opet — u posljednji

čas teško bi mi bilo i osamdesetgodišnju sadašnjost pustiti ! — Isto — isto — pa ma kadgod bilo !

Svoju tragičnu sudbinu, neuvjetavanu redovitim i obrazloženim tečajem i razvitkom života, shva-taše takodjer laglje, domišljajući se, kako je tolikima i tolikima bilo još gore i strašnije dosudjeno. Uto njegov pogled zahvati sestru Ceciliju, da se u tili časak skotrlja sva zgrada njegove filozofije i da za trenutak ponovo silnim i velikim plamenom uz-bukti sva velika njegova ljubav k životu, a još više k njoj — k njoj, tako dragoj i ljubljenoj ! Pogledavaše na nju s nebotačnom ogromnom željom, da bi ih sreća sjedinila u slasti i strasti. Ah, umjesto toga sjedinjuje ih zla kob u smrti ! Zajeca glasno odove pomisli i sa bolju u prsima izlane glasno njezino ime.

Milosrdnica nije više bila tik do njega. Uspravila se i nauznak naslonjena u naslanjaču plakaše tihom suzom cijelo vrijeme. Mučila jê i tuga za njim i opet savjest s jučerašnjega doživljaja a gotovo još više od svega strah od božjega suda, pred koji eto čuti da će skoro, vrlo skoro stupiti, pa kako — kako opravdati, Bože silni, Bože strogi ! A i on — kako će moći da izbjegne vječnoj muc i kazni, on, koji je dignuo smrtno oružje na svoga iskrnjega bližnjega, a nije se pokajao niti stekao oprost božjega sluga ? — Pred njenom se dušom zavrzle duge povorke i nerazrješivo kolo nedoglednih slika paklenske muke i svemoćne srdžbe, kako su ih mitos i legenda vjernika stoljećima stvorili. Užasne prikaze nečastivih mučitelja s plamenim jezicima i otrovnom slinom, grdosne zmije, strašna mučila, vječnim ognjem ražarene peći, legije mučenih nesretnika, nesretnika za uvijek, — sve se to vrzlo, komešalo i prebacivalo pred njenim duhom u posve jasnim linijama i bojama upravo onako, kako je gledala u crkvi na risarijama naivna nepoznata umjetnika iz redodržave sv. Franciska.

Malo ne hvatala jê groznica, strah u nje bivaše od časa do časa jači, čisto bi morala da skoči na noge i da pobjegne pred tim prividjenjima. A ne može prosto da se makne. Očajnički krik izbije joj iz bolnih grudi.

— Marija, Marija, dodji bliže ! — javi se ponovo Radovan. — Što ti je, dušo slatka ! — šaptao teškim dahom. A Marija ili sestra Cecilija kao da je u tom glasu ljubavi našla utočište pred strahotom utvara svojih ; ona se prigne k uzglavlju, prisloni opet glavu k njegovoj glavi, zajeca, ali joj bude laglje. Uminu strašni vidici prestrašene i pred kršćanskom svijesti grješne duše. Pred njom zarudi ružičnim svitanjem blaženstvo ljubavi, žar velikih osjećaja, njihova slast i raskošna struja. I umjesto užasnih prikaza zabrode pred njom bajne i čarne slike sretne ljubavi, slike, koje su se sve više i više dizale u sfere sna, u lake eterne njegove strane. Sreća, ta velika čarobnica, kao da je pristupila ovamo i najdjelotvornijom svojom snagom, darom zaborava, nadijelila umiruću siroticu. Minuo je ispred njezina duha kobni okoliš. Nije znala, da sjedi uz bolesničku postelju ; izgubila je svaki spomen, da se uopće nalazi u samostanu, da je milosrdnica i da vrši službu kod čovjeka na smrt bolesna. Isto se tako nije sjećala užasne kobi svojih roditelja. Blagosovni zaborav sve je prikrrio neprozirnim velom, a pred njom lebdjela jedino raskošna blaženost, koja jê drži u naručju ljubljena muža. I ne vidi ga na smrt ranjena, blijedih upalih obraza i uronjenih u lubanju očiju. Gleda ga zdrava, čila i svega žarkoga od beskrajne ljubavi k njoj. I što dulje i dulje — to ona gleda sebe s njim na barci usred mora, daleko od obale i ljudi. Lagodni vjetrić nadimlje bijela krila jedra, i oni plove mirno ali žurno glatkim plavim morem, a talasima, što se samo igrajući ježe. Radovan ne treba da se hvata

vesla, ostavlja ga mirno uz bok ladjice, a umjesto toga obje mu se ruke viju oko njezina pasa, dah im se s dahom miješa, oči rone u oči, a usnice se gube u cjelovima. Pa tu nema više vremena, da se broji, kako dugo traje. Sunce ili kakva li je to svjetlost — obasiplje jednako istim sjajem i istim žarom njihovu sreću, koja je vječna, jer joj se ni početak ni konac nigdje ne pokazuje i ne osjeća.

Usnula je dosta tvrdo s blaženim smiješkom u licu, čvrsto držeći rukom ruku njegovu. Radovan je dalje čuvao njenu blizinu i u njoj tražio utjehu. Boli se oko deset sati i četrdeset i pet minuta sve jače povećavale. Od muke trgnuo bi se kod svakoga udarca ure, hvatala ga omaglica, u kojoj se gubila jasnoća svijesti. Ujedamput se sve izmijeni. On je opet dijete. I nije to san, nije ni bulažnjenje, naprotiv pravi pravcati život, — točnim redom njegova jur proživjela vremena. Opet živi slatke časove sina jedinca uz dobru majku i uvijek poslenu oca, na obiteljskom dobru u Zagorju. — Dan za danom odmiče, dolazi doba školovanja, zatim mladenaštvo, sveučilište, jednogodišnja dobrovoljačka služba kod ulanske pukovnije. I to sve ne biva tek u pojedinim slikama i uspomenama, već upravo trajanjem, redom i čitavošću, kao što je i bilo. Svaki se čas tu opet proživljuje. Najneznatnije sitnice — a ma sve i sve! Od djeteta on je dječak s igrom i s brigom zbog školske knjige; zatim mladić s prvim prosijavanjem muškarčke prirode i domnijevanjem himne iz strana Venere i Amora; onda burni veseli dani prvoga muškaraštva, sa svojim doživljajima na skrovnim ročištima i na sjajnim društvenim stjecištima, da se sustavi u času, kad je tane udarilo u grudi. I tu dodje k sebi. U čudu se ogleda oko sebe. Na uri pokazivalo kazalo četiri časka preko deset i tri četvrta. U prvi čas nije mogao shvatiti ure. Zar je

već druga noć? Nikako nije mogao u cigle četiri minute spraviti sve ono, što je eto bivalo. No kad je shvatio, da je uistinu tako, onda oćuti, kao da njime prolaze srsi; tako ga porazi tajanstvenost pojava. Za kratko opet je morao glasno zajecati od muke i boli. Stao je bulazniti. Rivale se i mele svakojake prikaze pred njim. Još je ćutio, da ne spava. Bio je pri svijesti, paće kao da mu je dolazilo na um, da ne gleda prave pojave, ali opet je osjećao, da su te prikaze nešto realno, ma da sve skupa izgleda strašno fantastično, nekako nepojmljivo, gotovo glupo, barbarsko i djetinjsko. Čas bi vidio ćovjeka suhonjava s neobićno crnom oporom kosom i bradom, kakvu basisti i slikari po šablوني pridaju Mefistofelu; a taj ćovjek bio odjeven posve korektno u salonsko odijelo, tek podstava fraka bila je od crvena atlasa. Onda opet stojala pred njim zavita u zamazane sive cunje stara zgrbljena ženica, koja krezubim ustima nešto prema njemu govori, a zadivljava ga ne toliko tim, što joj laloke kod govora klepeću, nego više, što su joj ruke sama okosnica. Jednako je htio da pita, tko je i što hoće, ali nije mogao od užasa — ćega li, jer ujedamput nije ona sama bila takova, neobićna, nego sva se soba napunila ćudесnim prikazama, kao da su sve slike i priće, što ih je ikada ćuo i vidio o smrti i pokojnima, ovdje oživjele i vukle ga k sebi.

Sestra Cecilija, sveudilj spavajući, nešto se maknula i prićčila bliće k njemu. To ga trgne iz fantazije. U prvi tren kao da je trebao da se pita, je li još živ? No fizićne boli uvjeriće ga, da još živi. Taj prvi ćasak kao da je opet trpio duševnu bol od žalosti za ćivotom, za ljubavlju svojom. No tako je trpio, da je taj poriv izblio tek trenutaćno. Svalila mu se na svu dušu neka teška olovna sumornost i indolencija — gotovo letargija. Osim boli oko rane i u

plućima, gdje mu se podjednako nadavalo, da bi morao bacati, mučilo ga takodjer, da je u prstima, na listancima, u opće na svim skrajnim polovima živčevlja ćutio neko strujanje i trzavicu. U ušima mu šumilo i zvonjelo, a u moždanim bio osjećaj težine i padanja. Na usta navali krv ; bude mu, kao da se mora ugušiti.

Hladan ga polije znoj, a od nogu se uzela širiti k trupu velika zima, ma da mu je u grudima užasno vruće. Želio bi, da strgne povoj, da se drugačije namjesti, no ne može se maknuti — sve su mu se mišice kao zaspale. Nešto mu biva sve tamnije i tamnije, napokon i ne vidi, ma da se sili, da široko otvara vjedje. Samo dobro čuje. Svaki njihaj sata zamjećuje. Osim ure sluša i disanje sestre Cecilije, ali ne ćuti, da joj je lice tik do njegova lica. Onda začuje njezin dubok — dubok uzdah. No on ga ne razumije, kao što i ne zna, da se je sasvim glavom oskliznula do njegova ramena — baš nad grudima. Istom trenutačno dodje mu misao ili slutnja, nije li eto umrla, no kao da ga se to nije ticalo, kao što nije ništa tajanstveno ni ništa nadčovječno ćutio oko sebe. Jedna jedina misao, želja, potreba zaokupi ga svega, a to bijaše, da bi svijetlo bilo oko njega i da bi više zraka imao, — samo neka ne bude ta strašna tmina, samo ne ovo nešto tvrdo — teško oko njega, što mu ne da zraka, što ga guši. Prosto kao da će se boriti. Ta on mora odbjeći toj crnoj tmuni, on mora vidjeti — on mora disati. — I s raširenim dalekim zastakljenim očima, iz kojih milji krupna posljednja suza, — i s glasom na ustima, koji tek hriplje, hoće da se uspravi u postelji, no pane nauznak, protegne se, zastenje — i posljednji zrak izleti iz pluća.

Sutradan nadje sestra Porciunkula sobu tihu, posvećenu dvojakom smrti, dvojakom iskušanom i svršenom mukom. Glave su im se prislanjale licem uz lice, — i ruka njezina držala se ruke njegove. Sat pô

kasnije bila je soba opet spremna, da se u nju smjesti koji bolesnik — i na širom otvoreni prozor strujao punim mahom i žarkim valom ljetni topli zrak septembar-skoga dana, a pustopašne muhe, ose i leptirići nali-jetali i izlijetali iz bašče u sobu i iz sobe u bašču, dok se oko podneva toj igri ne učini kraj, jer su se kapci prozora morali zatvoriti. U sobu donijeli opet boles-nika teške bolesti.

PLAVOMILJE.

PLAVOMILJE.

PASTEL.

Zinki na grobu

Teško mi je bilo dugo i dugo slušati zvonjavu sa crkvenih tornjeva, jer svaki hip i svaki tutanj budio je u duši svu golemu bol, što jê trpljah, kad sam čuo zamnijevanje zvonâ sa Kaptola na dan njezina odra i na dan njezina pogreba. Teško mi je bilo čuti zvižduk lokomotive i lomot željezničkoga vlaka, jer u isti mah stajao preda mnom slika, kako iz daleke, tudje daljine juri vlak ovamo, a u vlaku kola sa znakom bijeloga križa i u tim kolima smrtni sanduk, — u sanduku ona, nepomična, satrvena, hladna i drmana naglom, grdnom vožnjom. Na krilima naj snažnijega gibanja ukočeno vječno negibanje smrti!

Ah — gotovo teško sam gledao oko sebe ljepotu života i mladosti, jer me je svaki čar, svaka dražest, svaka linija vječne ljepote sjećala na nju — tako krasnu, umnu i dobru. A uza to sjećanje bila je odmah i strašna pomisao, da je to krasno biće prestalo živjeti, da ga je vječna tama groba proždrla i survala u svoje crne tmine, u svoju nijemu gustu glušu, da ga grli vječni počinak i svojim studenim naručjem predaje mlado nježno tijelo u prahu i pepelu vasionoj majci zemlji!

Prošli su dani i dani, otkad je stigla tužna vijest, a ja sam toliko puta uzeo pero u ruke, da joj iskažem posljednju čast i na grob stavim trajmji spomen nego li je vijenac od cvijeća, što lako vene, — njoj, koja mi je svojom divnom pojavom iz duše izvabila

toliko umjetničkih sanja. Ali svakiput mi ispalo pero iz drhtave ruke. Pa još i sad, nakon toliko mjeseci, ne mogu da ispunim svoga obećanja, što joj ga dadoh, kad mi je povjerila povijest svoje nesreće. Ja ne mogu da pričam taj žalosni roman, što joj ga sudba dobacila, a što ga medju hiljadama i hiljadama nesretnih žena nikoga ne pretrpi. Ne bi izišla tek tužna i pretužna priča i ne bi se caklila iza svake riječi tek gorka suza žalosti i nesreće, već bi izlazila sva strašna i crna slika krivice, što jê čini kojiput život najboljim svojim dušama po onoj svojoj strani, koja je sva tajanstvena, sva neponjatna kao i svinga starih Egipćana i za koju ljudski jezik i ljudska misao ne mogoše dosele naći bolje riječi i izraza, nego što je tamna riječ: sudba — udes — fatum!

O tom još ne mogu da pričam. Zato ću uzeti da pripovijedam uspomenu, koju sam njoj jedamput kazivao i poslije joj toliko puta morao ponavljati; uspomenu na mučenicu, na koju sam morao uvijek misliti, kad s njom razgovarah, i koja svojim završetkom malo ne naliči završetku njezinu.

Pričao sam joj prviput, kad smo jednoć stajali uz potok pod obronkom brijega, na kojem je bio njezin dom. Oko naših nogu sve se je modrililo i plavilo od miljušna cvijeća, što ga je srpski dio našega južnoslavenskoga naroda u svojoj vječno pjesničkoj duši nazvao „plavomiljem“, a germanski mu svijet u svom dubokom čuvstvu nadjenulo ime „Vergissmeinnicht“. Nježno cvijeće izazvalo u meni uspomenu na čas, kad mi je jednoć bolno mlado čedo svilo stručak plavomilja i licem, upalim od bolesti, u očima s izrazom žalosti i skrajnje rezignacije šanulo: Eto, spomenak na mene! I ja sam usred plavetila toga plavomilja uzeo da pričam o tom milom čedu.

Evo:

* * *

Kao bajna priča ili kao sladak san učini mi se, kad sam je prviput vidio. Bijah sasvim začaran. Bilo mi nekako divno, veselo i zadovoljno: isto kao kad primamo radosnu vijest ili kada zagledamo svjetlost majskoga jutra ili kada se ujedamput nadjemo pred milom i krasnom okolicom, koja dira sve naše osjećaje ljepote i budi snove i maštanja o sretnom i blaženom životu. Neobičnom je svojom krasotom prolazila mimo mene kao kraljica ljepote, gotovo kao pojava iz božanske besmrtnosti priče. I gledajući je i diveći joj se morao sam ne samo pomisliti, već i osjetiti, da je suviše krasna, skladna i mila, a da joj se život otegne u dugu cifru mirno sprovedenih filistarskih godina. Pala mi na um helenska bajka o Anadiomeni, razjadjenoj nad ljepotom smrtnosti djevojke, a opet i o svesilnom Jupiteru, koji krade ljepotu ženu i iz zemaljskih nizina nosi na nebeski Olimp. Podišlo me čuvstvo, kao da joj nema mjesta među ovom svagdašnjom prostotom velike gomile, pa da će ujedamput otprhnuti kao rajska ptica ili kao jutarnji slatki san, što tek dodirne dušu. — I jest — bila je kao oživjela Heineova pjesma. I videći tu njenu skladnu krasotu i nježnost bilo mi je, kao da čutim radost sunca, što kupu svojim žarom i svojim zlatom toliku ljepotu, pak da čujem, kako zamnijeva velebna i vesela jeka snažne radosti vječnoga Pana, što se život prikazuje u takvoj pojavi.

Bilo je na moru. Plovili smo iz Napulja na Capri. Na brodu bilo mnogo putnika — i Francuza i Engleza i Nijemaca i Talijana.

Meni se na vrat objesio odmah u početku nekakav brbljavac iz Capria, da mi preporuči neki hotel na otoku. Nisam već znao, kamo da se djenem. Uzalud sam se ugibao čovjeku i malo ne se branio od njega. Kuda ja, tuda i on, da mi hvale i talijanskim i fran-

ćuskim i engleskim jezikom sve ljepote i prednosti gostionice. Napokon se prepustim i posve iznemogao postavim na mjesto kod jarbola. U taj čas začujem za sobom razgovor, koji zaokupi sve moje zanimanje. Slušao sam govoriti hrvatski i odgovarati ruski. A bili glasovi ugodni, mladi — ženski. Gotovo naglo se obazrem onamo, odakle se je razgovor čuo. I od toga časa ne znam, da li sam glavom maknuo. U pravom smislu riječi moje se oči ovjesile o prekrasno biće, što ga spetih i koje govoraše hrvatski s mladom Ruskinjom, što jê još u Napulju na obali Sante Lucije ugledah prije ukrćavanja.

Nisam više vidio krasne obale od Castellamare prema Sorrentu. Sâm Sorrento prodje, a da se i ne okrenuh k njemu. Moje su oči samo gledale nju i duša je moja žedno upijala u sebe svaku crtu divne pojave, svaku kretnju, svaku riječ.

Bila je to mlada djevojka od jedno devetnaest do dvadeset godina. Dosta visoka u rastu bijaše neobično stasita i skladna. Bujna tamnoplava kosa valovito se slagala u jednostavnu englesku frizuru, podsjećajući na glave na kipovima grčkih božica. I ovalno fino lice pravilnih crta imalo je u sebi istu strogu ali milu ljepotu i dražest, što jê imaju ti grčki kipovi. Ravni nosić i krasno uvijene usnice, pune i sočne, isto su tako činile, da je izlazila sličnost izmedju toga živoga lica i vječno lijepih obraza grčkih boginja. Puti bila je duboko zagasite, što je znatno povećavalo neobičnost njezine krasote. A oči, krupne lijepe oči, bile su jasne, sada duboko modre kao južni lazur nad nama, sada sivkasto-plave kao onamo rub mora s nebosklonom. Zjenice bile su im velike i tamne. Nad njima se svijale pod ravnim čelom guste obrve, a zasjenjivale ih duge trepavice, gotovo vlažne. Pod očima ležao dosta jak crn kolut. Pogled bio ljubazan, nježan i iz njega strujala dobra duša. Drhtala pak

nad njim tiha blaga melankolija, iz koje se kao ođavalo i nekakvo pitanje i nekakvo praštanje i opet — nekakav prijemor. Sve je u nje odisalo mladim životom, njegovom pjesmom i njegovom nevinosti, no nije bilo ni traga nemiru, pustopašnosti i bezbrižnosti. Kod polaska u modru špilju sjela u čamac s nekom starijom gospodjom, koju je zvala tetkom. U modroj sam špilji opet gledao poglavito nju, zaboravljajući gotovo i kod ulaska i kod izlaska, da se prignem, te me je morao moj drug u čamcu, neki talijanski časnik, svakiput potegnuti k sebi, da legnem nauznak.

Žalio sam se, što nisam prihvatio zgode, da joj progovorim hrvatski i da joj se predstavim kao zemljak. Ali zato sam bio već odlučio u sebi, da idem u istu gostionicu, kamo i ona. Tako i bude. Ona je ostala kod najbližega hotela, što stoji tik nad morem. A ja se isto tako zadržim ondje. Brod je stao nešto poslije podneva. Bilo je dakle vrijeme doručku. Sve je i navalilo odmah na verandu, gdje je bila restauracija. Moja krasna suputnica sa svojom tetkom i svojim ruskim znancima takodjer je pošla onamo. Bio sam na čistu sa sobom, da ću k njima sjesti. Ali nije bilo više zgode, da se smjestim za istim stolom. Dva francuska svećenika i nekakav njemački turist pretekoše me, pak za mene ne preosta mjesta. Pače ni u blizini nigdje nije bilo prosta stola, i ja sam morao sjesti sasvim u protivan kut, odakle nije više bilo izgleda ni na more, a što je gore po mene, ni na stol, što ga je zapremila moja ljepotica. Tek po svršenu zajutarku nadala se zgoda, da se upoznamo. Svijet se je bio razišao i pojagmio za kola, što su dolje čekala, da razvažaju izletnike po otoku. Ja sam baš ulovio još zadnja jednoprežea kolica, da se povezem u Anacapri. U to sidje moja lijepa Hrvatica sa tetkom, da uzalud traži kakvu priliku za mjesto Capri. Bez

oklijevanja pristupim bliže i ponudim se, da joj ustupim svoju priliku. Naravski progovorio sam joj hrvatski i odmah joj se predstavim. Ona se tako začudi, bila je tako iznenadjena i vesela, da mi nije ništa ni odgovorila, da li prima ili ne prima moju ponudu, već sva zažarena u licu pruži mi obje ruke i gotovo razigrano izjavi, da se raduje, što se sastaje sa zemljakom. I u tili časak ispriповjedismo jedno drugomu, kako je došlo, da smo na Capriu, sjetismo se domovine — jednom riječju, bijasmo za nekoliko trenutaka, kao da se odavna poznajemo. Uto nas sjeti moj kočijaš, zašto tu stojimo. U prvi mah bilo je sve na čistu. Povezosmo se zajedno u Anacapri, odakle ćemo poslije u Capri.

Moram priznati, da oboje nismo mnogo marili za krasote, što ih je steralo pred nama more sada na strani prema Napulju, sada na južnoj strani otoku, i što ih kazivala planina oko nas i sočni gusti vinogradi do nas. Prepustili smo to sasvim gospodji tetki, a mi — mi gotovo još uvijek se ne mogosmo sabrati od radosti, što nas je slučaj sastavio. Pogotovu ja niti sam imao niti sam htio imati oči za što drugo, nego da se iz puna maha nagledam tolike ljepote, što je tu preda mnom sjedjela u kočiji. Pa ne samo da su oči svak čas otkrivale nov čar, novu liniju velike krasote, no i uho i cijela duša imadjahu povoda, da se dive i zatravljaju. Bio u nje mio i ljubazan smiješak, zvonko smijanje, dražesne kretnje, uvijek otmjene i harmonične, pa ipak posve proste i naravske, gotovo djetinjske. Bila je puna razgovora, no ni časak nisam pomislio ni mogao pomisliti, da je možda čavrljava. Naprotiv — odmah sam morao pogoditi, da je obično mučaljiva i da sada više razgovara, jer se predaje radosti, što je tu našla čovjeka iz domovine. A govorila je i razgovarala umno i duhovito. I glavno

— u prvi sam mah opazio, da ne pripada ogromnoj bezbrojnoj gomili filistarskoj, već da je svoja i svojom glavom da misli i osjeća. Uza to mi se osobito svidjela, što je bila otvorena, iskrena i sasvim slobodna, to jest, nije se ni namanje sustezala ni skrivala, da posve iskreno kaže svoju misao i svoje uvjerenje, pa ma koliko osjećala i znala, da ta misao i to uvjerenje stoje u dijametralnoj opreci s mislima i uvjerenjima, što se obično vrzu po glavama velike množine. Tako sam na primjer za kratko vrijeme znao, da se ona ne nalazi pod silnom stogodišnjom sugestijom velike filistarske gomile, da se mora u Italiji svemu diviti i svagdje nalaziti ljepotu, a ono — draga ta velika gomila najmanje razumije čar i vrijednost i ljepotu Italije. Otvoreno mi je priznala sve, što joj se nije svidjelo, a ipak je u Bädkeru sa dvije, pače sa tri zvjezdice bilo označeno. Smijati sam se morao, kad je gotovo razdraženo rekla, da joj se Michelangelov Mojsija u Rimu nije ni najmanje svidjao i da ga baš nikako ne razumije.

Moja nova znanica nije mi u neku ruku bila sasvim nepoznata. Čim je rekla svoje ime i prezime — Marija Lužićeva — sjetio sam se, da sam već prije tri četiri godine slušao o neobičnoj krasotici Mariji Lužićevoj; ali sam se takodjer sjetio, da sam čuo, da se je prije godinu ili dvije zaručila za nekoga tudjinca. U taj čas nije mi moglo na um pasti ime zaručnikovo, a ona nije ništa spomenula. Tako se i dosjetih glasovima, da su se zaruke razvrgle. Nisam živio već više godina kod kuće ni u zavičaju. Po tom se i zbude, da jê nisam dosele vidio ni lično poznavao.

Otac joj bio ugledan i veoma bogat posjednik iz rođene moje županije. Počeo je kao mali trgovac u malom nekom mjestu, a za dosta kratko vrijeme sretnim razvojem poslova i velikom svojom mar-

ljivošću i vještinom zaradio lijepe novce. Mogao je napustiti mali trgovački posao i dati se na trgovinu drvima. I tu bude veoma sretan, pa je toliko zaslužio, da je mogao pokupovati nekoliko kuća u gradu, dva imanja i krasne vinograde u Štajerskoj. Bude uistinu bogat čovjek i veoma ugledan i svestrano štovan. Od djece ostala mu jedina kćerka Marija, kojoj je poklonio svu svoju roditeljsku ljubav i brigu. Dao jê odgajati u prvim zavodima monarhije i nastojao, da joj u svem ugodi i sreću joj osigura. Svemu se tomu dosjetih sada: pale mi na um mnoge pripovijetke o ocu Lužiću i njegovoj lijepoj kćerčici, sve ispunjene tek time, kako bogati i veoma štedljivi Lužić u odgajanju kćeri ne pozna štedljivosti.

Ona nije ni sada naočigled divnih vidika zaboravljala svojih roditelja, svak čas žaleći se, što oni ne vide te krasote i često prekidajući svoju riječ u ma kojem razgovoru, da se sjeti oca i majke i svoje stare mame.

Proboravili smo preugodne časove. Iz Anacapria vratismo se prema Capriu, gdje smo se ustavili i ostali pred jednom osterijom, naravski prije svega otišavši na poštu, da pišemo kući. Marija ili Mica, kako ju je tetka zvala, sve me je više uznosila svojom dražesti i ljubežljivosti. Svak čas morao sam se diviti, koliko je tu netaknute prirodnosti i koliko opet umne naobraženosti. A kako mi nije više bilo srce slobodno, nisam se trebao bojati, da se zaljubim. Time pak bilo je naše drugovanje slobodnije, prostije i otvorenije. Mi smo već na večer na verandi našega hotela sjedili kod ručka kao davni — davni znanci. Na sreću, nije više bilo njezinih ruskih suputnika od prije podneva. Tako mogosmo da budemo sami. Za drugi dan bili već dogovoreni izleti i k Tiberijevim ostancima i k Bar-

barosinim ruševinama, pače za treći dan odlučismo već unaprijed, da ćemo se prevesti prijeko u Sorrento na čitav dan i noć. Sjetili smo se naime Turgenjevlevih „Triju susreta“ i oboje zaželjesmo, da nadjemo ondje onakvu noć, kakvu je besmrtni kralj novele tako divno opisao.

Ali sve te krasne namjere propadoše, jer je drugi dan tetka odlučno zahtijevala, da se vrati u Napulj.

— Ah, neka! Moram joj udovoljiti volji. Stara gospodja! Cijelu se noć tužila. Njoj se više mili na Chiaji nego li u sto Sorrenta i Capria. A meni za volju dala se na putovanje! — ispričala Marija staricu i stala me nagovarati, da i ja ostavim Capri, pa da se vratim u Napulj.

Za sat plovili smo k Napulju.

Previše bih morao oduljiti, da hoću spomenuti svaku pojedinu uspomenu na časove, proživljene u Napulju u milom društvu krasne mlade djevojke. I ma da se sjećam gotovo svake riječi, svakoga susreta, svake njene kretnje, ipak najvolim, da u duhu doživljem ponovo jedan čas, po sebi neznatan čas, ali opet volim, da mi često i često pred dušu stane.

Bilo poslije ručka, pri kojem smo se po našem hrvatskom običaju dugo zadržali, dulje od svih gostiju. Konobari već nas čisto u čudu gledali, što sveudilj sjedimo, a svi su se drugi odmah po svršenu table d'hôte-u udaljili. Ali i Marija i ja bijasmo tako dobre volje, tako uznesena duha, da su nam se zabava i razgovor sami od sebe nadavali i nismo pazili, da je već i deset sati prošlo, a večer se titrala i sjajila u mjesečini. Od našega hotela odvezosmo se na Chiaju, gdje je tetka prije svega htjela da se prošeće po villa nazionale, a onda učinimo na kolima corso po via Caracciolo i mali izlet prema ossilipu.

Vraćajući se izjavi Marija želju, da se provezemo malo morem. Na pristaništu Sante Lucije istupismo iz kočije ; jedina tetka ostade, jer se noću nije ufala na more. Odosmo sami do čamca i za nekoliko časova bijasmo podalje od obale.

Noć bila je krasna. Ne znam, da li ima na čitavom planetu još nekoliko točaka, gdje bi se noć prikazivala tako velebna, tako čarobna, tako svi jetla, a opet tako tajnovita i bajna, kao u napuljskom zaljevu. Poznajem točno naš kvarnerski zaljev; znam za sve njegove velike i velike krasote po danu i ne dopuštam nikako, da ma u čem zaostaje za napuljskim zaljevom ; poznajem i kotorski zaljev ; znam za ljepote spljetskoga mora i za divnu sliku, što je čine zadarski otoci; — ali u onaj čas bio sam u pravom smislu riječi obajan i uznesen tom napuljskom noći, napuljskim zaljevom.

Valovi se iskrili i caklili u svijetlu mjesečine, Onamo daleko napola se crnile, napola sablasno bjelasele gromade i mogile otoka Capria, a ovamo se dizalo i gubilo beskrajno more, što dalje, to više srebrno i bijelo, da se daleko — daleko ondje na zapadu ili jugu sasvim izgubi i stopi u jedno s nebosklonom. A obala posuta je i iščičkana sa hiljadu i hiljadu plamenaka, a odanle dolazi i ovamo na širinu morsku šum i štropot, hiljadovrsni glasovi živahnoga južnoga velegrada. Uza to dižu se u taj mjesecsev sjaj, u to crvenilo ljudskih luči ogromne, crne sjene, za koje tek nagadjaš, da dolaze od gorskih vrhunaca ili od tornjeva kula i gradina, što ih je srednji vijek ostavio u Napulju. A onda — onamo od planine eto kao ogromna zvijezda ili kao kakvo bajoslovno noćno sunce žari se silan oganj — velik plamen, nadstrt finim dimom, koji se kao srebrna magla ljeska kovnim svjetlucanjem u tracima mjesečine : Vezuv !

— Ah ! — tek šane gospodjica Marija i krupnim svojim očima zagledala se u krasnu sliku, ne zboreći dugo ništa. Bili smo oboje sasvim obajani i zatravljeni, kao da se probudili u nama romantični porivi naših roditelja. I jest, pod dojmom toga prizora zatalasale i naše duše onom vječnom strujom ljudskoga srca, u kojoj traži i misli naći ljepši i bolji svijet, nego što ga daju svagdašnjost i obične prigode. Mjesec je jasno oblijevao njezine obraze i mogao sam vidjeti, da su joj se krasne crte u licu složile u neki sanjarski izraz, pun želje i nade, a opet i nekako žalostan i melankoličan. Nisam se usudio, da prekinem šutnju.

— Zar ne — i vi ste začarani ? Vi kao pisac još ćete više i bogatije znati da uživate i da sve vidite nego li ja. Ali, vjerujte mi, nisam tek obična gušćica, koja tek ponavlja, što čuje ili čita. Sama dolazim do toga užitka sada — i moram kliknuti, kako je krasno ovdje ! Bože moj, kako je divna priroda i kako bi ljudi mogli drugi biti nego li što jesu !

— Eh — ne samo ljudi ! I priroda — i priroda je kojiput strašna, — odvratim ja. — Evo baš ovdje, gdje se i vi i ja toliko divimo njenoj krasoti, pomislite, da je u nekoliko časaka uništila sreću i život tolikih ljudi — pomislite na Pompeje i na Herkulanum !

— Da — da — možete imati pravo, ali opet — priroda nije odgovorna za svoje čine. Napokon, što znamo mi, kamo ona ide i za čim teži. Može biti je upravo onda najbolja, kad se pričinja nama ljudima strašnom; što znamo mi ? Ali ljudi — ah ! — i ona ne dovrši.

— Vi tako mladi, pak — uzmem ja gotovo ne misleći, da bedasto govorim — njoj, koja je, makar mlada, već bila nesretna.

— Ah — vi ne znate, — živahno mi prekine riječ — i ja nerado govorim o tom, ali bilo bi ludo

i glupo, da vam na vaše riječi ne odvratim. Jest — mlada sam, tek se približih životu, pak — već sam nesretna, kao malo tko na tom svijetu. Možda ste već čuli ili ako niste — zacijelo će vam se kazati i pripovijedati o mojoj nesreći. Ta — bilo je u ustima svega svijeta ! Bila sam zaručena, i razidjosmo se. No time nije još ništa rečeno. Ali u tom je najveća moja bol, što sam od onoga, kojemu poklonih prvu žarku ljubav mlade djevojke, kojega toliko ljubljah, da sam bila spremna na svaku žrtvu, da sam od toga čovjeka ne samo pretrpjela najstrašnije uvrede, što ih ljudsko biće, osobito pak žensko biće doživjeti može, i od njega doživjela najužasnije časove, nego što sam toga čovjeka upoznala takvim, da sam ga morala zamrziti. No vi ste dobri — kao pisca dugo vas već poznam, a kao čovjeka eto tek nekoliko sati, pak imam mnogo povjerenja u vas; — ja ću vam pripovijedati jednom, kad bude zgode. Sada ne mogu.

Još smo dosta dugo krstarili morem. Nikako se ne mogosmo odijeliti odavle. Bilo je prilično kasno, kada stigosmo u hotel. Marija poslije tih svojih riječi nije nikako više mogla da ne bude zamišljena. Malo je govorila i vidio sam, da me rasijano sluša. Kad se rastajasmo, pruži mi obje ruke i sjeti me obećanja, da idemo sutra u Possilipo, a poslije toga da ćemo se kupati.

Sutradan, na povratku s Possilipa, odosmo se kupati u more. U blizini krasnih ruševina palače della donna Ana bilo kupatilo, što ga je Marija već otprije pohađjala. Ne ću da se gubim u spominjanju časova, što ih tu sprovedosmo. Meni su svakako nezaboravljeni. Nakon godinâ i godinâ stoji mi pred dušom posve svježâ i jasna slika, kako sam stojao na najnižoj stubi muškaračkoga odjela i čekao, dok se pokaže ona u ženskom odjelenju, pa da onda

skupa plivamo dalje k širini. Sa zanimanjem iščekivao sam čas, kad ću je ugledati. I eto je na najvišoj stubi, kako je upravo taj čas nekako neodlučno ili sramežljivo — sasvim djevojački — iza zastora hodnika i najprvo sva šćućurena i zavita u svoju bijelu elegantnu kabanicu za kupanje, časak popostala pred drugom stubom, ostavljajući nožicu u zraku, da onda naglom kretnjom baci sa sebe kabanicu i još naglije poleti niz stube, gdje opet popostanena zadnjoj stepenici prije nego će u more. Imala je na sebi crno odijelo za kupanje, iscifrano i nakićeno bijelim čipkama. Dosta se visoko dizalo k vratu, a ruke puštalo proste daleko nad laktom. Bilo je odijelo osobito ukusno i krasno sadjeljano. Sva velika skladnost i ljepota tijela još se više isticala. A laki široki šešir iz muslina i čipaka k divnomu je njezmu licu pravio predražestan okvir. Nije me spazila, stoga joj se javim. Brzo se okrenu k meni i — mora da je sasvim jasno bilo u mom licu izraženo, kako sam sav zadivljen i uznesen s njezine ljepote, — ona mi se ljupko nasmiješi i licem joj preleti ženska radost, što se njezina ljepota tako doimlje. Otplivamo dosta daleko od kraja. Ja se nisam mogao suzdržati, da joj ne kažem, kako je krasna. Ona se zadovoljno nasmiješi i otvoreno mi prizna, da joj je mило, što sam zadovoljan. I poslije sam nekoliko puta mogao opaziti, da se nimalo ne brani od one ženske koketerije, koja ide za tim, da se svidja, i koju je priroda tako duboko usadila u žensko biće. U tom je takodjer bila neizmjereno daleko od običnih ljepotica, koje ili filistarskom hipokrizijom vječno nastoje, da sakriju svoju koketljivost ili pak prevrćuju mjeru, što je priroda daje, te im je koketerija čitav studij. U Mice bila koketerija tek djelačak njene dražesti, nadavala joj se sama od sebe, a otvorena njena ćud bijaše prečista i previše netaknuta, a da

bi hinila, da joj nije ništa do toga, svidja li se tome ili ne svidja.

Ostali smo dosta dugo, pače predugo. Tetka bila je sasvim ogorčena i ljuta. Tom sam prilikom prviput čuo i saznao, da je Mica na jugu zato, što njeno zdravlje tako hoće. Ona sama dakako nije toga htjela priznati niti je vjerovala, da bi možebiti bila bolesna. Tetka mi je poslije na samu prije objeda ispričala, da siroče nije najzdravije, jer ne samo što u obitelji hara teška bolest na prsima, već je još više pogibli kod nje radi njene nesreće u ljubavi. Ta nesreća svu ju silno tišti i boli, te se od toga vječnoga jada duše može i najgore zbiti.

— Ona, istina, želi pred svima nama da prikrije, koliko trpi. Svijetla njena duša i dobra — dobra čud omogućuju joj, da se može na časke oteti teškim mislima, pa da bude ona vječno vesela Mica, kakva je prije bila, ali — ja poznajem svoju Micu — ona silno trpi, snosi teško jade, tek ponosna je, previše ponosna, da bi to pokazivala. Pak i od toga ponosa svoga silno trpi! Ah, jadno dijete! A dobra je, plemenita i — kako vidite — krasna, pak je takovo što doživjela! Jadna moja Mica! — dovrši tetka, jer je u taj čas prišla Marija, da idemo dolje u jedaći salon.

Još sam nekoliko dana ostao s njima u Napulju. To je bilo koncem lipnja. Ja se vratih u Hrvatsku, Marija pak podje s tetom u alpinske krajeve.

Koncem augusta iste godine vraćao sam se opet s maloga nekoga putovanja u domovinu. Išao sam preko Zagreba. Ovdje na kolodvoru opazim nju. I ona me zamijetila. Sa dobrim, sretnim smiješkom u licu pojurila je prema meni i s onom milom i meni dobro poznatom kretnjom pružila obje ruke k meni i čvrsto stisnula moje ruke. Poslije prvih običnih upita zamolila me, da bi mi smjela poslati svoj spo-

menar i da joj nekoliko redaka upišem. Čisto usklikne od radosti, kad joj obećah učiniti po volji, i onaj njen dražesni smiješak zatitra cijelim licem — gotovo kao pravo dijete uzela je pljeskati u ruke.

U jeseni iste godine imao sam posla u gradu, gdje su Lužićevi stanovali. Posao je moj bio takav, da je iziskivao više mjeseci, dok se je mogao ovršiti. Stoga sam se ondje nastanio. Ja nisam pravo znao, jesu li Lužićevi u gradu. Uostalom, moj me je posao svega tako zaokupio, da nisam ni mislio pravo o tom. Jedne večeri šetao sam glavnom ulicom grada u vrijeme, kad je najviše svijeta. Uto spazim već tik do sebe, kako s ove strane ulice prelaze na drugu stranu ulice dvije gospodje, od kojih sam u jednoj zamijetio krasno držanje, neobično lijep — ili kako pjesnici kažu — lebdeći hod, jednom riječju, osobito dražesne i skladne kretnje. A u isti čas mi bilo, da poznam i te kretnje i to držanje. Svjetiljka ulična nije bila daleko. I zbilja, kad sam bolje pogledao, prepoznam Mariju. Pa i ona već me je zamijetila. I makar nije više bilo zgode i prave prilike, da se pozdravimo, skinuo sam ipak šešir i naklonio se. Ona pak opazila to i, dva puta se okrenuvši, ljubazno mi otpozdravljala, a drage joj krasne oči kazivale mi dobrim i odanim pogledima, da se krasna prijateljica veoma veseli, što sam došao. Još iste večeri imao sam prigode u gradskom kazalištu, da s njom razgovaram. A moje mjesto u kazalištu bilo je tako sretno položeno, da sam mogao ravno gledati u njenu ložu. Ne trebam istaknuti, da sam od-sele polazio redovito kazalište i da sam uvijek bio na istom mjestu.

Između nas dvoje nastalo je pravo drugovanje. Nije bilo dana, kad se ne bismo bili sastali ili barem vidjeli. Naskoro znao sam i sâm, da tetka njezina nije krivo govorila, kad mi je ono još u Napulju

pripovijedala, da Mariju tište veliki jadi i silne boli duše. Bilo je stotinu i stotinu prigoda, gdje je to izbilo na javu, makar joj je duša veselju naginjala i bila sva stvorena za radost, ma da je sve u nje odisalo željom i ljubavi i smislom za život i njegove ljepote. Po tom joj je zacijelo bila nevolja teža, videći sebe samu tako okrutno i teško ranjenu od toga života. Baš stoga ne podje joj svakiput za rukom, da prikrije i utomi bolne porive u duši, makar je daleka i velika njezina ljubežljivost i dobrota svagdje i svagda nastojala, da svjetlost i radost okoline ne kvari spominjanjem na tamu i žalost svoje nesreće.

Da joj pomognem u borbi protiv melankolije i da joj dadem prigode, da se uzmogne barem na časove oteti crnim mislima, uzeo sam da s ocem njezinim zajedno priredjujem zabave i društva. I zbilja desi se tako, da smo mogli sastaviti ugodne i vesele časove. Mene kod toga nije vodila samo misao, da joj pribavim zgode, da se otme svojim mislima, niti me je jedino vodila želja, da se naužijem njezina miloga društva i da imadem u blizini njenu neobičnu ljepotu i tijela i duše; ja sam poglavito nastojao, da dolazi u privatna i javna društva, nadajući se, da će joj se život opet pokazati u svijetlu i donijeti sreće. I u nje same primijetih, da ima nade, da će i „na njena vrata sunce sinuti”, te će još sretna biti. Previše je u nje bilo i želje i ljubavi za sretnim ispunjavanjem života, da se ne bi bila radjala takova nada. Napokon — imala je u sebi i suviše uvjeta životnoj sreći, a da se ne bi bila opravdano mogla nadati. Bila je krasna, neobično i savršeno krasna, k tomu umna i naobražena, dobra i plemenita, po tom je dakle nosila sve u sebi, da prima sreću i da jê dijeli. A uza to i uvjeti, što ih društvo ljudsko po svojoj današnjoj uredbi k sreći čovjeka ište, takodjer

su bili u nje ispunjeni. Bogata i ugledna imala ih je napretek sa svoje strane.

Kad sam joj u tom smislu govorio, znala bi se slatko i blaženo nasmijati. Tek jednoć mi šane: — Eto gledajte, možda nemate u svem krivo, te se ne varate. Uistinu nema u mene niti je bilo druge želje, nego da usrećim koga, pak — što se zbilo? Ah! —

I ona nije tajput svršila, ali drugom mi zgodom povjeri svu povijest svoje nesretne ljubavi. Ne ću ponavljati ovdje tu povijest, da si ne kvarim uspomene. Tek ću spomenuti, da u Marije nije bilo a ma ni kakova povoda, da se ta nesreća zbude i da joj se nanese krivica strašna — užasna. Uzljubila i zaručila se za čovjeka tuđjinca, s kojim se za dosta kratko vrijeme razidje najnesretnijim raspletom. Ja sam morao u njoj gledati žrtvu one općenite pogriješke u našem hrvatskom društvu, po kojoj su od vajkada strani ljudi laglje i radije primani u društvo i u obitelj nego li domaći sinovi.

U društvu, kako na javnim plesovima tako i na privatnim zabavama, slavila je svakiput upravo slavlje. Svakoga cigloga začaravala je svojom ljubaznošću i duhovitošću, a gotovo zanosila svojom neobičnom ljepotom. Nije hinila, da bi se pretvarala, kao da joj se ne bi takvo slavljenje svidjalo. Naprotiv — bezazlenošću posve mlade djevojke odavala je poradi toga svoje veselje. Ali srce joj je jednako ostalo pokraj svih triumfa netaknuto. Ja sam joj od šale nadjenao ime ledenjaka.

— Ne — ne! Nemate pravo, nisam ledena. Protivno! Ali opet shvatit ćete — nisam više sedamnaestgodišnje djevojčice, koje se daje predobiti prvim riječima. A nisam ni preplašena. Ako mi se jednoć zlo dogodilo, ne mora da me i drugiput nesreća snadje. Tek čekam, — odvrtila mi je jednom, kad sam joj stao razvijati svoje misli.

Naše vječno drugovanje kojekako se tumačilo. Filisterij u svojim opredjeljenim granicama suda i opet u silno razvijenoj potrebi i radosti ogovora nikako nije mogao shvatiti ni dopustiti, da bih se mogao približavati Mariji od drugoga čega nego li od lovelaskih namjera, a nju uzimali jednostavno kao koketu. I uzalud bilo, da sam ljudima govorio i tumačio, kako krivo sude. Napokon — morao sam sebi priznati, da bi teško bilo predočiti običnoj filistarskoj glavi ono veliko nagnuće k Mariji, njenoj ljepoti, dobroti njezinoj i naobraženosti uma i srca kao čisto uživanje i radovanje duha nad ljepotom i dobrotom i kao veliku simpatiju prema doista dobromu biću. Marija je sama znala najbolje, kako sa mnom stoji. Kao što je ona otkrila preda mnom svoju dušu, tako nisam ni ja zatajio i prikrio svoje srce. Znala je posve dobro, kako i što ćutim. Napokon riječi, kojima sam jê sokolio i nijetio u njoj nade u život i nje-gove darove, mogle su joj najbolje svjedočiti, da je meni daleka svaka i sebična namjera i sebična želja.

I zacijelo nade moje i njezine bile bi se ispunile. Što više, sunce kao da je već svoje prvo sretno trakovlje bilo osulo na Marijina vrata. Njene melan-kolije nisam više toliko često zamjećivao, one mile i krasne crte u njenu licu kao da su se uzele otimati i oslobadjati od teške more i golema pritiska, što su ga njena nesreća i njezin prazni život vječno skupljali oko njene duše i cijeloga joj bića. Pače i sama mi je jednom priznala, da mi se oko ne vara, pa da bih mogao pravo imati, kad mislim, da se kod nje ruji sreća. Ali — i najracionalniji zapadnjak mogao bi časkom da razumije vjeru orijentalca i staroga Helena u udes ili u usud, sustavi li se kod Marijina života. U čas, kad je mogla i morala imati nade, da bude još sretna, njezin zao usud opet jê pograbi i otme sreći — otme konačno !

Njena majka oboli. Bila je od vajkada boležljiva, ali iz početka nije nitko mislio na najgore. Liječnici su i Lužića i Mariju uvjeravali, da se nemaju ničega bojati. Marija je ipak pustila društva i zabave, pa se posvetila sasvim njezi matere.

Poslovi i druge prilike opet me odazvaše iz grada — pače iz domovine. Kad se vratih kući, saznao sam, da je Marija izgubila majku. Kod nje se je razvila sušica, kojoj je za nekoliko mjeseci podlegla. Po- hitio sam odmah k Lužićevima. Marija me dočekala milo kao uvijek. Bila još duboko prignuta od svoje žalosti za majkom, no živila je ipak u nekom radosnom iščekivanju i nadanju. A ja — ja sam se gotovo potresao od užasa, bojazni, čega li, videći jê. Bijaše krasna kao uvijek, na prvimah bio joj i izgled zdrav; ali — makar nisam liječnik, ipak mi je bilo očito, da je tu pogibao, da je bolest materina i nju zahvatila, a u ušima su mi ponovo malo ne zazvučile riječi, što mi ih je nekoć kazala njena tetka u Napulju o Marijinu zdravlju. Ona sama dakako nije ni mislila na takovo što, kamo li naslućivala. Nisam se mogao svladati, pa je valjda suviše zabrinuto zapitah, kako joj služi zdravlje? Gotovo povrijedjeno mi odvrati, da joj je dosta dobro, tek nešto da je nahladjena, ali sasvim neznatno.

— Nemojte mi sada dolaziti s takovim mislima, — klikne ona. — Ta i otac i liječnik i tetka — jednako su zabrinuti i baš kao silom hoće da iz mene načine bolesnicu! Nemojte — ja najbolje znam, da se osjećam zdrava i da mi nije ništa do ove neznatne prehlade. Još ćete me vidjeti sretnu! — šane, da mi povjeri nekoliko nedužnih tajna i doživljaja, znamenitih obično u očima institutkinja pretposljednega tečaja.

Nisam se dakako dao umiriti. Mišljah, da sam vidio suviše sumnjivih znakova bolesti i u izgledu i u

glasu i u držanju njezinu. Moje bojazni budu još veće, kad sam od tetke saznao, da je Marija vazdan bila uz bolesnu majku, s njom se cjelivala, iz iste čaše i zdjelice uzimala i hranu i piće. Zato se pridruživ i ja želji i nagovoru oca, da ide preko zime u toplije krajeve. Iz početka se gotovo ljutila na moje riječi. Ni otac ni ja nismo joj naravski smjeli da kažemo, da je liječnik pronašao, da je ozbiljno bolesna. Morali smo predočiti, kao da će to više biti put, da se rastrese i otme žalosti za majkom.

— Ali ja bih baš sada željela, da budem kod kuće! Jer Bog zna —! Ah — da idete i vi ili bar da dodjete?

Morao sam joj obećati, da ću svakako nastojati, te ću poći onamo, gdje bude. Pod jesen podje na francusku Rivieru.

Dobivah jednako vijesti, da joj je bolje — mnogo bolje, ali ja se ipak ne podavah nadi ni utjehi. Bilo je upravo, kao da mi je dušu sasvim zasjela najcrnja slutnja, i nikako se ne mogah oteti svojoj bojazni.

Njezina dobra i veselju sklona ćud probijala je gotovo kroz sve vijesti o njezinu zdravlju i o njenu boravku. Često bi humoristično predstavljala i opisivala ozbiljna lica liječnika, s kojima se savještovala. A svaka joj riječ odisala nadom, da će se skoro vratiti kući, za kojom joj duša malo ne izgarala od želje. Da nas uvjeri, kako se silno oporavlja i kako joj gotovo ništa nije, šaljala bi ocu i staroj majci mjeru u centimetrima o svojem objamu u pasu, u ramenima i oko prsiju.

„Zdrava sam, zdrava — sve mi u duši kliče, i pred očima nastaju mi slike o vašem zadivljenom i nezadovoljnom licu, kad svoju prijateljicu Micu (koju ste jednom, sjećate li se, nazvali eteričnom silfidom) ugledate, kako je postala široka, obična „purgarica“ (vaše riječi!), dobra tek da misli i smišlja,

da li će pečenka za nju i njezina supruga biti dobro pečena! — Ah — vidite — da nemate ni vi ni otac ni nitko nikakova razloga, da se tako brinete za moje zdravlje, kad mi dolaze takove misli! —”

Okako mi je po prilici pisala, a ja sam ipak ostao jednako zabrinut. Nisam naravski htio ni mogao, da kvarim radost ocu, koji je sudio doslovno po njezinim pismima i živio u najvećoj utjehi i najboljoj nadi. Žalibože moje me slutnje nisu varale. Pod konac zime došlo pismo od liječnika, iz kojega se je razabiralo, da je Mariji sve to gore. Nastupile groznice i vrućine, koje su jê silno slabile. Ona dakako još uvijek nije shvaćala pogibli, u kojoj se nalazi, i sveudilj pisala kao i prije, tek bi priznavala, da joj u posljednje vrijeme nije više izgled kao nedavno.

„Ne trebate se bojati — za sad nema pogibli, da će se iz silfide razviti debela purgarica” — javljala mi u očevu listu kratkim dopiskom i slala mi svoju fotografiju. Kad sam pogledao tu sliku, malo ne zapadoh u plač.

Liječnik ju je slao dalje na jug, najprije na Ajaccio, a odanle jê poslaše ća u Algir. No pisma, što ih je pisala njezina gospodična za društvo, pratilica na tom putu, donosila su sve nepovoljnije i žalosnije glasove. Marija, dašto, kao i prije, živila je u potpunom uvjerenju, da je tek nahladjena. A njene nade u život i sreću sada su gotovo jače procvjetale nego ikada prije. Kako bi ih toplim riječima sad izjavljivala, a želja i čežnja za tom životnom srećom često se iz svakoga retka odavala! Dok bi prije kod zdrave često i često izbila žalost i sumornost s njezine nesreće u ljubavi, te bi dapače više puta očajno i zlovoljno pogledala i pomišljala na svoj život i svoje prilike, i ne tek pogledala i pomišljala, već i činom pokazivala, da to nisu samo očajne riječi, već da uistinu čuti teret i težinu: sada je naprotiv

sva bila puna ljubavi k životu, sva osvijetljena nadom i vjerom u nj, a njene teške melankolije kao da je nestalo.

U Algiru bude joj tako zlo i tako je oslabila, da je tek mogla olovkom pisati. Odanle podje natrag na Rivieru, odakle je početkom proljeća poslaše kući. Došla je do Venecije. Ondje joj tako pozli, da nije mogla nastaviti puta.

Odonud dobijem od nje pismo, neka „za Boga dragoga“ dodjem k njoj. Bilo je pisano teško i nesigurno, a imala je prije rukopis krasan, čitljiv i siguran kao u kakova muškarca.

Ne ću da se podulje bavim spominjanjem onoga teškoga jada i velike boli, što sam osjetio, kad sam pročitao to pismo. Nisam se gotovo ni časka zadržao kod kuće, već sam ravno s prvim vlakom pohitio u Mletke. Srećom naskoro sam uhitio brzovlak, koji mi je dakako još uvijek išao prepolagano, tako sam žudio, da budem što prije na svome cilju, sve u bojazni, da ću možda prekasno stići.

Bila je to teška noć. Još u Mestre ne nadjoh mira. Pače na mletačkom kolodvoru, ulazeći u čamac nisam se dao odvesti u običajni svoj hotel, već ravno u Marijin stan. Liječnik bo bijaše ustanovio na prvi mah, da bolesnica ne će moći tako skoro nastaviti put. Zato je otac, koji se kod nje već dulje vremena nalazio, uzeo stan u privatnoj mirnoj kući u blizini Giardina publica, želeći, da bude u blizini zelenila, da bolesnica može onuda izlaziti na šetnju.

Srce mi čujno kucalo, kad sam se približavao njezinu stanu. Kako sam teško iščekivao čas, da budem kod nje, tako mi je sada gotovo prežurno dolazio, i plašio sam se trenutka, u kojem ću pred njom stajati. Bojah se, da će mi teško i preteško biti, da podnesem veliku bol i da je sakriveno podnesem.

РАДСКА
БИБЛИОТЕКА
ПЕЧАТНИЧКА
ПЕЧАТНИЦА

Napokon prispjeh. Najprvo se najavam Lužicu. Njega nije bilo kod kuće. Pošao po nešto u grad, ~~ka~~ je Marija željela. Pred mene dodje gospodična-drugarica.

Čim joj kažem, tko sam i zašto sam došao, ona me radosno primi i htjede umah, da idem pred Mariju.

— Gospodjica vas očekuje. Gotovo broji i računa po kondukterima i po Hentschlu, možete li već ovdje biti ili ne možete. Upravo jutros morali smo joj, gospodin Lužić i ja, donijeti pred nju sve te knjige i gledati s njom.

— Ah — ona će biti sretna i vesela, pa i pobjedonosna, jer smo gospodin Lužić i ja tvrdili, da ovdje ne možete biti prije dva tri dana. No da — mislili smo na poštu, onda — ne možeš onaj čas, kad pismo stigne, — a eto vi ipak !

— Meni je i ovako predugo trajalo, — otpovrnem, da upitam dalje za bolesnicu.

— Da, — i gospodična-drugarica složi pogled, koji mi je imao reći, da nema nikakove nade. — I jest — tri su liječnika bila — dakako, ocu davaju nade, tješe ga; njoj dakako ne kažu nego dobro, ali ja ih razumijem — pak meni je svaki rekao, da je zlo — vrlo zlo s gopodjicom. Bokče — a tako je dobra — pravi angjeo ! No — ona će se radovati, siročče, čim joj kažem, tko je ovdje ! Dopustite dakle, da joj kažem.

— Ne biste li jê pripravili — ? —

— Ne — ne ! Zašto ? Napokon — njezini živci su zdravi — tek prsa — prsa — ! — Ali mi nešto pada na um. Koliko gospodjicu poznam, ne bi joj drago bilo, da jê vidite u njenoj bolesničkoj sobi. Ona će zacijelo htjeti da se podigne i da vas ovdje primi. Sirotica — tako ne voli, da jê drže bolesnom. S toga vas molim, recite joj, da ste iznenadjeni i niste mislili, da tako povoljno izgleda.

Gospodična se nije prevarila. Iz treće sobe pozdravila me Marija slabim svojim glasom, i ujedno zamolila, neka se potrpim nekoliko časaka, dok se spremi, te će k meni doći u salon. Glas joj je odavao svu nemoć i bolest, ali mi takodjer pokazao veliku radost i zadovoljstvo.

Nisam se pravo ni ogledao po sobi i po modernom namještaju, koji je najmljen iz dućana, kad se ona pojavi među vratima. Vidio sam, da jê muke i napa stoji, što ide sama i razumio sam, da je gospodičnu naročito zamolila, neka jê ne drži.

— Ah, gospodin — ! — klikne prema meni i dobrotiv i sretan smiješak zasjaji joj se u licu, koje je bilo još uvijek porazno krasno, no i bolno nategnuto. Na prvi sam mah vidio, kako je strašno teška bolest poharala ovaj krasni mladi život, ali moram kazati, da mi se je ipak činilo, da bolje izgleda, nego što sam je u duhu nazrijevao. Dašto, varala me njena ljepota, kojoj i ta strašna bolest nije mogla oteti njenu vječnost i stalnost. Bio gotovo trenutak, kad sam i ja imao nade i žalio se na svoje zlosretne slutnje. Stoga nisam hinio niti neistinu govorio, kad joj ruku primih i poljubih, govoreći joj : — No, hvala budi Bogu, to nije tako strašno, kako nas prestrašiste. Oh, ja sam sada umiren, — i znate što ? — Ja već smišljam, ne bismo li opet na Capri kao ono prije godinu dana ! Kako bi to krasno bilo !

— Govorite s ocem ! Liječnici zacijelo ne će biti protivni. Ah, dakako, to bi bilo krasno. Ali i to je krasno, da ste odmah došli — to je krasno ! Ah — hvala vam, od srca hvala ! Znala sam, da ćete doći i da će mi odmah biti bolje. Jer — tajput zbilja mi je teško i zlo bilo. Zato sam i pisala. Kako poznam dobro prijatelja — — I otac i gospodična misu mislili, da ćete doći, a ja — ja se nisam varala. Tek ne će li vam biti dosadno sa mnom bolesnom, jer tajput

uistinu nije mi dobro, ne ću moći po svoj prilici nikuda. — Ah — i sirotica morala je prestati u svojoj riječi.

Mariji bude uistinu prva dva tri dana od moga dolaska nešto bolje. Dakako to bijaše tek od veselja i uzrujanosti. Bio sam vazdan uz nju — u njenoj sobi. Prvo vrijeme ne razgovarasm'o nego o prošlim danima, o našim sitnim uspom'enama. U licu joj se malo ne vidjelo, kako je blažena u tom spominjanju naših skupnih govora i razmatranja, u sjećanju na naše nade u život i u buduće njegove darove.

— Ah, jesam li se jako promijenila? Recite mi otvoreno! Mogu li se još komu svidjati? Molim vas, recite mi iskreno! — upita me, pogledajući u zrcalo, što je prijeko na zidu visjelo.

— Ta krasni ste — neobično krasni, kao što ste i prije bili.

— Dakle nisam gadna? Nisam ostarjela? Ne smijte se, — nije mi više osamnaest ni devetnaest godina, a to je kod djevojke već kobno! — dodade šaljivo.

— Dijete ste, dijete, draga Marijo!

— Ah — ali ipak — takova luda bolest — uzme ona toga dosta! Kad ozdravim, onda ću vam pripovijedati, što li se nije to po glavi mojoj vrzlo ovo posljednjih dana. Sada ne mogu — bilo bi smiješno, da govorim o tom — o takvim stvarima i sanjama — a eto prikovana tu u naslanjač. Da možemo bar u gondolu!

— Možda možete?

— Da — da — pa ćete mi pomagati?

— Dakako, razumije se, nosit ću vas u barku i iz barke, kako budete izvoljeli.

Nekoliko časaka mogao sam zaboraviti, da je tu preda mnom teška bolesnica. Kao da je bila opet negdašnja Marija, tako je veselo i radosno prihvatila ponudu, da idemo na gondolu. Gospodična-drugarica

morala jê odmah odvesti u njenu sobu, da učini toaletu.

— Hoću da izgledam nešto ljepša, kad imadem takova kavalira! Nastojat ću, da vam se svidim! — vikne mi s vrata, polazeći u druge odaje, poduprta gospodičnom.

I zbilja metnula je na sebe svoje novo odijelo, što ga još nije imala na sebi i što ga je tek nedavno dobila od krojačice. Fina, laka ljetna jasna svila po najnovijoj modi.

Gospodičnu-drugaricu nije uzela sobom. Poslije mi rekla, da je upravo željela, da budemo sami.

— Napokon, što jê trebam, kad ste vi sa mnom? Koliko me treba podupirati kod hodanja, to znam, da ću moći vas umoliti. Zar ne? — i ona se ovjesi o moje rame, dolazeći k stubama.

Nismo imali daleko do obale, gdje srećom odmah nadjosmo gondolu. Krenusmo u veliki kanal uz riva degli Schiavoni prema Ponte di Rialto.

Pogoda bila je prekrasna. Divna sredovječna priča, što jê čini Venecija, sjajila se i caklila u majskom suncu pred nama. I bizantske boje i gotski stupovi i mramor renesanse — i one divne umjetničke sanje i tvorevine cinquecenta — sve se to ljeskalo i treperilo u vlastitom zlatnom sjaju i u sjaju plavoga zraka. Sva poezija davnih dana lepršala je oko nas i nad nama.

Marija bila je uznesena. Tako joj se šetnja sviđjala, da je kod Rialta izjavila želju, da se ne bismo vratili kući, već dalje upravili. I mi veslasmo dalje i dalje, dok se ne nadjosmo u blizini Giardino Papadopoli. Tu reče Marija, da želi izaći. Mi pristanemo i stupimo na obalu.

I njen i moj prvi pogled pao je na zemlju, gdje je ležao stručak plavomilja. Sam Bog bi znao, kako je dospio ovamo?

Nisam nikada bio niti jesam sujevjeran, ali moram priznati, da me se čudno i neponjatno dojmila ta zgodica, dojmila neugodno. Napokon sam morao taj mah priznati, da i ne znam nikakve bajke ni rečenice iz pučkoga sujevjerja, koja bi to cvijeće stavljala u kakvu svezu s kakovim kobnim značenjem. A meni je ipak bilo teško, da nam eto slučaj baca pred noge cvijeće baš sada — i baš pred nju i preda me, a šumila mi njemačka riječ, kojom Germani to cvijeće nazivaju !

Marija naprotiv silno se poveselila. Bilo joj to cvijeće kao pozdrav iz domovine, i odmah me usrdno zamoli, da ga podignem. Čisto stala milovati i tiskati grudima.

I onda stadosmo da gledamo prema gradu.

— Divno — divno ! — šaptala je Marija. — Ali ipak — žalosno ! Tek glagol „bilo“ ima tu mjesta. Eto — sve tako prolazi.

— Nemojte zapadati u takve misli ! — prekinem joj riječ, uistinu zabrinut.

— Ah ! — i ona se ulovi za prsa. — Meni nije dobro — meni je zlo — vrlo zlo, — sada počinjem shvaćati, da mi je zlo — vrlo zlo ! — Brzo jê ulovim i odnesem odmah u gondolu. Sva je poblijedila i vidjelo se, da silno trpi.

I u toj mucii pridigne stručak cvijeća k sebi, uzme nekoliko cvjetića, pak mi ih pruži šapćući : „Eto spomenak na mene !“ — a niz krasne izmučene obraze okliznu se suze — krupne guste suze. U taj čas nisam više mogao sobom vladati. Zapanem i ja u gorki — teški plač.

Mariji bude od ovoga večera sve gore i gore. Treći dan nije više liječnik mogao ocu tajiti nesreću. Rekao je, što nas čeka. I sirotica sama je pogadjala, kako stoji. Bio sam kod nje — sjedio joj do uzglavlja.

— Nema mi spasa — zar ne ? Ne — nemojte !
Sad vidim, da je konac, — govorila mi tiho, slabo i
jedva čujno. — Ah — teško je umrijeti u mojim godi-
nama ! Ali — majka me ondje čeka — pa moja braća.
I ja sam uvijek mislila, da ću još sretna biti. Prija-
telju, to boli : pustiti svijet — taj lijepi svijet — toliki
bijahu sretni i jesu sretni u njem, a ja — ah, ja — ja
sam bila nesretna !

I niz upalo blijedo lice potekle suze.

Nisam mogao više uzdržati; ustanem, da izidjem ;
no ona me onako slaba ulovi za ruku i slabim glasom
zavapi, neka jê samu ne ostavim.

— Mene je strah — a bolje mi je, ako ste pokraj
mene.

Sjednem i jedva smogoh snage, da glasno ne
zajaučem.

— Jeste li ovdje ? Ah, Bože dragi, zar je noć —
ja ne vidim ništa — Bože — Bože — što je to !

Oh, — ja sam znao, što je to, i protrnuh od boli
i jada, no ipak se svladam i javim joj se i nastojah,
da jê umirim. Sada zamoli sama, da joj svećenika
dovedu i umoli oca, da pristupi bliže. Gotovo mirno
uzme se praštati od njega i učini točne odredbe, da
bude pokopana u domovini; odredi, što komu ostavlja
na uspomenu; sjetila se gotovo svih prijateljica i pri-
jatelja.

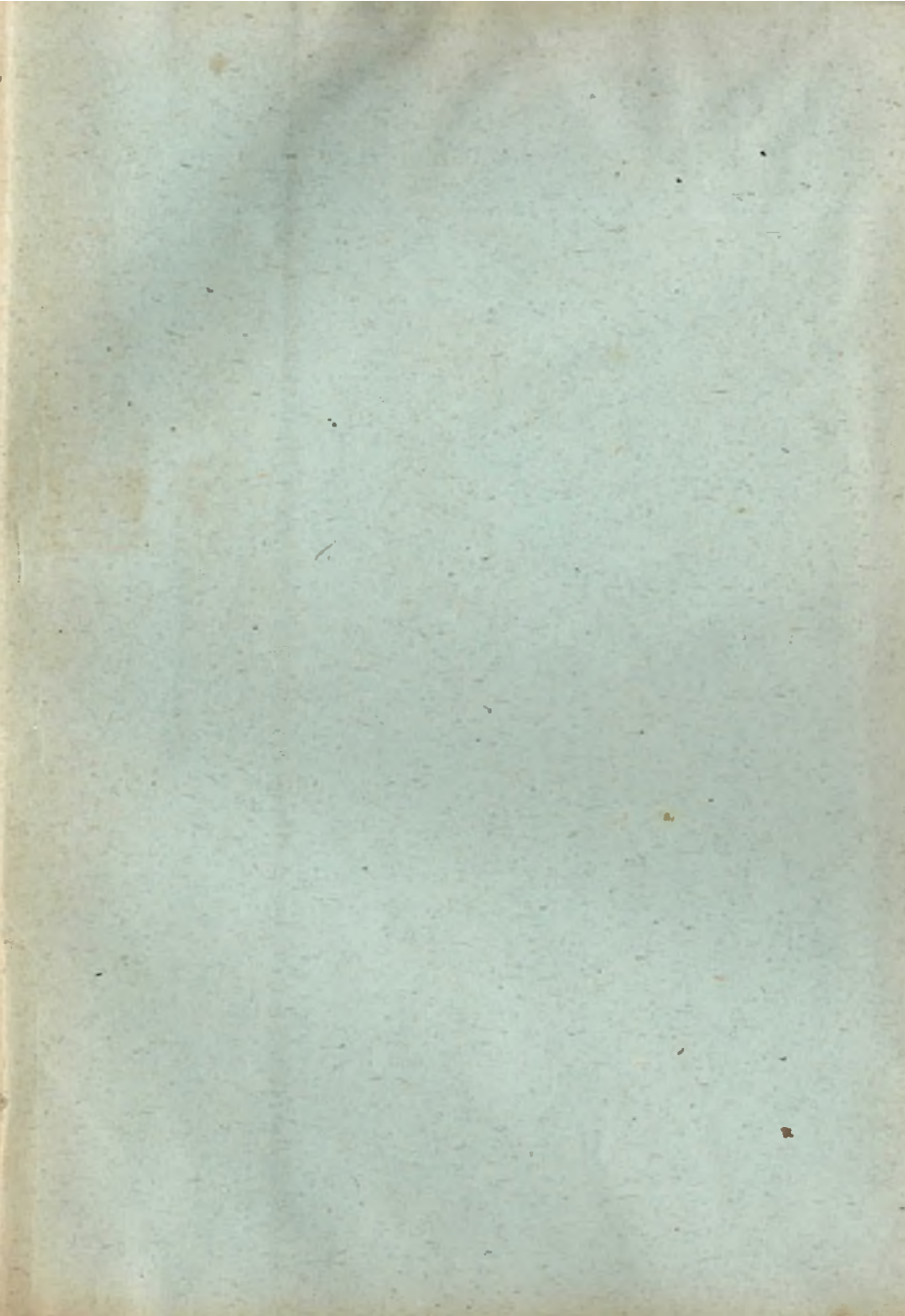
— A vama, prijatelju, dala sam kiticu ovoga
cvijeća. Čuvajte jê i ne zaboravite svoje prijateljice,
koja vam je i sad zahvalna za sve lijepe časove, što
ih s vama proboravi. Zbogom !

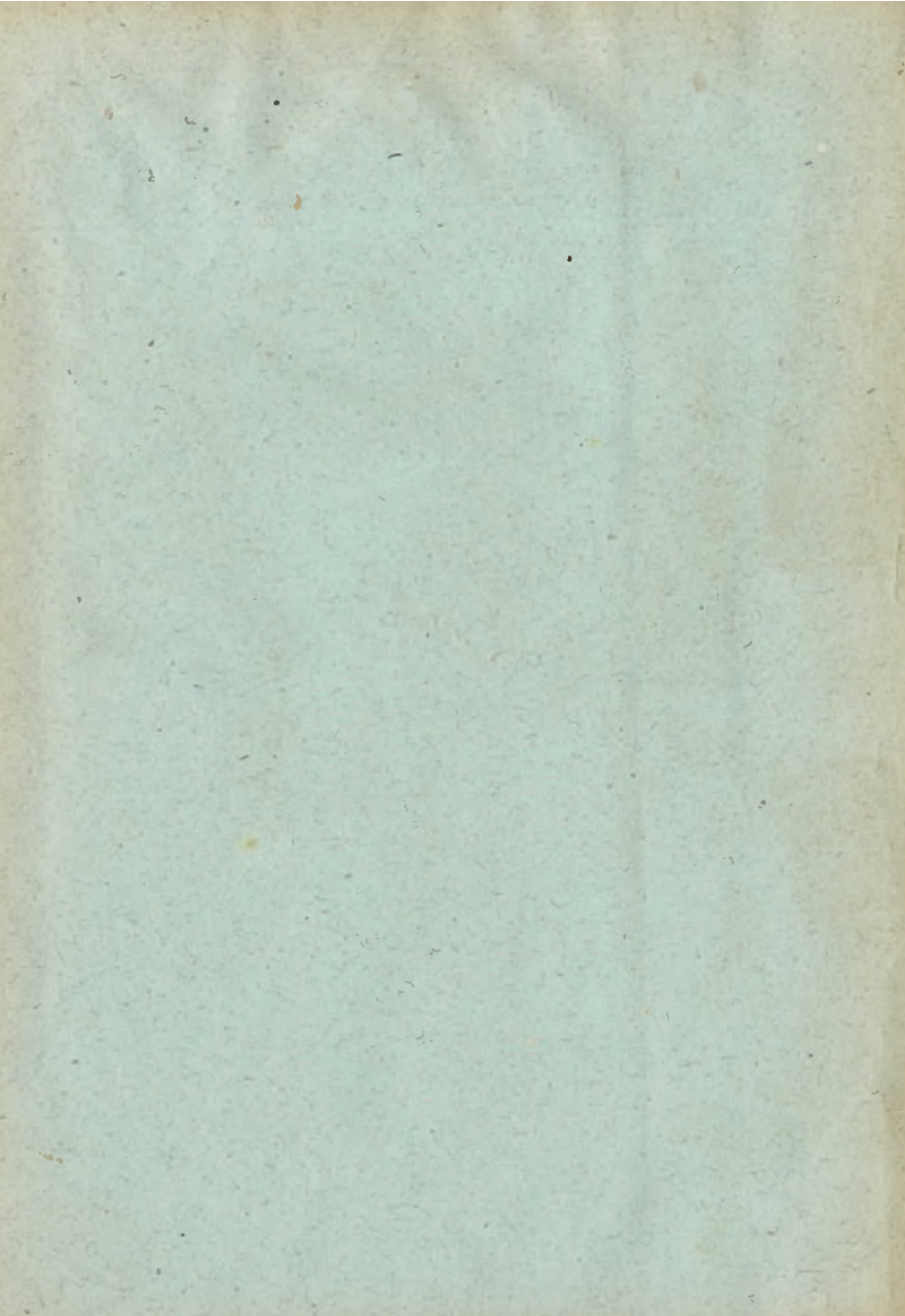
Dalje više ne znam. Tad je došao svećenik
i obavio svoju svetu službu, — ona je usnula, časkom
se prenula i prošaptala nešto nerazumljivo, tek riječi :
„sjećajte me se” i „zbogom” mogoh razumjeti. A
onda — izdahnula. I otac i ja — zapadosmo u teški
muškarački plač.

Još sam jê vidio u lijesu — na staklo nad glavom.
— Njeno savršeno krasno lice izgubilo je sasvim izraz
patnje i muke. U svojoj veleljepoti nosilo je smirenost
i blagost anjela.

* * *

I kad sam njoj na obronku brijega usred plavomilja
pripovijedao ovu uspomenu na plavomilje — njoj
isto tako lijepoj, isto tako mladoj, a u punom jeku
zdravlja i snage: jesam li mogao misliti, da će mi
tako skoro i ona k ovoj tužnoj uspomeni ~~dati~~
sličnu — istu spomen — ? Ah — tužimo se i vićemo
na jade, što nam pritječu iz prolaznih uredba ljudske
volje i ljudske ruke, a ono sama priroda i ~~vasmir~~ oko
nas i u nama daje toliko i toliko povoda najžalosnijim
prigodama !

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 CP 821.163.42

БАЛСКИ К. Ш.

Mors. Plavomilje.

Д. Е. СКОПЈЕ

000008295

COBISS